

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Bíró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: Jávorszky Béla és Bellus Ibolya

E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cech Vilmosné, Nagymé Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekken elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem örüink meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válasszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon **Ferdinandy György**
(Zách Eszter felvétele)

Isten lehelete

Az idő talán egyenesen Isten lehelete, a teremtéssel egylényegű elem. Hozzá – a megszemélyesített időhöz – intézett versében, az *Új esztendei gondolatokban* Csokonai is erre a kérdésre keresi a választ.

„Téged szült-e a világ?

Vagy a világot is te szülted éppen?”

Tudja, az idő természetét, eredetét kutatni reménytelen feladat, bizonyossággal önmaga felől csakis az érintett szolgálhatna, de az idő nem felel, az idő hallgat. Végtelenül távol van tőlünk, ugyanakkor végtelenül közel, hiszen létünk minden pillanatában, utolsó sejtünkig foglyai vagyunk. Se előre, se hátra, se jobbra, se balra, se lefelé, se fölfelé, semerre, egyetlen mocsanásnyi kitérőt sem tehetünk.

A térben bármilyen keresztúthoz érünk, van választásunk, az idő azonban mindezt nem teszi lehetővé számunkra. Hiába illeszti negyedik dimenzióként a matematika világrend-magyarázatába, a halandó ember a már-már kikezdehetetlen logika ellenére is érzi, az idő lényege nem a megmagyarázható tulajdonságok tartományában található, egészen másutt, valahol a mítoszok közelében. Onnan röp-pen föl, s oda tér vissza Csokonai szerint is:

„Eszteink sasszárnyakon repülnek;

Vissza hozzánk egyik se jő,

Mind a setét chaos ölébe dülnek.”

A digitális időmérő percenélisei, a kakukkos óra fogaskerekeinek kattogása nem az idő lényegéből fakadó jelzések, csupán a „véges ész” reflexei.

„Oh idő, te egy egész!

Nincs neked sem kezdeted, se véged?

És csupán a véges ész

Szabdalt fel apró részeidre téged.”

Amikor még az ok-okozatiság törvényei között botladozó ész és a mindenség kábulatába feledkezett hit egyenlő joggal mérlegelték létünk esélyeit, az időbe vettség fordulópontjaként közös megegyezéssel karácsony éjszakáját nevezték meg, azt az éjszakát, amikor a Föld a sötétben lüktető űr felől lassan a fény felé fordítja ráncos, öreg arcát.

Amikor még a mezei munka határozta meg napjainkat, nem volt szükség órá-ra, mindent a természetre bízunk. A napfelkelte, a napnyugta, az árnyékok rövidülése, elnyúlása mindennek kijelölte az idejét.

Gazdaember az idő múlását szüret után a bor viselkedésével mérte. November, december táján az őszi munkák elültével egyre gyakrabban kaptattot fel a „hőgybe” – Somogyországban így nevezik a szőlőhegyet –, hogy meghallgassa, érik-e már a bor, s vele együtt – karácsonyra, új esztendőre – az idő is. A születő bort nemcsak hallgatni, de megízlelni is illet. Csokonaival koccintva valahogy így:

„Még ugyan a borom nem forrt ki egészen,

De semmi, potomra minnek heverésszen?

Most még jobban esik, mert édes valóba,

S különben sem látszik színe a kancsóba.

És ha az elsőtől még kedved nem duzzad,

A másik kancsót is körömhegyig húzzad.

Magam is így fogok teutánad tenni:

Török, szakad, még is vigan kell ma lenni.”

November táján még kancatej színe van a bornak, must-íze, és buborékok keringenek benne, mint a zsögödi gyógyfürdő rozsdaszín vizében. Újévre aztán hirtelen letisztul, legalábbis öreg pincékben ez a szokása. És ekkor visszatükrözödnék benne a késő őszi bogyoérlelő napsugarai. Vissza az egész verejtékkel, derűvel telített esztendő. Mintha megtaláltuk volna az elmúlás oldószerét, mintha mégsem kellene mindennek úgy lennie, ahogyan van.

Oláh János

Oláh János: <i>Isten lehelete</i>	1
---	---

LÁTHATÁR

Ágh István: <i>Rokokó</i>	3
Monoszló Dezső: <i>Töprengés; Szívátültetés; Egy tincs...; Kérdések; Óhaj; Talány; Elégia; Látvány</i>	4
Takács Zsuzsa: <i>Egy lakás fölszámolása</i>	5
Ferdinandy György: <i>Régi, szép idők</i>	6
Horváth Elemér: <i>Ágoston tandíja; tzara horáciust olvas; tüntetésen</i>	15
Lehóczky Ágnes: <i>Budapesti beszélgetések</i>	16
Faludi Ádám: <i>Hogyan teremtettem a világot</i>	18
Boldogh Dezső: <i>Feljegyzések...</i>	22
Hegedűs Imre János: <i>A befejezetlen interjú (In memoriam Beke György)</i>	24
Fecske Csaba: <i>Akik elmentek; Séta</i>	26
Móser Zoltán: <i>Népdalok, balladák, közmondások, töredékek</i>	27
Bacsik Lüszién: <i>Vágányzár</i>	32

NYITOTT MŰHELY

Szentmártoni János: „ <i>A dolgok csak akkor történnek meg, ha elmesélem őket</i> ” (Beszélgetés Ferdinandy Györggyel)	37
--	----

NÉZŐPONT

Nagy Gábor: <i>Prózamesterek (Oravecz Imre, Rott József, Csenger Levente)</i>	54
---	----

KÖNYVSZEMLE

Ekler Andrea: <i>A túlélők várakozása (Ágh István: Októberi fogadalom)</i>	59
Bereti Gábor: <i>Emelkedő égtájak (Serfőző Simon: Megfordult égtájak)</i>	61
Zsávolya Zoltán: <i>Az elgondolkoztató alapzat (Jász Attila: XANTUSiana avagy egy regényes élet kalandjai)</i>	63
Wutka Tamás: <i>Sokszínű egység (Vilcsék Béla: A telített pillanat)</i>	65
Szabó László: <i>Új néprajzi kismonográfia a Csokonai-hagyományokról (Lukács László: Csokonai a néphagyományban)</i>	66
Rosonczy Ildikó: „ <i>Ki figyel a magyar kultúrára?</i> ” (L. Simon László: <i>Versenyhátrány. A (kultúr)politika fogságában</i>)	68

Számunkat Bernáth Aurél *Szelíd bestiárium* című kiállításának anyagával illusztráltuk.

A műveket az ARTE Galéria és Aukciós Iroda

(Bp., V., Ferenczy István u. 14.) bocsátotta rendelkezésünkre.

További információ: Marsó Diana (20) 477-4228

A kiállítás 2008. január 18-ig tekinthető meg.

ÁGH ISTVÁN

Rokokó*(a hetvenéves Gyulai Líviusznak)*

Múzsá! s múzsáknak szerelme
 Kotyogós butélia!
 Jer, hogy viduljon az elme,
 S a virgonc fantázia,
 Töltsd be lelkem spiritusszal,
 Hadd zendítsem Líviusznak
 Szóló költeményemet!

Elregélni hetven évet
 Eposz sem lenne elég,
 Mennyi öröm, annyi méreg,
 Míg az ember műve kész,
 Ha most minden teremtménye
 Ünnepelni visszatérne,
 Belepnék az udvarát!

Hát ti is, kik önfeledten
 Vártok a keretben itt,
 Oly litográf jelenetben,
 Mít a mester képre vitt,
 Uccu! a Bezsilla Nándor
 Uccába, kis karavánom,
 Még a várkastély is ám!

S kupresszből font és cirokból
 Metszett tornyok, sátorok
 Masíroznak, míg a hintó
 Nyög, a féder nyikorog,
 A vaskakas szélirányban
 Mutat oda, hol a háza
 Az 50-es numerus.

A madame rohantában
 Piperézvén csinosul,
 Arcát púder skatulyában
 Nézi pudli-fogaton,
 S in directum arra tartva
 Hol a mester sarkig tartja
 Nyitva rácsos kapuját.

Itthon van-e, aki minket
 Hockedliján megtsinált?
 Kérdezi, s nagy complimenttel
 Három vivátot kiált,
 Nem maradhatok le én sem,
 Éljen! zengem, s költeményem
 Eltökélten folytatom.

Gyulai Líviusz: Sellő (linómetszet)

MONOSZLÓY DEZSŐ

Töprengés

*Ha megírnám amit meg nem írtam
Könnyebben siklik halálom át az élet
Ha túlélhető amit meg nem éltem
Mit kezdhetnék múltalan magammal*

Kérdések

*Fülelhető a hallhatatlan?
Vannak-e igazán vak színek?
Ízlelhető másnak is
Amit egyedül én ízlelek?*

Szívátültetés

*Felívelhető a gondolat
Bedőlt dómon belül
Szívemben ördög hegedül
Vad staccátókkal kurtán furcsán
Ez valahogy összerázhat
Új rugó parancsszavára
Kicserélve a szédült vázat*

Óhaj

*Nehéz egyedül maradni vénen
Repülni vágyón tehetetlen, tétlen
Jó lenne megpihenni válladon
Ilyenkor dundi kispárnákkal álmodom
Vagy dajkálna egy óriás anya
Kebléből folyna a jóság mákonya.*

Egy tincs...

*Egy tincs szemedbe lógott
Jó hogy észrevettem
Régóta egymással nem beszélünk
De hajad tánca feledhetetlen
Azóta látom*

Talány

*Halvány spirálokkal erőlködik a múltam
Rám csimpaszkodva, belőlem kihulltan
Térképén a holtak összegubancolódvá
Tekereg a holvan, fekszik a seholszem
Titokzatos talány, hogy valaha voltam.*

Elégia

*Szelíd szomorúság ciripel bennem
Nem riaszt
Nem kérdezzet miért mi az
Félig tompa csend csipke széle lebegett
Valamit fülembé súg
Ez már a bánat
Sötét alagútba futni kell
De hátha nem lehet kitalálni*

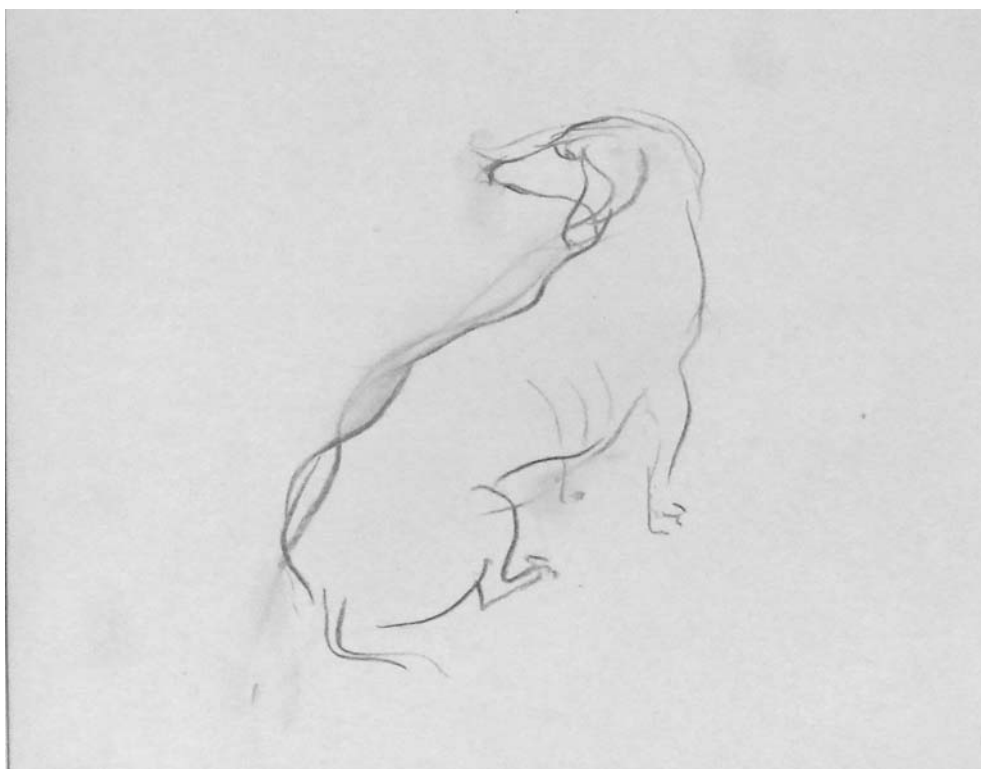
Látvány

*Megrepedt az ég
Már régen megrepedt
Kihulltak belőle
A döglött egerek*

TAKÁCS ZSUZSA

Egy lakás fölszámolása

*Hol van a mi lakónk? – kérdezik
az elbizonytalanodott bútorok
a porként szivárgó, őszi megvilágításban.
A félig leeresztett redőny lécei
szabályos sorokban megindulnak
lefelé. A növekvő homályban megérkezik
a felszámolóbiztos. Hosszú botokon,
fölszegett szájjal kivezetik az asztalt,
az ágyat, a székeket. A sintérek
leülnek a lépcsőn vacsorázni.
Az ágytakaróba beletörlik bicskájukat,
majd visszakattintják a pengét
a díszes alumínium tokba. Mosolyognak.
Vidám nyújtózással fölírnak a falra
egy agyafúrt mondatot: „Holnap
jöhetsz értünk!”, ha megjelenik értük
a Kaszás, hogy csak fölmutassanak
rá. Telnek-múlnak az évtizedek,
mindenki meghal, csak ők nem.
Foguk kihullik, mozgásuk
elerőtlenedik. A falról az írást
többé nem tudják letörölni.*

FERDINANDY GYÖRGY

Régi, szép idők

A hajóját huszonegy napja alatt Rios a következőket tudta meg: a sziget területe 6988 négyzetkilométer, főbb terményei a dohány, a kávé és a cukor. A hárommillió lakos tíz százaléka fehér. Egy ápoló, aki tizenhét évig élt a trópuson, figyelmeztette, hogy ami a gyerekeket illeti, nyilvános helyeken mindenféle testi fenytől tartózkodni kell. Felhívta ezenkívül Rios figyelmét a lakosság érzékenységre, és hozzátette, hogy aki el akarja nyerni rokonszenvüket, lehetőleg ne panaszkodjon semmire.

A képeslapokon kék és zöld színek kavargtak. Kefére nyírt gyepen két pocakos ember. Óriási, bőrből készült zsákkal a vállán, csontos fekete vigyorog. Golf. Ötnyelvű felirat a hátlaapon.

Ezen a másikon székek, terítők. Oszlopok, szökőkutak. Középkorú férfi újságot olvas, melltartós, lovaglónadrágos nő almába harap. A legszebb azonban a harmadik: piros nadrágos, zokésapkás majom kókuszdiót szopogat.

Az ápoló megkérdezte, hogy mit hoztak magukkal, és olyan tanácsokat adott, hogy Rios elhatározta: kissejtezi a kofferokat. Elsőként a télikabátokra került sor. Az így megürült málhába vámmentes cigarettát vásároltak a fedélzeten.

– Ami a fürdőruhát illeti – mondta az ápoló –, ezek fölöslegeseek. Kezdve azon, hogy kétrészes dresszeket viselni tilos. Másrészt este hét előtt még a bennszülöttek sem bírják a napon. Majdnem elfelejtettem: a tengerpart magánterület. Hacsak nem vásárolnak maguknak egy darabot...

– Gondolkozni fogunk – válaszolta Rios.

– Ez mindent megváltoztat. Akkor fürödni mehet a család. Úszni tudnak?

Riosék zavartan mosolyogtak.

– Vigyázni kell a gyerekekre. A hullámok gyorsak, erősek, és gyakoriak a veszélyes áramlatok.

– Este friss lehet a víz.

– Még éjfélkor is izzad fürdés közben az ember. Errefelé csak hajnalban csökken a hőség. Ez persze lényegtelen: a tenger olyan sós, hogy mozdulni se kell. Aki szereti, órákig ellebeghet a felszínen. Persze csak óvatosan.

– Óvatosan?

– A cápák miatt.

– Sok van belőlük?

– Több, mint kellene. Megjegyzem, hogy azt, aki a szemükbe néz, nem támadják meg az állatok.

– Szokás dolga – mondta Rios.

– Itt-ott még áll néhány pálmafa. Aki ellenben elalszik alattuk, saját felelősségére teszi. Egy közepes kókuszdió gyorsabban végez vele, mint a legravasabb tiburon.

– De hát akkor...?

– Haha! Vannak persze, akik csak naplemente után fürdenek. Ezeket egyszerűen felfalják a szúnyogok.

Hát csak így. Riosék megpróbálták kitalálni, hová tartanak az utasok. Kiderült, hogy a hajó olyan kikötőkben is megáll, amelyek nincsenek az atlaszon. Útitársaik magas, karcsú feketék voltak. Rios bölcs, jóságos mosolyt erőltetett magára. Úgy tudta, hogy minden gyarmatosító így mosolyog.

Másodosztályon találkoztak az első fehérbőrűekkel. Némi tétovázás után felmentek az első osztályra is, de ott nem sikerült megfigyelniük az utasokat.

Visszamenet betévedtek egy óriási játékterembe. Az óvónő, aki útbaigazította őket, elmondta, hogy a hajón nincsenek gyerekek, ami nagy kár, mert így egyedül nagyon unatkozik.

A hosszú tétlenség nem használt a férfi idegeinek. Hozzászólt, hogy apró bajok és kellemetlenségek tesszik színessé az életét. Napközben a bárban ült. Egyedül: a felesége és a gyerekek nem mozdultak a kabinból. Riosné megcsúszott egy hányáson, és kifecamította a bokáját. A gyerekek tengeri betegek.

A helyzet csak akkor javult, amikor megismerkedett az ápolóval.

– Idenézzen, Rios úr – mondta a bárman –, ez az ember hét évet élt a szigeten.

– Tizenhetet, öregem – válaszolta az ápoló, és megszorította a férfi kezét. – Amíg csak meg nem szoktam. Persze nem akarom elvenni a kedvét: ön egészséges, nőtlen, és még majdnem gyerek.

– Rios úr családapa.

Az ápoló legyintett:

– Annyi baj legyen!

Etel Rios a fővárosról érdeklődött: mekkora, mint Bordeaux vagy mint La Rochelle? Még nem tudta, hogy Amerikában nincsenek fővárosok.

Később visszamentek az első osztályra.

– Itt találhat könnyű kalandokat! – mondta az ápoló. – Egy magamfajta remetének ez az egyetlen szórakozás, uram. Szegény matrózok csak a fedélközre mehetnek. Megjegyzem, ott is, a hullámverés és a csillagok, mindig csurran-csöppen valami. De amit maga választ magának az ember, az ugye mégsem ugyanaz.

Hamarosan csendesebb vizekre ért a hajó. Az utasok előjöttek a kabinokból, és Riosné megírta első levelét.

„Kedves Elisabeth, tegnap óta tűzvörös korallok és acélkék repülőhalak között hajózunk. Szerencsére lég-

hűtésünk van, mert a hőség elviselhetetlen.

A kabinunk tágas: folyóvíz, és minden nap tiszta ágynemű. Zuhanyzó kint a folyosón, pontosan szemben velünk. A koszt jó és változatos: mellékelem az étlapot.

Sokat tanulunk – folytatta madame Rios. – Remélem, hogy megértjük a bennszülötteket. Amikor kézhez kapod ezt a levelet, már túleszünk a partraszállás formáságain. A lányoknak add át üdvözetemet. Pukkadjanak meg az irigységtől, nem igaz?”

Utóiratként a fedélközben lévő Bon Marché áruház prospektusa következett, összehasonlítás végett Magdaléna feltüntette rajta az árakat. A gyerekek hírei után, külön lapon, így folytatódott a levél:

„Emlékszel, együtt vettük a rózsaszínű, fodros fürdődresszemet. Barátunktól, a hajóorvostól, aki huszonhét évet töltött a szigeten, megtudtuk, hogy bikinit viselni tilos. Odaadtuk neki ezt is, meg a télikabátokat. Egyébként az egész úton betegek voltunk, pedig a tenger nem igazán viharos, de a kabinablakot kinyitni tilos, és aki csak rosszul lett, mind ide szembe, a zuhanyzóba rohant.

Etel nem tölt sok időt velünk a kabinban, biztos talált magának valami trópusi szépséget, de engem ez sem érdekel, nagyon rossz ez a tengeri betegség, nekem elhiheted.

Holnapra, hál’ Istennek mindennek vége lesz. Megérdeklődtük a szokásos borraivalókat, Etel azt mondja, ki tudja, mi vár ránk, ő nem ad senkinek.”

Így fejeződött be Magdaléna első levele. Délután pingpongbajnokságot hirdettek, Etel Rios jelentkezett, de amikor bevallotta, hogy harmadosztályú utas, kihúzták a nevét. Egy angol hölgy nyerte a kupát. A férfi moziba ment a gyerekekkel, de már a film elején ott hagyta a vetítést.

A műsorokat úgy állították össze, hogy ne sértse az utasok érzékenységét. Kivágtak belőlük minden gondolatébresztő részletet.

Az utolsó este Riosék rendeltek egy fél üveg bort. Magdaléna elsírta magát, a bárman a hajó fényképével kedveskedett nekik. Az ápoló megígértette velük, hogy ha lesz, megadják a címüket.

– Vigyázzanak a kérdőívekkel! – magyarázta. – Ha azt kérdezik, hogy meg akarják-e ölni az elnököt, ne nevéssenek. Egyszer igennel felelt egy neveletlen gyerek. El sem tudják képzelni a kellemetlenségeket! Még be sem értek, máris kiutasította őket a sziget.

Rosszul aludtak. Öt órakor felkeltek, beszíjzták a kofferokat. Kint ólomszürke volt a tenger. A levegő mozdulatlan. Hajnalodott.

Az utasok a hajó orrában gyülekeztek. A látóhatár egész hosszában sárga, gyűrött lepény úszott sűrű, violaszín melaszon.

– Vajon vár-e minket Leopold Korr?

A viola rózsaszínbe, majd narancssárgába váltott. A felhők mögött felkelt a nap.

– Menjünk reggelizni.

Natasa megkérdezte:

– Ezentúl mindig itt maradunk?

– A csomagokat itt hagyjuk, megvesszük a napilapokat, azután irány az iskola! Lakást keresünk a közelben, estére kicsomagolunk, és holnap...

– Holnap...

– Milyen nap van?

Nem tudták, de ez nem is volt lényeges. Egy ideig még a reggeli mellett álmodoztak, azután visszamentek a fedélzetre. Lábujjhegyen, mint a tolvajok.

– Önök is partra szállnak? – kérdezte egy hölgy. – Micsoda öröm, nem igaz? Nézze, kérem, fogja ezt a távcsövet! A kormányzó palotája, az erődítmény, a zárda és a laktanya!

A gukker kézről kézre járt. Már egészen közel jutottak a szigethez. Az öböl bejáratánál rozsdás hajóroncsok. Furcsa, nagyfejű madarak vijjogtak az árbocokon.

– Nehéz bejutni? – kérdezte egy matróztól Rios.

– Kifelé nehezebb – felelték neki.

Megkezdődtek a partraszállás előkészületei. Az utasokat az első osztályú szalonokba terelték, ahol félóra várakozás után meleg szavakkal szerencsés megérkezést kívántak nekik.

A málhákat már kivitte a kabinból a személyzet. Amikor visszaértek a fedélzetre, utolsó remegett a hajó. Lent, a mólón húsz–huszonöt ember. Férfiak, nyakendőben és rövid ujjú ingben, a fejükön szalmakalap.

A kapitány, Jean Bonnefoix úr, megtartotta szokásos búcsúbeszédét:

– Kedves barátaim! – mondotta. – Íme, a búcsú elkerülhetetlenül szomorú pillanata. Gőzöszünk néhány óra múlva elhagyja a szigetet. Ne higgyék, hogy ez az elválás közömbös nekünk! Mi is barátokat veszítünk ezen a napon. De hát ez a tengerészsors! Ki pótolná például Lady Ruth hiányát? És nemcsak azért, mert személyében – és első ízben! – egy hölgy nyerte el a hagyományos asztalitenisz-kupát! – Itt a kapitány gálánsan meghajolt a főpincér előtt. Lady Ruth sajnos nem volt jelen. – Hogyan feledhetnénk a gyermekek bájos csivitelését, amitől egész úton visszhangzott a játékkerem? És a bridzs bajnokaink! Ki feledhetné eredményeiket! Hölgyeim és uraim! Szövetségünk titokzatos vizeken született. Most, a búcsú pillanatában, kövessék a régi tengerész-szokást, és jó szelet, jó vizet kívánva nyújtsunk egymásnak kezét!

A kapitány kifújta az orrát, de nem nyújtott senkinek kezét.

Riosék az elsők között lépdeltek végig a hídon. Végignézték a rakparton ácsorgókat: Leopold Korr nem

volt közöttük, legalábbis így gondolták, mivel személy szerint nem ismerték azt, aki aláírta a meghívólevelet.

Hosszú asztal választotta ketté a vámósok hangárját, ott sorakoztak a málhák. Bajuszos finác állt meg előttük, ujjával a fehér utazótáskára mutatott. Előkerültek Magdaléna nyári ruhái: a barna, a fehér és a zöld selemmuszlin, valamint az elektromos hajszárító, amit a finác pum-pum!-kiáltások kíséretében kétszer is kinyitott és becsukott.

A következő kofferban a férfi holmijai: könyvek, lemezek. Ez utóbbiakra rá se nézett a vámós. A könyveket viszont félretette, széket hozott, és végiglapozta. Tudott volna franciául? Rios nem tartotta valószínűnek. Sorra került így Agatha Christie, két Simenon, egy a rajnai borokról szóló illusztrált útmutató, valamint a Könnyen, gyorsan sorozat négy kötete: a német, az angol, a spanyol és az orosz. A kofferben még egy ismeretlen szerző két novelláskötete lapult, az Éhínség a Paradicsomban és a Sziget a víz alatt. Mellettük Tintin tibeti kalandjai, a Korán és a Dekameron.

A finác átlapozta őket, és félretette az egyik novelláskötetet. Így fejeződött be a vámvizsgálat, röpké félóra alatt.

A hangár alumíniumteteje alatt fojtogatott a hőség. Rios inge a testére tapadt. A gyerekek eltűntek: Magdaléna az épület előtt találta meg őket. Philippe egy folyékony cementet tároló fémtartályba esett, új nadrágja, a kék ing és még a haja is szürkén csöpögött.

A hordárok átkötözték a kibelezett kofferokat. Rios megkérdezte, hogy hol van a csomagmegőrző, és átadott nekik egy pénzdarabot. Mivel ezt az intézményt nem ismerte senki (vagy nem értették volna a kérdést?), a hordárok azt javasolták, hagyják az irodán a holmijukat. Riosék beleegyeztek, és adtak nekik még egy pénzdarabot.

– Nos, hogy tetszik? – kiáltott rájuk egy ismerős hang. – Jó reggelt, monsieur-dame! Jó kis meleg, nem igaz? Látom, Rios úr már zuhanyozott! Hová, hová? Micsoda meglepetés! – és az ápoló vidáman kacagott. – Egy barátomhoz megyek – folytatta. Pontosan úgy érkezett, mint maguk. Tele jó akarattal és fölösleges

holmival. Ma a sziget egyik leggazdagabb embere. Igaz is! A cigaretták átmentek a vámon? Nagyszerű, remek. Most elvisszük őket ehhez a jó barátához. Háromszoros áron átveszi!

– Inkább megtartanám őket! – vélte Rios.

– Vagy úgy! Értem önt, uram. Holnap már nem kell osztoznia velem. Asszonyom, még meg sem köszöntem a kabátokat! Gondolja meg, Rios úr, szép kis bevétel lenne, mindjárt az első napon!

Búcsúzóul az ápoló még egyszer megígértette velük, hogy nem fogják ütlegetni a két gyereket. Magukra maradtak a sziget belsejébe vezető hatsávos úton.

Philippe úgy nézett ki, mint egy ólomkatona. Egész testére rászáradt a cement. De Rioséknak nem volt kedvük nevetni. A látvány, ami az utcán fogadta őket, olyan különös volt, hogy percekig mozdulni sem tudtak.

Mint egy felborult dominós doboz, körös-körül, egymás hegyén-hátán lapos tetejű házikók. Sehohly egy élőlény, csak óriási, tohonya gépkocsik hosszú sora, lépésben, kényelmesen. Oldalt, az üres telkeken is csak autók.

Roncsock, fáradt, napszitta színek. Etel Rios úgy érezte

magát, mint a törpék közé került Gulliver, akivel közlik, hogy az országot elfoglalták az ószerekek.

Mivel az egyik kocsi megállt, beültek, és húsz percen át vitették magukat. Fél kilenckor bent voltak a központban, a főposta előtt. A környék itt sem változott. Legfeljebb néhány dominókocka állva maradt. Se árnyék, se levegő, sehol egy emberi hang.

– Nézzük meg, van-e Leopoldtól levél! – mondta Rios.

Amikor megtudták, hogy nincsen postájuk, visszagyalogoltak a hatsávos útra. Megvették a sziget térképét, amit csak a benzinkutak árusítanak, kézen fogták a gyerekeket, és nekivágtak, hogy felfedezzék új otthonukat.

*

Az első félórában talán háromszáz métert haladtak. Később leültek egy fa alatt.

– Látom, keresnek valamit – szólította meg őket egy ember.

– Lakást – felelte Rios.

– Szállást?

– Pontosan.
 – Most hol laknak? – kérdezte a másik. – Sehol? Akkor ez a lakáskeresés nem lesz könnyű dolog. Hogy miért? Hát, mert nem tudják leinformálni magukat.

Hallgattak.

– Nem járnak valami gyakran a buszok! – sóhajtott a bennszülött. – Nem is tudom, hogy járnak-e egyáltalán. Viszont itt vannak a gépkocsik. Valamelyik majd csak megáll. Merre vigyék önöket?

– Mindegy – felelte Rios.

– Hát ez, ugye, megnehezíti a dolgokat.

– És a taxik?

– A taxik pénzbe kerülnek. Huszonöt cent, csak, mert felemelte a kezét, utána beindul az óra is.

– Hogyan jutunk át a túloldalra? – kérdezte Rios.

A forgalom zajtalanul, megállás nélkül hömpölygött az úton.

– Talán maradjanak ezen az oldalon. Ez a taxi megfelel? A kérdéses kocsik előttük parkolt a tűző napon.

– Én lennék a sofőr! – A fekete bemutatkozott.

Megkerülték a teret. A főposta előtt Etel megállapította, hogy már egy órája vannak úton.

– A központban működik egy információs iroda – mondta később a vezető. – Talán benézhetnénk! Odavigyem önöket?

– Természetesen.

– Figyelmeztetem, hogy meg kell fordulnunk!

– A központ messze van?

A sofőr egész testével kihajolt az ablakon. Hamarosan átkerültek a középső oszlopba, majd a baloldalba; onnan már könnyen besoroltak az ellenkező irányba haladó járművek közé.

– Érted, hogy mit mond? – kérdezte Magdaléna.

– Körülbelül – felelte Rios.

– Ez a negyed jó lenne maguknak! – mondta a vezető. – Az iskola is itt van a közelben. Talán kár volt megfordulni, uram!

– És az információs iroda?

– Az sem életbiztosítás. Az ügyfelek korán odamennek. Ha valami megüresedik...

– Lecsapnak a tulajdonosra?

– Pontosan.

– Szóval lehetetlen?

A sofőr vállat vont.

– Azt nem mondanám, hogy lehetetlen. Mindig van bent néhány régi cím. Egy-két éve odavittem egy urat. Hát, kiválaszt egy utcát, odamegyünk, és tényleg: a lakás éppen megüresedett.

Megérkeztek a főposta elé, áthaladtak egy patikán, és a sofőr bemutatta Riost:

– Ez az új lakást keres – mondta.

– Tessék helyet foglalni! – intett a patikus. – Igen, van néhány ajánlat. Persze, gyerekekkel nem könnyű dolog.

– Jól nevelt, szófogadó gyerekek.

– Természetesen – bólintott a patikus. – Mióta élnek a szigeten?

– Reggel érkeztek.

– És nincs lakásuk? Senki se várta önöket?

A patikus leemelt egy cipősdobozt. Ebben raktározta el a keresletet és a kínálatot.

– Két szoba, konyha.

– Üres? – kérdezte Rios.

– Bútorozott.

– Akarom mondani: szabad?

– Ez áll a kartonon. Garantálni persze nem tudom.

– Felírnám a címet.

– Vagy ez itt: három szoba, légkondícionálás, külön bejárat. Csak hát, ugye, se gyerek, se háziállatok!

Felírtak tucatnyi címet, elbúcsúztak a szeretetreméltó patikustól, és visszaültek a kocsiba. A posta tornyában az óra tizenegyet ütött.

A sofőrnek igaza volt: Rios észrevette, hogy a kezdeti lelkesedés után mindig a gyerekek miatt utasították el őket a tulajdonosok.

– Nem szeretik a gyerekeket? – kérdezte a kocsiban.

– Éppen ellenkezőleg, uram!

– Nem értem.

– Egy gyereknek mindent szabad. Mindent összetörhetnek, tetszik érteni. Ma már csak a szegényebb negyedekben csattan el olykor egy-egy pofon.

A sofőr sóhajtott. Ezúttal aránylag könnyen besoroltak az ellenkező irányba tartó gépkocsik közé. Egy idő óta egy öreg feketét követtek.

– Látja ezt a fickót? – kérdezte a vezetőjük. – Ez ölte meg az apámat. Húsz dollárért ölte meg ez a szerencsén.

– Ismeri magát?

– Á, dehogya! Honnan ismerne! Tizenkét éves voltam. A százhatvannyolcas! Tudom a triciklije számát. Igaz, hogy néha tévedek. Annyi szám van... összekeverem őket.

Megálltak egy étterem előtt.

– Elkérhettük volna a telefonszámokat! – mondta a sofőr. – Megspóroltuk volna ezeket az utakat. Mert ez így, ugye, drága lesz.

Odakint hirtelen eleredt az eső.

– Mennyivel tartozom? – kérdezte a férfi.

– Nem tartozik semmivel, uram. Nem hagyhattam magukat az út szélén. Ha szükségük van rám, keressék csak Ramont. Az emberek ismerik egymást itt a szigeten.

Az étteremben megcsapta őket a hideg. Hajnal óta először, fellélegeztek. A férfi hideg tejet rendelt, narancslét, kovászos uborkát, különféle fagyaltokat és

négy pohár vizet. A gyerekek öröme az uborka, a paradicsom, de még a kenyér is édes volt. Cukrozott.

– Mintha erősebbek lennének a szagok – vélte Rios.
– A különféle negyedekben. Talán a meleg miatt.

– Nem láttam különféle negyedeket – mondta az asszony.

Kint elállt az eső. Forró gőzben indultak útnak. Hús lépés után megálltak, megint csak egy fa alatt.

– Lehetetlen – mondta Rios.

– Mi lehetetlen? – kérdezte Magdaléna.

– Kinőtt a szakállam. Így nem érdemes folytatni.

Sápadtan és gyűrötten ácsorogtak a napon.

– Most hová megyünk? – kérdezte az asszony.

– A központba. A postával szemben van egy szálloda.

Estére mintha csökkent volna a meleg. A gépkocsisor felszakadozott. Az utcán megjelentek az emberek is. Girhes férfiak, formátlan, kövér asszonyok. A férfiak magas bárszékeken kuporogtak, a lábuk előtt cipőpucolók: szutykos gyerekek. És köröskörül, mindenütt a televízió. Bármerre néztek, jobbra, balra, hátra, előre. Úgy tűnt, hogy a masinákon más és más műsorok peregtek, de ha jobban figyelt az ember, láthatta, hogy végül is minden program ugyanaz.

Magdaléna és Etel megnézte egy szellem, Canned Salomon kalandjait, aki megtámadta az ország tengerészeti támaszpontjait. Különösnél különösebb eseményeknek lehettek így tanúi. Furcsa módon, Salomon megjelenése előtt mindig volt egy kövér, kopasz ember, aki jéghideg sört ivott. Riosék azt hitték, ez itt a rejtély nyitja, ez a kopasz, amíg csak ki nem derült, hogy a sörnek semmi köze nincs a filmhez, és hogy a kopasz csak reklámalak.

Később beültek egy bár pultja elé.

– Most érkeztek? – kérdezte a főnök.

– A postával szemben lakunk.

– Biztos hely! – jegyezte meg valaki.

– Mit akar ezzel mondani?

– Önök idegenek, nem tudhatják, hogy légvédelmi berendezéseink sajnos elégtelenek. A lakosság nagy része el fog pusztulni a következő háborúban.

– Háború készül?

– Természetesen. De ez nem érinti önöket.

– És miért?

– Mint mondtam, az önök szállodájába nem hatolnak be a sugarak.

– Szeretnénk inni valamit – mondta Rios.

A bennszülöttek számára szemmel láthatóan most indult el a nap. A téren, népes közönség előtt énekesek produkálták magukat. Két szám között a karmester a

következő beszédet intézte hallgatóihoz:

– Testvéreim, írva vagyok, ha leszüreteltél, leszüre-, leszüre-, úgy legyen!

– Ámen! – felelték karban a zenészek.

– Ám az ember nem fogadott szót az Úrnak, és íme a tenger, va-vagyon, va-vagyon.

– Ámen! – válaszolta a kórus.

– Jertek hát! – konkludált a szónok. – Nemsokára kezdődik az istentisztelet!

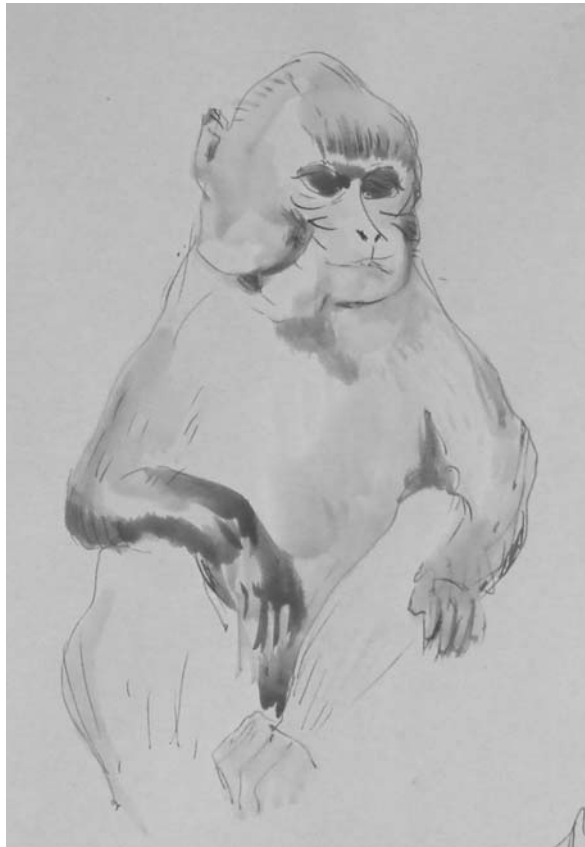
A közönség és a zenészek gitárszó mellett, tánclépésben elhagyták a teret.

*

Mintha beszorult volna a falak közé a hőség. Riosék óránként lezuhanyoztak, majd úgy, ahogy voltak, csuromvízesen visszafeküd-

tek. Hajnal felé hirtelen elaludtak, és frissen, pihenten ébredtek kilenc óra után.

Etel megvette a Kellemetlen Pillanat című napilapot, azután a Rios család reggelire jeges kakaót ivott. Az újság érdekesítőnek bizonyult: munkatársai, egyik a másik után, elmondták életük legkellemetlenebb pillanatát. A hónap legjobb története jutalomban részesült. Íme, mit tartalmazott a szám, amit a férfi kiszótározott: „Az igazgatónő kifejezett kívánságára – írta egy, a fényképe után ítélve virágzó fiatal lány – az intézet senkit sem enged be egyenruha nélkül. Egy kirándulás alkalmával barátömmel a tengerpartra mentünk, és ott megszegтік a szabályt. Szigorúan megbűnhödtünk: egyenruhánkat elvitte a víz, és másnap színes blúzban kellett iskolába mennünk. Amint elvegyültünk társaink között, az igazgatónő megjelent, és így szólt: önök ismerik az öltözködéssel kapcsolatos kívánságot. Ebben az öltözékben nem léphetik át az intézet küszöbét, és én ezért hazaküldöm önöket. Soha többé nem fürdünk meztelenül! Ester Gloria, nyolcadikos tanuló.”

Reggeli után Riosék a követségre mentek. Átestek a szokásos formáságokon, aláírták a jelenléti ívet.

– Látom, tanulják a nyelvet! – mondta a konzul. – Már olvassák a Kellemetlen Pillanatot!

– Gyerekesnek tartom! – válaszolta Rios.

– Nem osztom ezt a nézetet. Lefogadom, hogy a mai eset lesz a hónap legjobb története!

– Közölnek néha ennél kellemetlenebb pillanatokot?

– Ön most érkezett, monsieur. Hamarosan rájön, hogy itt nálunk ritkák a kellemetlen pillanatok. Boldog, akivel történik ilyesmi. Igaz, hogy a sajtó időről időre közöl mindenféle kellemetlenségeket. Tavaly például egy olvasó elmondta, hogyan támadták meg a cápák. Talán látták: az illető koldus a főposta előtt. Bár nem nyerte el a havi jutalmat – a zsűri ízléstelennek ítélte a történetet –, kapott egy vigaszdíjat, amiből új féllábas nadrágot vehetett.

Ami a lakást illeti, azt tanácsolták Rioséknak, hogy egyenesen a centrumba menjenek. Ez valami amerikai szállodaféle volt, és nem fogadott, csak idegeneket.

Itt azután új világba kerültek. Ennek a világnak meghatározó eleme: a hideg. A lakói halakhoz hasonlítottak: vékonyak voltak és színtelenek. A kezük – mert kezét adtak – nyirkos, és persze csak angolul beszéltek. Még így is, mindezek ellenére, vitathatatlanul praktikusabbnak bizonyultak, mint a kintiek.

Ebéd után a gyerekek lefeküdtek, Rios is követte a példájukat, amikor pillantása az árlapra esett.

– Hol lehet Leopold Korr? – kérdezte hangosan. – Mert itt tovább nem maradhatunk.

A Centrum háromszor annyiba került, mint ahonnan eljöttek.

– Miért nem jelentkezőnk az iskolában? – kérdezte Magdaléna Rios.

A férfi nem válaszolt. Tudták jól mind a ketten: nem beszéltek még elég folyékonyan, és különben is, előleget nem vehettek fel a hónap vége előtt.

Odakint, ha lehet, most még nagyobb volt a hőség. Ezen a környéken földszintesek a házak, két nagy helyiséggel az utcai oldalon. Ott állt a gépkocsi, a másik oldalon laktak – feltehetően – a tulajdonosok.

Ahol csak megfordultak, mindenki tanácsokat osztogatott. Néha még fel is írtak nekik egy-egy utcanevet. A férfi meg volt győződve róla, hogy egyszerűbb lenne házról házra járni, de nem vehette semmibe azokat, akik útbaigazították, és most a rács mögül figyelték a lépéseiket.

Az utcán senki se járt, ilyenkor délután sziesztázott a sziget. Riosék bementek egy patikába, vettek egy liter kékre festett és lekvárral ízesített tehéntejet.

– Látom, nemrég érkeztek – mondta a patikus.

– Már harmadik napja – felelte Rios.

– Ó, akkor ráérnek! Sétáljanak egyet! Meglátják, idővel egyenesbe kerülnek, uram. Azok, akik onnan jönnek, mind ilyenek. Türelmetlenek. Pedig, kérdezem én, látott itt egyetlen hajléktalan családot? Higgycs el, a kapkodás nem célravezető a Dél Keresztje alatt. Például itt van ez a bérház. A Lola. Még dolgoznak rajta a közművesek. Kétszáz lakás, szenyor. Holnap felkerekednek, és megtekintik az épületet.

– Nem lehetne most?

– Nehezen – felelte a patikus. – Egyirányú a közlekedés, és ez a hely, arra, hátra van.

Megitták a tejet.

– Nem tudom, hallottak-e a közös taxikról? – kérdezte a patikus. – Ezek sűrűbben járnak, mint a buszok. Igaz, szorong bennük fél tucat ember. De a maguk helyzetében jól jönne egy ilyen publico. Persze az egyirányú forgalom rájuk is éppúgy vonatkozik.

– Tehát?

– Még egy pohár tej?

– Indulunk! – jelentette ki Rios.

– Hogyan? – kérdezték. A férfi büszkén vágta ki:

– Gyalog!

Most sokkal kevésbé érezték a meleget. Térképpel a kezükben néhány perc alatt megtalálták a kérdéses épületet. Viskók vették körül, autóröncsok és ajtóval, ablakkal felszerelt fémkonténerok. A bejárathoz azonban pálmator vezetett, királyi pálmák rövidre nyírt gyepen. A gépkocsik árnyékos parkban álltak. Viskók és gépkocsik felett, nyolcemeletnyi szédítő magasban, mint egy nagy jég szekrény, csillogott a Lola.

– O.K! – jelentette ki a bajuszos gondnok. – Foglalanak helyet, és töltsék ki a kérdőíveket.

– Hogy hívják apádat? – súgta Magdaléna fülébe Rios.

– Hol is dolgozunk? – kérdezte a gondnok. – Az iskolában? Remek.

Két lakást mutattak meg nekik.

– Itt nálunk nincsenek bennszülöttek – mondták. – A Lolában minden lakó idegen.

A nyolcadik emeleten megnézték egy szoba-konyhát, majd egy óriási, balkonosat a negyediken.

– Ezt válasszuk! – suttogetta az asszony.

– És a lakbér? – súgta vissza Rios.

– Semmi gond! – vigyorgott a gondnok. – Az utca végében van egy áruház. Ismernek minket. Adok önöknek egy névjegyet.

A nyolcadik emeleti szoba-konyha ugyanannyiba került, mint a negyediken a balkonos. Érthető – magyarázta a bajuszos –, a lakberek emeletről-emeletre magasabbak. Három szoba a negyediken annyi, mint egy legénylakás a tető alatt. A lakbér a mennyszámban a legmagasabb!

– Hahaha! – Riosné udvariasan nevetett.

Aláírták a szerződést, megkapták a kulcsot. Magdaléna megérintette a padlót és a falakat.

– Ide jön a két gyerekágy – mondta. – Oda a dívány. Két karosszék, egy hosszú asztal, úgy, ahogy szereted.

A férfi kihajolt a balkonon. A házikók és a konténerrek füstöltek, bizseregtek a lábuk alatt.

– Késő van – mondta.

A nap már földet ért.

– Várj egy kicsit! – könyörgött az asszony. – Enni holnap is lehet!

A férfi az asszony vállára hajtotta a fejét. Nagy, végleges nyugalmat érzett. Ilyen lehet a halál. Íme, megérkeztek. Kezdődik újra az élet. A taposómalom.

Később megmozdult a levegő, a Lola Montez fehér falait lilára színezte a nap.

*

A gyerekek a ruhákon aludtak. Rios is lefeküdt. Azt álmodta, hogy a finác nem akarta visszaadni a rajnai borokat. Felismerte a triciklis feketét is, aki húsz dollárért megölte Ramon apját. Amikor – még mindig álmában – kinyitotta a szemét, egy apró vidéki ház állt a Lola helyén. Olyan, mint lent a faházak. Alig nagyobb.

Az éles reggeli fényben az üres, fehér szoba mütöre hasonlított. Felült, végigtapogatta magát. Natasa mozdulatlanul szuszogott. Ő nem tűnt olyan megviseltnek, mint Rios. Kisimult arccal, már-már mosolyogva, Magdaléna is mélyen aludt.

A beépített szekrény polcain könyvek és cipők sorakoztak. A férfi megborotválkozott. Amikor végzett a fürdőszobában, a felesége már kint állt a balkonon.

– A földön aludtunk! – állapították meg csodálkozva a gyerekek.

Nyolc óraker már ott voltak az áruház előtt. Rios bemutatkozott a gondnok barátjának, és átadta az erre tartogatott névjegyet. Megadta születése helyét, az apósa nevére még emlékezett. Mindez keresztülment egy masinán, ami hamarosan közölte, hogy ötszáz dollárért vásárolhatnak úgy, hogy százat azonnal fizetnek, a fennmaradó négyszázat pedig apránként, tizenkét hónap alatt.

– Harmincadikán fizetünk! – mondta Rios.

– O.K! – Az alkalmazott megmutatta fogait. – Most végigmennek az osztályokon, válogatnak, és a számlákkal visszajönnek ide. Vigyázzanak, hogy ne lépják túl a határt!

Íme, mit vásároltak Riosék kilenc és tizenegy óra között: hat kést huszonöt év garanciával, hat villát és kanalat. Alumíniumfazekakat, vegyszereket és mosóporokat. Az első nehézséget a tányérok kiválasztása okozta. Valamennyit kartonból állították elő. Magdaléna és Etel végignézte az arany és ezüstszegélyű készleteket, rajta a bukolikus tájakat és az idillikus jeleneteket. Vettek még

három ágyat, asztalt, lámpát, székeket, valamint négy üveg lekvárt, mert pohárnak éppen megfeleltek a lekváros üvegek. Összeadták az árakat, de ötven dollárjuk még mindig maradt.

– Hazaviszem a gyerekeket – mondta az asszony –, mondd meg nekik, hogy siessenek.

Rios még egyszer körbejárt, vett egy felfújható gumicsónakot és egy manikűrkészletet. Elégedetten tért vissza az irodára. A reggeli alkalmazott átvette a papírokat. És akkor, a tüdő körben megpillantotta a fe-

leségét. Magdaléna tétován lépegetett a hidegen vibráló neonsövek alatt.

– Hé, szenyor! – szóltak rá. – A papírok! Átmegy a kasszához, és fizet!

– Hónap végén! – mondta Rios.

– Addig nem tudjuk leszállítani.

– Miért? – kérdezte a férfi.

– Kérjen kölcsön! – ajánlották neki.

– Nem ismerek senkit – válaszolta Rios.

– Akkor önnek, uram, problémája lesz.

Magdaléna a vállára tette a kezét. Sápadt volt, az ajka remegett.

– Gyere, siess! – suttogetta.

– Rögtön jövünk! – szólt vissza a férfi.

Magdaléna sírva fakadt.

– Hazamentünk – mondta –, és nem tudtam kinyitni az ajtót. Lementem az irodára, és azt mondták, hogy nem vallottuk be a gyerekeket, és hogy a szerződés – mit tudom én – érvénytelen.

– Minden papíron rajta vannak! Még a bérműködésük dátuma is. Meg se hallgattak.

– Veled akartak beszélni, azt állították, hogy a lakás túl kicsi.

Megérkeztek a Lola Montez elé. Magdaléna leült a járdaszegélyre, és ölbe vette Philippet.

– Foglaljon helyet, uram – mondta a tegnapi bajuszos. – Van itt egy félreértés. A házi szabály tiltja, érti? A nagycsaládok számára más, tágasabb lakásokat ír elő a házirend.

– És drágábbakat.

– Természetesen.

– Ebből elég! – mondta Rios. – Nyissa ki az ajtót!

– Értsék meg – mondta a gondnok –, egy szoba önöknek, kettő a gyerekeknek, már csak erkölcsi okokból is. Ha jól értettem, nem azonos neműek. Ebédlő, nappali, legkevesebb öt helyiség. Az ügyfelek kényelmére az igazgatóság nagy súlyt helyez.

– Nyissa ki az ajtót! – mondta Rios.

– Ahogy óhajtja. Máris megy a lakatos.

A munkás, egy kövér bennszülött, nagyokat fújtatott a melegben.

– Valaki kinyitotta a szekrényeket.

– Idehallgasson! – mondta a férfi. – Tudom, hogy ahhoz, ami velünk történik, nem sok köze van.

A fekete felnézett, és megkérdezte:

– Nekem mondja, uram?

Rios elszégyellte magát. Kiürítették a szekrényeket. A könyvek között megtalálta Magdaléna második levelét.

„Kedves Elisabeth! Ha látnád, hogy a lakásunk milyen gyönyörű! Már ki is csomagoltam. Etel alszik, reggel örülni fog. Kimentem a balkontra: a levegő langyos és illatos.”

A férfi elkezdte levinni a kofferokat.

– Hová megyünk, Etel?

– A vízművekhez. Visszaveszem a letétet. Annyi pénzünk maradt.

A vízműveknél még emlékeztek rájuk. Az alkalmazott hosszan telefonált, azután megkérdezte az új címüket.

– Nem tudom – vont vállat Rios.

– A letétet postán küldjük el.

– Hová?

– Persze, csak ha jön egy új lakó.

– És ha nem?

– Értse meg: le kell mérnünk a fogyasztást.

– Nem fogyasztottunk.

– Ebben az esetben a leírás csak formáság.

A vízművektől az iskolához vitte őket a taxi. Rios jövődöbeli munkahelye hosszú, szürke betonépület volt. Utat tört magának az udvaron tolakodó gyerekek között.

Az irodán mindenki felállt:

– Vártuk önt, uram. Mikor érkezett?

– Lakást keresünk – válaszolta. – És szükségünk lenne némi előlegre is.

– Foglaljon helyet – intett a titkár. – Miért nem jött azonnal ide?

Na, miért! Örült, hogy megértette a kérdést.

– Valami frissítőt?

– A taxi! – kapott észbe Rios.

Amíg a titkár intézkedett, elaludt Leopold Korr életnagyságú arcképe alatt.

Másnap a gyerekeket piros kiütések borították. Magdaléna felkelt, de azonnal visszafeküdt. Rios is ágyban maradt. Egyedül Philippe rajzolt. Az új lakásban néma csendben telt az idő.

– Mi van kint? – kérdezte dél felé Etel.

– Parkolók – felelte az asszony. – És távolabb valami játszótér. Személtlerakat.

A titkár hozta ide őket. Nem tudták, hová, de ez most nem is volt lényeges. Bútorozott lakás, a kofferok ott álltak az ágyuk előtt. Útközben a titkár segített bevásárolni nekik.

Délután Rios körbejárt.

– Mindenre gondoltak – mondta. – Ez itt maga a paradicsom.

Magdaléna sírva fakadt.

Philippe egész nap dolgozott. A rajzon hajó úszott, és óriási szárítókötélen lógott a napkorong. A kikötőből emelődaruk emelték a levegőbe az utasokat.

– Ezek mi vagyunk?

– Nem – felelte a kisfiú. – Mi már fent vagyunk a fedélzeten. A hajó nemsokára indulni fog.

Másnap meglátogatta őket a titkár.

– Remélem – mondta –, kipihenték magukat.

– És Leopold Korr? – kérdezte Rios.

– Leopold Korr – felelték neki –, elhalálozott. – Súlyos csapás érte az intézetet, uram. Mindenki jó előjelnek veszi, hogy ön éppen ezekben a nehéz időkben érkezett hozzánk. Elégett – folytatta a titkár. – Gyönyörű villája a lángok martaléka lett. Nem maradt semmi, csak a betonszerkezet. Megtekintenek?

– Köszönjük!

– Nincs igazuk. Az óriási, koromfekete roncs emlékmű lesz, ahová zarándokolnak az emberek.

A titkár átadott Rioséknak két lepedőt és egy hajójegyet. A lepedők mosodában voltak, így megmaradtak. Leopold páncélszekrényben őrizte a hajójegyet.

– Haza készült? – kérdezte a férfi.

– Mint mindenki – felelték neki. – Öregkorára – mint mondani szokta – a szabadságnál többre becsülte az életet. Leopold úr hajója azonban zátonyra futott. Ő pedig – mi mást tehetett – felépítette ezt a házat, ami – mondom – a lángok martaléka lett.

– De hát – dadogta Rios.

– Ön még fiatal – válaszolták neki. – Nem ismeri az idő vasfogát. Egy idő múlva már nem az ember határozza el a dolgokat.

A titkár kifújta az orrát.

– Ő elment – mondta –, és ön maradt.

A kávé után Rios és munkatársa megtekintették az iskolát. Az épület csak kívülről volt visszataszító. A tanterekben kézi számológépek sorakoztak: Leopold újításai. Színes golyóbisaikra a férfi még jól emlékezett. A falakon hatalmas szorzótáblák, amelyeneket a füzetek hátlapjáról magolnak be az európaiak. Riosnak hirtelen lassú, monoton dallam jutott az eszébe. Odaát erre a melódiára szavalták az egyszeregyet.

– Ön énekel? – kérdezte a titkár.

– Elnézést! – motyogta Rios.

A továbbiakban megismerkedett a tanmenettel, amit a másik rendszeresen egyeteminek nevezett.

– Az általános műveltség tanítása – mondták neki – egyszerű tényen alapszik. Közismert, hogy a tanult ember alig egy gyors gondolat idejére veszi hasznát hosszú, keserves tanulmányainak. Ebből kiindulva megvizsgáltuk a tudás formáit, tárgyát, gyakoriságukat. Sikerült néhány kulcsi-

fejezésre redukálni sok ezer fölösleges szöveget. Ma az általános műveltség mindenki számára hozzáférhető. Mondhatnánk, az emberiség közkinccse lett.

– És a művészet?

– A művészi ismeret érzéki tapasztalás. A diákság magánéletével nem foglalkozunk. Figyelmeztetem önt – folytatta a titkár –, hogy programunk szigorú elveken nyugszik. Változtatni rajta nem lehet. Csak egy példa: néhány éve egy fiatal tanár zavaros gazdasági mutatókat elemzett az eredeti bűnről szóló bibliai tanok helyett. Az eredmény: valamelyik tanítványa kiszámította az átlagkereseteket. A püspökség kis híján bezáratta – megint így mondta – az egyetemet.

– És a tanár?

– A helyi sajtó néha közli őt. Még egy díjat is nyert. No, csak vigaszdíjat. Talán látta őt. A főposta előtt kéreget.

Rios gyalog járt be – mondjuk mi is így – az egyetemre. Járdá nem volt ebben a negyedben, keservesen

kerülgette a gözölgő gépkocsikat. Útközben hirtelen sürgős dolga akadt. A reklámokkal teleragasztott falakon valami nyílást keresett.

Így fedezte fel a másik világot, odaát, a túloldalon. A nádasban meztelen gyerekek nyüzsögtek. A falábon álló bódékat pallók kötötték össze, körülöttük, a mocsárban bűzlött a szerves anyag. A pókhasú apróságok tátott

szájjal bámulták a betolakodó idegent. Rios dolgavégezetlenül menekült ki az útra:

– Magdaléna! – lihegte.

A felesége az ajtóban várta.

– Minden rendben! – mondta megnyugodva Rios. – Mit csinálsz?

– Tudod – válaszolta az asszony –, a Kellemetlen Pillanat! Megpróbálkozhatnánk mi is, nem gondolod?

A gyerekek már aludtak.

– Segítesz?

Szótárral a kezükben sorra vették az ápolót, a vámot és a hajót. Ramont, a taxifőrt, a konzult, a patikusokat és a gondnokot. Mindenki kedves

volt, segítőkész. A titkár, Leopold Korr és Canned Salomon. Hiába törték a fejüket, nem találtak egyetlen kellemetlen pillanatot.

Mintha nem is létezett volna ez az öt nap. El fognak múlni az évek, és ezek lesznek majd a régi, szép idők. De most megérkeztek. Elkezdték számolni a heteket és a hónapokat.

Utóirat:

1964-ben, száműzetésem kilencedik évében a trópuson kezdtem – mint mondják – új életet. Kezdetől fogva idegen nyelvi közegben éltem, magyarul már nem, franciául még nem tudtam, ehhez jött egyszerre két új munkanyelv: az angol és a spanyol. Ilyen körülmények között írtam ezt a francia szöveget, amit magyarra fordítani csak rosszul lehetett. És ami ma, negyven év után legfeljebb mementó, adalék lehet.

HORVÁTH ELEMÉR

Ágoston tandíja

anyja bedőlt mindenkori divatnak
 isten kölnivíz bugyi frizura
 apja konok konzervatív maradt
 haláláig hűségből? jusst is? csak azért is?
 ezen már hiába vitatkozhatnak
 modern hívők avantgárd artisták
 titok marad pascalian
 akárhogy is ő volt az aki
 megteremtette fiának a pénzt
 amiből iskolába járhatott
 jófejű ambiciózus gyerek
 beváltotta a szülői reményeket
 túl is teljesítette ügyesen
 kinek profit? kinek jövedelem?

tzara horáciuszt olvas

engem sokan próbálkoztak megváltani
 de hogy mitől és miért nem tudom
 az élet szép akkor is ha csúnya
 ez nemcsak hitem tapasztalatom
 s át fogok esni a halálomon
 akkor is hogyha nem visz sehova
 s akármi vár a túlsó oldalon
 a legrosszabb esetben kibírom
 de addig jobb ha nem találgatom
 azt ami nincsen még lesz ami lesz
 ha semmi is amiről nem tudom
 hogy micsoda izgalom? nyugalom?
 előttem még s teljesen rendben ez
 remélem új s remélem érdekes

tüntetésen

ezek a fiúk még csak gyerekek
 megkapták végre kikészültenek
 kinek a karja nincs kinek a lába
 s nem is tudja hogy miért hagyta ott
 az eddig észre sem vett végtagot
 amin muskétát hordozott
 s a véres sárban idáig jutott
 a magamfajta friss bevándorolt
 megélte már ezt s csak emlékezik
 mintha tükörben bámulná magát
 56 világos majtény mohács
 irtózatos a batyuja pedig
 azt hitte tabula rasát csinált
 gyúrja az önisméltés mocsarát

LEHÓCZKY ÁGNES
Budapesti beszélgetések

1.

*Démoni viharral kezdődött a hétfő reggel.
Tulajdonképpen már hajnalban hallottuk –
félálomban.*

*Aggódtam, hogyan jutsz majd el a kocsiig,
miközben te a szuroksötét eget mustráltad az ablak mellől
fehér csipkefüggönyön keresztül.
Vállat vonva visszabújítál a takaród alá.*

2.

*A kilencedik kerület szívében megkérdezted
hogyan. Jegyzeteltél, miközben válaszoltam.
Egy középkori labirintus formáját alkotva
kétkedés nélkül olykor-olykor fordulj vissza.
Kisebb-nagyobb minotauruszokkal megharcolva
végül az origóhoz érsz.*

*Végül megegyeztünk. Mindegy. Csak az a lényeg,
hogyan valahogy temessük el egymást.
A barátság mérföldköve.
Mindegy, ki az első.*

3.

*Egy másik asztalnál
definiálni próbáltuk a reménytelen szerelmeket
és különböző fáknek képzeltük el őket
a legutóbbi, megegyeztünk, mindkettőnknek
egy legalább negyven méter magas pinus silvestris
azaz erdei, fáklya, répa vagy tündér fenyő volt,
a kilencedik égis ért és természetesen a téli napforduló fája
gyantás törzse könnyen gyúlékony
mégis az örökzöldek közül a legközönségesebb.*

4.

*A kulturális központ egy kanyargós utca farkastorkában
Tátongott. A kékszakállú vára sötétén kékllett
És dohos levegőt lehelt ki. Ezer ablaka kiverve.
Véraláfutásos tűzfalain számomra nem érthető üzenetek,
a jövő fiatalságának biztosan, be is rezeltünk
a démoni graffitiktől és felnőttként szégyenszemre
hülyén rohanni kezdtünk.*

*És aztán tényleg volt koncert a végén, színpad, erősítők.
Még így is. Meg sör is, amit nylonzacskóból szolgáltak.*

5.

*Lepleztem meglepődésem
mikor is elárultad, hogy a munkádban
gyakran csakúgy rögtönzöd a film fordítását.
A kontextusból kitalálod. Legutóbb valamelyik
skandináv nyelvből szinkronizáltál.
Irigyeltem spontaneitásod.*

6.

*Férfi létedre utálok a férfiakat.
Úgy beszélnek a nőkről, hogy felfordul
a gyomrod.
Milyen perspektíva áll így előttem.
A fától, vagyis tőled, az erdőt sem látom.*

7.

*Nagyapám végre elmondta.
Ők is megérik a pénzüket. Nagymamával
egész életükben varrtak, megvárták
míg a nap nagy vörös korongja a horizontra
folyik. Zörgött a Singer, füstölgött a több kilós vasaló
a ritka szövet élén. Ötven évig. Virradatig.
Ezen persze nagyokat kuncogtak,
majd megmérték centivel a derekam
és megállapították, hogy ezerkilencszáz-
kilencvenkilenc szeptembere óta szélesebb lett.*

FALUDI ÁDÁM

Hogyan teremtetem a világot

Fejezetek az Ezer apró cikk és cakk breviáriumból

Varjúszemű hócipő

A hócipő hófehér, guminak gondolná bárki, amikor kézbe veszi, de nem gumi, hanem műanyag. A műanyag nem terem sem a földben, sem a levegőben, nem is bányásszák, hanem gyárban készül. A gumicsizma sem gumi, csak úgy nevezik, mert a névadások körül elég nagy az összevisszaság, fene sem érti, hogy miért.

A hócipőt a bakancsra kell felhúzni, hogy ne ázzon át a bakancs bőre. Ezen kívül arra is jó, hogy amikor beront a kinti világból valami halaszthatatlan ügyben a havat járt ember, nyugodtan trappolhasson a lakásban bakancsostul, mert a hócipő alatt a bakancs tiszta marad. A konyhaajtóban csak ki kell pattintani a patentokat, lerángatni a hócipőt, és máris roboghatunk a kasztlihoz madzagdarabért.

A hócipő oldalán feketélik a patent gombja. Mondhatnánk, hogy ez a hócipő szeme, mert úgy néz ki, és a kinézés szem nélkül nem lehetséges. A hócipő mégsem lát, bárminek nekimegy, pedig jobb lenne, ha vigyázna, mert a műanyag menten kilyukad, ha valami éleshez ér. Az udvar pedig a legtöbb helyen éles.

Ha ismernénk a pandamedvét, a hócipőt hasonlíthatnánk hozzá is, de mifelénk senki nem hallott a pandákról, pedig Kínában akkoriban még talán csapatostul húzták az időt mindenféle ürüggyel, nehogy használatnak minősítsék őket, ami egy istenverte pozíció. Előnye semmi, hátránya minimum kettő: a használatból vagy étel lesz, vagy hülyére dolgoztatják, és csak utána lesz belőle étel, valamint nagy valószínűséggel bőrdíszmű, hogy egyetlen alkotóeleme se menjen pocsékba. A lajhár példája is – apró eltérésekkel ugyan, de – megerősíteni látszik mindezt. Nincs is lajhárbőr retikül, cipő, bunda, se lajhárkesztyű! A lajhárnak, akárcsak a pandának, rengeteg esze van, ez vitathatatlan.

Nem lenne szerencsés egy rossz hasonlatban sántikálni, ezért a hócipő két kerek patentja varjúfekete lesz inkább, a hasonlat pedig remek járkálás a hócipőben.

A varjak télen ellepik a határt, a fákat, és sokszor az eget is. Akkorák, akár a kispárna, csőrük meg majdnem olyan méretű, mint a tehénszarvból készült tokmány, amiben aratáskor a kaszakövet tartják. A varjak ezzel a tokmánnyal csattogni tudnak, jól lehet hallani, amikor evés után a kerítésből nőtt akácfa ágán elégedetten kattintgatják. Valószínű, hogy elégedettek, mert ép bőrrel megúsztak egy tolvajlást a baromfiudvarban. A kattintga-

tás után rendszerint kárognak néhányat, a károgás éktelelenül ronda hangot jelent, ha épp gondolataiba mélyed valaki, egy váratlan károgás a frászt hozza rá. A varjak ezzel mit sem törődnek, egyáltalán nem félnek semmiféle büntetéstől, otthon érzik magukat a hóban, ha a hó eltűnik, a varjak mennek utána. Amikor fent keringenek az égen, nem szabad felnézni rájuk, mert baj történhet. A vendégböllér azt mondta, hogy a sógor felnézett a varjakra, azok meg beleszartak a szemébe, és ettől megvakult. Hát ezért veszélyes felnézni a varjakra hócipőben télen.

A hócipő is eltűnik a hóval, aztán mire legközelebb megérkezik a tél, és előkotorjuk a nagy fehér asztal alól, amelyik eladópulatként szolgált valamikor egy boltban, nem is lehet felhúzni a bakancsra, mert kicsi lett. Viszszakerül az asztal alá, amelyik a régi rendszerben volt eladópult, de most többnyire használaton kívüli, vagy az átmenetileg hasznavehetetlen tárgyak tároló helye.

A régi rendszerről sem tudni, hogy mi a csuda, de sokszor hallani. Akárcsak azt, hogy még a háború előtt. Ezekkel a meghatározásokkal sincs mit kezdeni, akár a névadással, elég nagy az összevisszaság, fene sem érti, hogy miért.

A hócipővel aztán nem találkozunk soha többé. Ilyen hát a hócipő.

A szánkó

A szánkó vonaton érkezett, a híre az állomásról gyalog. Sűrűn havazott aznap. Szecsődi bácsi fejébe nyomta a kucsmat, kesztyűt húzott, s a derékmagas hópartok között elkutyagolt az állomásra. Alig egy órája jártak az úton előtte a hóekék, mégis bokáig ért a hó, ropogott a csizmák alatt. Fehér tollpíhek hullottak, kiszakadt az ég dunyhája. Vagy inkább a Gyed Moroz rázza a szakállát, figyelmeztette magát Szecsődi bácsi, nem a kizsákmányoló Mikulás, hanem a Gyed Moroz a bolsevik tajgában, jut belőle bőven, kicsinek és nagyoknak. A befejező gondolatöredéket a Magyar Rádió Gyermekkórusának repertoárjából illesztette szállingózó szavai után, körülpillantva a tollfergetegben, nincs-e véletlenül gondolkodásának tanúja.

A szánkó az állomásfőnök irodájában várakozott, ezen aztán semmi sem hibádzik, mondta Szecsődi bácsinak Hiba úr, az állomásfőnök. Végigmustrálták a vadonatúj szánkó erős vasvázat, finoman gyalult keményfa léceit, a gondosan süllyesztett csavarokat. Száz év múlva is szánkó lesz, mondta Hiba úr, Szecsődi bácsi egyetértett, majd kucsujához érintette a mutatójúját, és a szánkó kötelét kézbe fogva nekivágott a visszaútnak.

Milyen lehet egy szánkó, amit nem lovak húznak az esti világban, nem ülnek rajta pokrócok alatt a szom-

szédék, nem szólnak a csengői ütemre? Vonattal érkezik valahonnan messziről, nem gyárból, nem boltból, úgy készül a Trösztben, ahol mindenféle műhelyek vannak, anyagok, gépek, szerszámok. Az ablakból az utcai kapura látni, havazik, onnan jön majd a szánkó. A szobában *folytonégőre* rakva a kályha, a szén is onnan való, ahol a Tröszt van. Valahonnan messziről, a vasútállomáson is túlról. Dél előtt tizenegy tájban érkezik Szecsődi bácsi a kapu elé, fehér ő is, fehér az út a kaputól a házig, a faágak,

az ég, libegnek sűrűn a hópelyhek. Szecsődi bácsi lassan közeledik a kapu felől, csak az arca nem fehér, mosolyog, megolvad mosolyán a hó. A szánkó nem látszik mögötte, csak az, hogy híz valamit kötélén, s egyre lassabban közelít, és egyre inkább elfedi a hó. Teljesen elfedi a hó, mielőtt a házhoz érne, s az udvaron már nincs is ott, csak a vakító fehérség, s az a fura valami, világosbarna lécein kötéllel, amire azt mondják, hogy szánkó.

A szilveszteri siratódoboz

Többféle tél létezik, de hó nélküli egy sem. Hó nélküli télről álmodni sem lehet, mert ha nincs az álomban hó, akkor csak hideg van, és az nem a tél, hanem kitakaróz-tál és fázol.

Az igazi téli hó karácsony után már igen magas, a szőlőkarók teteje látszik csak ki belőle, túl a kerítésen, ahol a szél hancúrozik. Az udvaron pedig még magasabbra tornyosul, mint bárhol máshol, mert a kúthoz, pincéhez, ólakhoz és a kapuhoz vezető utakra hullott havat el kell dobálni. Így keletkeznek azok a magas hódombok, amelyeknek tetejére állva közelebb kerülhetünk az éghez, ahonnan a hópelyhek hullanak le hozzánk.

A ház és az istálló előtt is el kell dobálni a havat, hogy enni tudjon a baromfinép. Meg a vadgalambok. Amikor ettek, csak álldogálnak, nézelődnek, és alig hallani a hangjukat. Ott szoronganak a hóhányás határolta tisztáson értetlenül, aztán az eszesebbje visszafordul az ólba, és várja a tavaszt. A vadgalambok pedig elrepülnek az akácágakra, majdnem belevesznek az ég szürkességébe, és biztosan magukban bánják, hogy képtelenek egy valamire való téli szállást összeütni.

A tyúkoknak tojni sincs kedvük, bóbiskolnak az ülön etetéstől etetésig, és talán az eltávozott idők vizatértéről ábrándoznak. A tapasztaltabbja megkotlik, mert tudja, hogy akkor bekerül az istállóba egy külön kosárba, amiben szalma van és igen sok tojás. A tojásból lesznek a csibék. Nem mindegyikből, de a lámpázás ezt majd néhány nap elteltével kideríti. Egyik este a nagymama odatelepszik a kotlós kosara mellé a fejőszekre, és egyenként a petróleumlámpa elé tartja a tojásokat.

Ez a *lámpázás*. Amelyikből nem lesz csibe, arra azt mondja, hogy záp, néha azt, hogy palozsna. A *palozsna* legalább olyan ronda szó, mint a *beléndek*. A záptojások nem kerülnek vissza a kotló alá, hanem egy régi, rozzant szakajtóba, onnan meg általában a vécébe, kint az udvaron. A záptojás, ha eldurran, akkor szörnyű bűzt áraszt. Ha véletlenül nem kerülnek vécébe a záptojások, akkor tavasszal nagyszerűen lehet velük vonatot dobálni. Elrejtőzik az ember a vasút menti gazban az akácánál, aztán amikor a mozdony elhaladt, fogja a záptojásokat, és

megdobálja velük a vonatot. A vagonok oldalán csattan egy nagyot a záptojás, kifolyik a belseje, és a vonat megrobog tovább, viszi magával a bűdösünket. Abból sincs baj, ha véletlenül egy lehúzott ablakon berepül valamelyik, de ilyenkor nem hallhatjuk a durranást. Baj csak abból lehet, ha a dobás pillanatában túlságosan megszorítjuk a záptojást, és a kezünkben robban fel. Az ilyesmi elég hosszú időre kedvét szegheti az embernek.

A kotlós istállóba költöztetését úgy hívják, hogy *megültetés*. Naphosszat ül a kotlós a szalmával bélelt kosárban annyi tojáson, amennyi csak elfér alatta. Még enni meg a dolgát végezni is úgy kell kidobni az udvarra, mert magától fel nem kelne a kosarából. Egyetlen dologra hajlandó csak. Ha meg szeretnének fogni, úgy belevág kézfejükbe a csőrével, hogy kiserked a vérrünk. A kotlós a tyúknál is butább, még pörköltet sem lehet belőle készíteni. Mégis jó ideig arany dolga van. Amikor kikelnek a csibéi a tojásokból, beköltözhet a konyhába, az asztal alá. Sokáig ott lakik egy faládjában a csibékkel, de amikor váratlanul tavasz lesz, és a hónap már nyoma sincs, kikerül folyvást csipogó társulatával együtt az udvarra a *burító* alá. A burító egy vesszőből font kupola, a fehérvári Prohászka templomhoz hason-

lít, és jó sokáig ott laknak alatta a csibék a kotlóssal. Nem is tudom, érdemes-e megkotlani télen a türelmes várakozás helyett, aminek egyébként ugyanúgy tavasz a vége, mint a különködésnek. A burító mégiscsak rab-ság, a csibék pedig hamarjában jércék meg kiskakasok lesznek, és faképnél hagyják a kotlóst. Hát, ő tudja.

A hólapát fából van, ezzel kell havat lapátolni, mert a rendes lapát vasához hozzátapad a hó, és le sem akar róla jönni. Télen a vaslapátnak tulajdonképpen semmi dolga.

Azért többféle a tél, mert a hó soha nem ugyanannyi. Néha majdnem ellepi a szőlőkarókat, néha csak a közepükig ér, de mindig igen sok esik belőle. Kár lenne azt hinni, hogy mindörökre így marad, hogy ez a világ rendje, és a tél és a hó elválaszthatatlanok egymástól, meg hogy a baromfiak csak tipródnak félig vakon etetés után, aztán elülnek és várják a tavaszt, a kotlós pedig csibéket keltet, záptojást hagy ránk, és a fehérség, amit csak tud, betakar. Kár lenne ezt hinni, de mégis ezt hisszük. Ez a tél.

A szilveszter azt jelenti, hogy sötétedés után a Feketeferiék lovas szánkóval értünk jönnek, felülünk a szánkóra, amelyik akkora, mint a kocsi, csak nincsenek kerekei, hanem fatalpakon csúszik, és elmegyünk otthonról. Pokrócba csavarjuk a lábunkat, úgy ülünk az ülésekre, és az országút hófalai között ügetnek velünk a lovak. A szánkó végén viharlámpa világít, a lovak szíjain pedig csengők csilingelnek az ügetés ütemére. Az egész szilveszterben ez a legjobb. Ahogyan csengenek ezek a csengők a hófalak közötti csendben.

Aztán igen hamar megérkezünk, vendégségnek mondják ezt az egészet, hát csak figyelünk, hogy mi is az a vendégség.

Elsősorban süteményeket jelent, de sok más enniválót is. Mindenki más ruhát visel, nem olyat, amelyet szokott, és türelmesen ül az asztalnál olyan ember módjára, mint akinek már az életben semmi elvégzendő dolga nem akad. Mert egyébként mindig vár rá valami munka, de a szilvesztertől ez talán mindörökre megváltozik, ezért nem siet dolgozni evés után, hanem beszélget és koccint. Késő este van, és nem kell lefeküdni, mert szilveszter van. És vendégség.

Aztán váratlanul elcsendesedik a konyhában a vendégség, csak az akkumulátoros rádió hangját hallani. A rádió a szekrény tetején áll, úgy nevezik, hogy néprádió, és egy ember beszél benne. Azt mondja, hogy éjfél van. Mindenki feláll, elfújja a petróleumlámpát, és ekkor a rádióból felkerekedik valamilyen szomorú zene, és ott szálldos körülöttünk a konyhában, de nem látni, mert vaksötét van. Amikor befejeződik, újra lámpát gyújtanak, és ekkor veszem észre, hogy az asz-

szonyokkal valami történt abban a sötétségben, mert szipognak, könnyes a szemük, zsebkendőjüket gyúrogatják a markukban. Nem hinném, hogy bántotta volna őket valaki, annál is inkább, mert nagy ölelkezés következik. Boldog újévet, ezt mondja mindenki, aztán pusziukodik. Csak ámulok. Mi történt itt? Vége a vendégségnek? Nincs vége, mulatozás veszi kezdetét, nótázás, és annyi süteményt lehet megenni, amennyi csak belénk fér. Kár, hogy a rádiót lekapcsolják, mert abban is nótáznak, de máshogyan, mint a konyhában a vendégek, akik a *deres már a határt* meg az *öreganyám a szilvásba* kezdetűeket és társaikat danolász-szák, amiket már ismerek.

Kár lenne azt hinni, hogy ez a vendégség és a szilveszter, mégis azt hisszük. De nem bánjuk meg soha.

Vonattal a világ végére havazással és sült kacsacombbal

Kályhától kályháig hosszú az út a hidegben. Nagymama többször is azt mondja a sötét és kihalt országúton, hogy mindjárt hajnalodik. Ettől még ugyanúgy törékenyre fagy az orr, a szem, az arc, nincs mit válaszolni erre, elég arra figyelni, nehogy felbukfencezzen az ember. Csend van, a hajnal közeledését is meg lehetne hallani, még a szél is szunnyad, csak mi ketten tipró-dunk a ropogós havon az állomás felé. Nagymama egyik kezében a kezem, a másik kezében a szatyor, megyünk a világ végére vonattal. Előbb azonban még el kell jutni az állomásra, amelyik csak négy megállóval előzi meg a világvéget.

Az állomás várótermében egy fekete, hengeres vaskályha, ropog benne a tűz, árad belőle a meleg, nem is lehet megközelíteni mellette a padot, annyira árad. A számtalan apró ablakkal teli ajtó a forgalmi irodába nyílik, de most nem a morzekészülék réztárcsáihoz és papírcsíkjaihoz jöttünk látogatóba, hanem utazunk a világ végére, és ezért nem bámészkodók, hanem utasok vagyunk, jegyet kell vennünk. Kinyílik a barna festéssel befestett számtalan kis ablak közül kettő. Hiba bácsi kikukucska a felsőn. Hová tetszik? – kérdezi nagymamát. Az állomáson nem szabad viccelni. Hiba bácsi nagyon jól tudja, hová utazunk, de most nem az ismerősünk, hanem állomásfőnök és forgalmista egy személyben, ráadásul fűtő is, aki már akkor begyújtotta a várótermi kályhába, amikor még az otthoni mellett el sem kezdtem az öltözést. A szögletes, üvegezett lámpatartóban is ő gyújtotta meg a vasutalámpát, a tartó és a lámpa rézlemezein megcsillan a lámpabélen hajladozó láng sárga fénye. Ilyen szép lámpát sehol máshol nem látni.

Majd akkor viccelődhetünk, ha az alsó ablakban puffan a bélyegző a jegyeken. Majd csak azután tárja ki az ajtót Hiba bácsi, hogy érdeklődjön a nagypapáról, az otthoni dolgokról. Hiba bácsi soha nem kérdezi meg, hogy kérek-e barackot. Ki nem állom azokat, akik megkérdezik, és hiába mondom, hogy nem, a fejem tetejére nyomják a hüvelykujjukat, és adnak. Fáj tőle a fejem teteje, és sajnálom is ezeket az embereket, mert ennyire tudatlanok. Olyan sokféle igazi barack létezik, ők meg összetévesztik ezzel.

Még mindig sötét van, a hajnalnak nyoma sincs, amikor gőzfelhőbe takarózva, füstöt és gőzt eregetve megérkezik a vonat. Másodosztályon utazunk, ez biztosan jelent valamit, de hogy jót vagy rosszat, ki tudja. A gyér fény a barnára és sárgára festett faüléseken heverészik, akad elég helye, alig utazik rajtunk kívül valaki a világ végére. Az ajtó mellett vaskályha, amikor belép a kalauz, tesz rá egy lapát szenet, s csak azután kéri a jegyeket. Addigra azonban a nagymama már a zsírpapírból előcsomagolta a sült kacsacombokat, térdére terítette a konyharuhát a kenyérrel. Ha a világ végére utazunk, sült kacsacombot kell ennünk, hogy rendben menjen a dolog. Amint döccenve megindul a vonat, máris kezünkben a ropogós, sült kacsacomb, és miközben beleharapunk, nézünk kifelé az ablakon a szürkületbe. Mintha tényleg hajnalodna. Esni kezd a hó, lassacskán hintázik lefelé a töltés oldalára és a távoli szántásokra, ameddig csak ellátni.

Az ablaknak érdekes a nyakkendője. Széles *gurtni*, amelyiknek a végére odavarrtak egy fa rudacsát, két végén kis gömbbel, hogy bele ne csússzon a vonat oldalába a *gurtni*, amikor nyáron leengedjük az ablakot. Négy állomásnál állunk meg, mielőtt kiszállunk a világ végén. Úgy tanulok olvasni, hogy megkérdezem, mit írtak az állomásra, és nagymama megmondja, külön a betűket is. Egy idő után elhatározom, hogy bármit mond, én kérdezni fogok. Miért? Bármit mond, én csak azt, hogy miért? Nagy sokára elneveti magát, de nem mondja azt, hogy szekánt vagyok, pedig biztosan tudja, hogy szekálni akarom, hogy ne gondolkozhasson másról, csak rólam.

Az ablak alatti táblát is elolvastatom vele. Kihajolni veszélyes! *Auslehnen is verboten! Epericoloso sporgersi!* Csak a németet és az olaszt mondja a magyar után, pedig még idegen betűkkel is áll ott egy felirat, de arra azt mondja, hogy orosz, és nem olvassa el. Az olasz nagyon tetszik, nevetni lehet rajta, mintha a sárgarigóból pörögve kihullana egy véletlenül lenyelt, parányi konyhaszekrény, tele porcelánedényekkel. *Epericoloso sporgersi!*

A kalauzt nem ismeri úgy az ember, mint az állomásfőnököt, pedig mindig változatlanul ugyanolyan, de általában nem ugyanaz. Egy mosolygós öregember, kalauz egyenruhában, fekete, szögletes bőrtáskával. A bőrtáska a gyomra tájékán lóg, a tetején írni is lehet. Oldalán a pántba csúsztatva ott a lyukasztó, ami nagyon sok dologra képes. Először is ki lehet vele lyukasztani a jegyet. Szabályos, kerek lyukat üt a barna kartonjegyen, miközben semmivel össze nem téveszthető lyukasztó hangot ad. A nyelében síp, az indítja a vonatot. Egy fényes

madárra hasonlít a lyukasztó, egy nikkell harkályra, amelyik nemcsak lyukaszt a fejével, hanem a véce ajtaján a zárat is ki tudja nyitni. Mert a vonaton nemcsak kályha, lámpa, ablak, faülés meg kalauz található, hanem véce is. Ott, ahol felszállunk a vonatra.

A kalauz mindig megkérdezi a nagymamát, hogy jól viselkedett-e a kisgyerek, mert ha nem, ő kilyukaszthatja büntetésből a fülét ennek a kisgyereknek. A nagymama nem árulja el, hogy nem engedtem másra gondolni, csak rám, de a kalauz is mosolyog, látszik, hogy esze ágában sincs fület lyukasztani jegy helyett.

Mire elfogy a kacsacomb, megérkezünk a világ végére. Már világosodik, amikor szuszogva és prüszkölve megáll a vonat a világ végén. A csontokat zsírpapírba csavarja a nagymama, visszarakja a szatyorba. Majd, amikor hazaérünk, odaadja a kutyának, hogy ő is részt vegyen az utazásban. A világ végén azt lehet olvasni az állomáson, hogy Székesfehérvár.

Már nem esik a hó, sok idegen mászkál a vonatok között, és nem lehet hallani a csendet, mert akkora a zaj. Megérkeztünk a világ végére.

BOLDOGH DEZSŐ

*Feljegyzések...**(Márai naplóinak, verseinek olvasása közben)*

1

*Gyalul a kor egy számító mocsok gép
emberalakban hiába locsogsz még
kétszer kakilni születni néha kétszer
forogsz a poklok és dévák seregével
nem hiszed ami lett ami elmúlt
félígélt élet a halál is felfúj
koponyák hegye hajzata bomló koponyáknak
egyszer majd biztos rád tekint az emberátlag
az élet-távol sebe forr lelki-zivatarban
csinálj magadból embert én is így akartam
dühödt bolond vagy és nagy kívülálló
törött tükrök és kések közt homályló
befagyott mocsár semmiknek tengere
(műved a világ mű-világ igaz embere)*

2

*Sark-kutató már úgyse leszel
sem miniszterelnök
így múlik ez a nyár lehull a nap
amint az égre feljött
még halandó vagy de körmöd hajad
nem növekszik csak az életed
a menetiránnyal szemben ülsz
és hátulról csapnak tarkón a szelek
felnőttkorod
téged is a massa közé kavart már
légy bűnöző
vagy megélhetési irodalmár
haragos vagy és kinyúltan alvó
rabja a végső közönynek
kozmosz képtelenség kerít
mániáid forognak körülöd*

3

*Ne feledd istened tízezer nevét
szivárványai mögött a kissé kosz-szín ég
úgyis kiszámítja számításodat
anyád méhében is jövőendő senki vagy
fejedre olvas holnapot tavalyt
újabb tízezer napot ha rád ró
már sejtet a bajt
mint hajnalát a kivégzésre váró*

4

*Napló-élet de minek a napló
a percek szűnnek mint a jóság
irgalmatlan déli harangszó
(örökre elfordítottad az orcád)*

5

*Most tűnj el innen azt mondom tűnj el
ne maradjon arcodon bűnjel
úgy járj mint egy járókelő
védjen emberöltözet
felejtse el a felebaráti öklöket
szemezz a lombokkal mögöttük
madaras menny kékül
magadat gyűjtsd fel ne a világot
embertől emberig lobbanó lángok nélkül*

6

*Pusztítsd el logikád lépj az egekbe
hiába hullsz a napba múltadat levette
volt-nincs álmok a halál túloldalán
porhüvely vagy és faragott talány
új naplókat kezdenél újult életet,
rád unok és rám ámulsz
és újra ránk sötétedett
csak tespedő jelen van örök gyanakvás
jótékony éjfeleidből sohasem fakad más
ne naplózz lopóddz napra-nap
istenek kezére sohase add magad*

HEGEDÛS IMRE JÁNOS
A befejezetlen interjú
 In memoriam Beke György

Ha jól emlékszem, híres, ország-világ járó zöld Skodájával érkezett Beke György Bécsbe valamikor a kilencvenes évek elején, korpulens alakja ellenére sebbel-lobbal, önmaga körül szelet kavarva viharzott be a lakásunkba, s éppen csak lezökkentette óriási aktatáskáját a karosszék mellé, ahol hellyel kínáltam, már szegezte is nekem az első kérdést, hisz interjút készíteni jött: „*Mit keres egy székelő Bécsben?*”

Ne siessük el a dolgot, mondtam zavaromban, talán kóstoljuk meg először ezt a burgenlandi rizlinget, nem is olyan rég magyar föld volt az, ahol szőlővesszeje „nekárt csepegettet”; köztudott, hogy nemcsak tűzbe hoz a jó bor, hanem töprengésre is késztet, idézik is unos-untalan a jó öreg latin közmondást: „*In vino veritas.*”

De nem a rizlingtől borult fel a szekerekünk, s hagytuk félbe az interjút, hanem a Bécsi Magyar Iskola miatt. Mikor megtudta, hogy még aznap óráim lesznek ebben szép nevű, de csak hétvégeken működő intézetben (szombat volt a tanítási nap), összeseperte papírjait, s már robogtunk is az Urániába, ahol az oktatás folyt. Úgy lépett be a tanterembe, ahogyan egykoron Gárdonyi Géza léphetett, derűje, humora, legendás kedvessége ráragadt a gyermekekre, s önfeledten, minden módszertani, didaktikai szabályt felrúgva beszélgettünk népszokásokról, történelemről, földrajzról, közmondásokat idéztünk, gyermekmondókákat szavaltunk, hajdani s jelenkori játékokat adtunk elő. Medvelépésekkel körtáncunkban is részt vett, kurjantásokat tanított, de módfelett elámult, elérzékenyült, amikor Hámos Gergely nagycsoportos tanítványunk (Tisza István-ivadék) elszavalta Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus*-át. Ez éppen kapóra jött neki, kérdezte, tudjuk-e, hogy ez a fiatal zseni, Dsida Jenő fedezte föl a Keleti Újságban a csángó költőt, Lakatos Demetert, aki a *Halotti Beszéd* és az *Ómagyar Mária-siralom* nemes veretű, ódon nyelvét használta a legkeletibb végeken, Moldvában, Szabófalván, de megírta egyik versében, hogy országa, nemzete, hazája napnyugaton van, idézte rögvést az irodalmi köztudatban élő sorokat: „*Ott vagyon a mi országunk, / Tudd meg jól, / Ott hol a nap minden este / Leszentül.*”/

De aztán hamar szóba került az anyanyelv, a nyelvhelyesség, a kétnyelvűség kérdése is: élet a diaszpórában, idegen nyelvi közegben, a beilleszkedés, az asszimilációt késleltető fékrendszerek.

Hallottátok-e híret Szabófalvának – kérdezte a gyermekektől? Aki Ausztriában meg akar maradni magyar-nak, annak erről a faluról tudnia kell, mert a magyar élettér – a szállóige Kányádi Sándortól származik – Szabófalvától Los Angelesig tart. Egyik fontos közbeeső állomás éppen Bécs, ahol mindig éltek magyarok.

Elemében volt. Híres erdélyi barangolásainak is ez volt legfontosabb témája, a megmaradás: megmaradni embernek, magyarnak. Percek alatt kedves „Gyuri bácsi” lett a híres íróból, egymást túlkiabálva mondták el a zömmel Erdélyből, Felvidékről, Délvidékről származó gyerekek, hogy élnek ebben a soknépű világvárosban, milyen az iskola, mivel küszködnek a szülők, milyenek a kurd, török, kambodzsai vagy elvétve éppen osztrák szomszédok.

(A Duna televízióban láttuk, ugyanilyen közvetlenséggel járta végig Beke György Erdővidék peremén, Apácán és Felsőrákoson az iskola tantermeit, vett részt a falu egyedülálló népszokásán, a kakaslövésen, s csillogtatta meg nem mindennapi néprajztudását.)

Az iskolából a bécsi jezsuitákhoz mentünk a Szolgálat szerkesztőségébe (jelenleg Távlatok címen jelenik meg Budapesten), jó katolikusként a II. vatikáni zsinatról kérdezősködött, annak áldásos következményeiről, az anyanyelvi miséről, az új evangelizációról, az ökumenizmusról, a római katolikus egyház szemléletváltásáról, a *Lumen Gentium* konstitúcióról, a világiak szerepéről és – ezzel mindenkit megdöbbenített – Lefebre francia érsek makacs ellenállásáról, aki szerint – Beke György a jegyzetfüzetéből idézte – „*ez volt ennek a századnak, sőt valamennyi századnak a legnagyobb szerencsétlensége az egyház alapítása óta.*” Már mint a II. vatikáni zsinat, amelyet alaptéziseiben támadott meg Lefebre *Megfosztották Őt trónjától* című hírhedt munkájában.

Kemény szavak, a garabonciás gall püspök-érsek nem kis fejfájást okozott a Szentszéknek, kapkodták is fejüket Bécsben a bölcs, okos jezsuita atyák: honnan tud minderről ez az Erdélyből vagy Budapestről ideszalajszott garabonciás pennakoptató? Ráadásaként Suenens belga bíborost, Brüsszel érsekét is citálta: a zsinaton a püspökök elveszítették „*személyazonossági igazolványukat*”. Hogy értelmezhető ez a metaforikus megfogalmazás?

De nem időzött tovább a világegyház dogmatikai kérdéseinél, mert elsősorban a moldvai csángóság sorsa érdekelte, erről záporoztak tovább a kérdései: Miért van szüksége feltétlenül a Vatikánnak és a Szentszéknek román katolikusokra? A magyar katolikusok nem jók a Szentatyának? Miért nem hajlandó engedélyezni a moldvai csángóknak is magyar papképzést Gyulafehérvárott? Miért képeznek janicsárokat nekik Jászvásáron? Kit kép-

visel Bukarestben a magyargyűlölő római katolikus érsek, Ioan Robu? S ha már van püspöksége a román fővárosnak, miért nincs a felvidéki magyarságnak? Rejtett, titkos pánszláv szellem lengi be a Vatikánt?

Ő sem tudta pontosan, hány cikket, tanulmányt írt a moldvai csángók érdekében. A *Csángó pasió* (1988) volt legnagyobb „bűne”, azt nem bocsátotta meg neki soha az ortodox, bolsevista román rezsim, azért a magyar népcsoportért harcolt legtöbbet, amelyért Csokonai sóhajtott fel még a XVIII. században (*Marosvásárhelyi gondolatok*), amelyért Domokos Pál Péter, Kallós Zoltán (a névsor végtelen!) áldozta élete minden energiáját.

Kimerülten hagytuk el a szerkesztőséget, kikapcsolódásképpen városnézésre adtuk a fejünket, a kincstárba, múzeumokba mentünk, de tovább surrogott az a belső magnószalag, amely egy pillanatra sem állt meg benne, a nemzetföltés, a magyar kultúra entitásának, a magyar identitás megőrzésének ígéit zengte megállíthatatlanul.

A Bocskai korona érdekelte és a nagyszentmiklósi kincs, a Mária Terézia szoborcsoport magyar figurája, a Hofburg főépületének párkányán álló magyar vitéz szobra, a Stephansdom magyar emlékei, Széchenyi szülőháza, az Ágoston rendiek temploma, ahol Kányádi hallgatta a *Requiemet*, és írta meg az élmény hatására a *Halottak napja Bécsben* nagyszabású poémáját.

Libényi János, a magányos lázadó került szóba, aki sikertelen merénnyel akarta megbosszulni az aradi tizenhárom mártírhalálát 1853-ban. Megnéztük a Votivkirchét. Azért emelték a Ringen ezt az újjóítikus templomot, mert életben maradt a zsarnok. Megsarcolták a Monarchia minden népét, amíg összegyűlt a pénz a hatalmas építkezésre.

Az volt az érzésem, mindent tud.

Nem szűnt meg háborogni, bármelyik történelmi emlék előtt álltunk!

Még a kiegyezést is elvetette.

Miért kötött békét a Habsburgokkal Bocskai István jelentős katonai erőfölénye ellenére? Miért nem akart sem ő, sem Bethlen Gábor magyar királyi dinasztiát alapítani, mint a Hunyadiak? Látszatintézkedések ellenére soha semmi jót nem lehetett várni ettől a dinasztiától. Hatalmas tévedés volt, szomszédaink akkor fordultak véglegesen ellenünk, Trianont készítette elő a magyar politika, amikor megkoronázták Ferenc Józsefet 1867-ben. Becsületes álmodozó volt Deák Ferenc, hatalmas hibát követett el, Kosuthnak volt igaza: „*a kétféjű sas lesz az a máglya, amelyen Magyarországot elégetik.*” 1920. június 4-én ez bekövetkezett! Látod, öregem, lábaid előtt hever a sok téma. Ráadásul kiváló előadók, tudósok, írók, költők látogatják az osztrák fővárost. Miért nem készítesz egy ropegős kötetet, egy jó interjúorozatot *Bécsi beszélgetések* címen? (Tanácsára készült is jó néhány, de a kötetig nem jutottam

el.) Tudjátok ti, bécsi magyarok, kik voltak a híres testőrök közül erdélyiek? Bessenyei legjobb barátja Barcsay Ábrahám Piskiben született, ott, ahol Bem, a vizaknai csatavesztés után még meg tudta verni Puchner hadait. Tudjátok, hogy a magyar nyelv védelmében éppen itt, Bécsben született a legszebb röpirat, s írója nem más, mint az erdélyi Báróczi Sándor? Mondd, hogy tudták a kommunista vezérek elkótyavetyélni a Bécsi Magyar Testőrök palotáját? Potom áron eladták az osztrák államnak! Itt volna a helye a *Collegium Hungaricum*nak! Mit tudnak az osztrákok Hadik Andrásról? Azt hallottam, fogalmuk sincs arról, hogy magyar származású volt, ő telepítette le a csángókat Bukovinába, falut is neveztek el róla. Minden tisztelem az osztrák népé, de a történészek itt sem jártak mindig egyenes úton, különösen 1848 megítélésében. Nem voltak akkora történelemhamisítók, mint a románok, de a szabadságmozgalmak véres eltiprását dicső csatáknak, hősi győzelmeknek nevezik. Itt is ver, titeket is sújt a régi magyar átok? Mekkora a széthúzás? Miért dühöng akkora ellentét a bennszülött burgenlandi magyarok és a bevándorolt bécsiek között? Milyen arányban vesznek rész a bécsi magyarok a közösségi életben? Igaz, hogy alig tíz-tizenöt százaléuk? Igaz, hogy a legtöbben, főleg a székelyek, elzárkóznak a közélettől, s csak az egzisztencia, a meggazdagodás érdekli őket? Csak Mammon istenének áldoznak? Igaz, hogy legtöbbet megront a jólét, és éppen amiatt olvadnak be sokkal gyorsabban, mint más diaszpórákban? Beilleszkedésnek nevezik errefelé az asszimilációt. Lehet legalább késleltetni azt? Haza kell települni, öregem, ez az egyetlen módja a megmaradásnak.

Érdekelte a *Bécsi Napló*, ez a kéthavonta megjelenő újság, hiányolta abból az irodalmi rangú publicisztikát, hisz a híradással gyér megjelenése miatt megkésik, tehát irodalmibbá kellene tenni a lapot. Történelmi szerepét elismerte, mert azt írták meg a kommunista érában, ami tilos volt otthon, Magyarországon.

Fejfájdító témák, ezeket már otthon vitattuk meg. Derűs mosolya mögött ott bujkált a vigyázó értelem, az árgus figyelem, nem lehetett kitérő válaszokat adni neki.

Bizony, személyes ellentétek szülik a viszályt, akár csak más tájakon, ráadásul az osztrák kancelláriai hivaltól kapott anyagi támogatás is elegendő konc a marakodásra. (Azóta elismerték a bécsi magyar népcsoportot, ami valamiképp enyhített a bajon.)

***

2007. január 22-én délelőtt tizenegy órára rendelt magához Pesten, a Dózsa György úti lakásába, hogy megbeszéljük Benedek Elek-monográfiámról írott recenziója részleteit.

Elmaradt a beszélgetés, január huszadika éjjelén átköltözött az örökkévalóságba. De csak a mulandó test

boltíve omlott be, életműve jussán ott van ő Orbán Balázs, Tamási Áron, Dsida Jenő (lelkületében rá hasonlított a leginkább!), Kemény János, Sütő András társaságában, és én folytatom vele a végtelen párbeszédet, tovább surrog a magnó, hol én kérdezek tőle, hol ő faggat úgy, hogy belelendül, rövid előadást rögtönöz, szenvedély ragadja magával, aztán lehiggad, bölcsen, okosan érvel, s mondja, mondja a nemzetért, hazáért, szülőfö-

dért, egyedülállóan szép magyar nyelvünkért a mindenkori felelős értelmiség igéit és zsoltárait.

Most már csak ez a hangtalan, néma magánbeszélgetés adatik meg számomra, de ez a végtelen interjú nem szûnik meg, megszakíthatatlanul folyik tovább, s hallom a biztatását: „*Ne félj, Jánosom, nem hagyunk magadra második emigrációd új színhelyén, ebben a nagyvárosi sivatagban sem.*”

FECSKE CSABA

Akik elmentek

*megsárgult fotóknál nem többek Ők
félresikerült mosollyal kiválva
a háttérből mely önmagát kínálta
a felvételhez kattintás előtt*

*de hát mit is látok én hűlt helyük
homályos faltjait létük hamuját
mintha alagút mely hegy alatt fut át
itt érne véget világít szemük*

*arcukra dobva egy kis fénynyalábot
ki tudja túlsó vége hol van
ama alagútnak hova jut át ott*

*a száműzött innen távozóban
mint láthatatlan lék elnyelte mindet
miként majd minket is egy vad tekintet*

Séta

*gyakorlod magad könnyű séta
a parkban árnyékot vetni
nem esik nehezedre
nyakszirted dőzsöl a délelőtt
aranyában csillogó szemekkel
ebek üzenik micsoda érték
a boldogság bölcs vagy és tudod
minden állítás kételkednivaló a sétány
nem minden kavicsa fénylik
zöld a fű susog a lomb ám nem
fenéig tejfel a nyár a füttyére
tekeredett rigó szívéen végigfut a hideg
jégszilánkként csillan meg szeme
hitvány kis percekből rakódik össze
valami közhelyszerű ismeretlen
mégis unalomig megszokott*

MÓSER ZOLTÁN
**Népdalok, balladák,
közmondások, töredékek**

I. Egy ének, egy pap

Több tanulmányt is írtam a hagyomány leginkább kivészőfélben lévő műfajáról, a népballadáról: annak születéséről, továbbéléséről, az újabbak születésének lehetőségeiről. Ezek a lehetőségek nagyon kicsik, de az elmúlt évtizedekben mégis akadt olyan alkalom, amely erre a vélekedésre rácsófolt. Kallós Zoltán gyűjtötte az ötvenes–hatvanas években Lészpeden, Miklós Gyurkáné Szályka Rózsától azt az éneket, amelynek lehetséges hátteréről éppen a napokban értesültem.

*Szegén Győri bíró,
Hol eszik vacsarát?
Külső korcsomába
Süti e szalannát.*

*Süti e szalannát,
Issza piros borát,
Gondolja hazáját,
Íedesapját s anyját,*

*Íedesapját s anyját,
S ez ő lakta földjét,
Gondolja hazáját,
S ez ő lakta földjét.*

Ezt az éneket húsz–harminc évvel ezelőtt hallottam először. Már akkor úgy véltem, nem költött névről lehet szó, arra pedig maga, Szályka Rózsa utalt, hogy az éneknek csak egy részét ismeri. Sokáig nem gondoltam rá, de most olvastam egy ismertetést a moldvai Nagypatakról, s ott szerepelt, hogy a falu szülötte volt Gherghina Ioan (eredeti nevén Györgybíró János) lelkes, aki Gyergyina páter néven vált közismertté. Ő az 1950-es években Lészpeden volt plébános. Magyarul prédikált és gyóntatott. Ez volt a bűne.

A sepsiszentgyörgyi Sylvester Lajos és a győri benecs szerzetes, Jáki Teodóz is részletesen szól a ferences atya életéről, bátor helytállásáról és száműzetéséről. Amit tőlük megtudtam, röviden így foglalható össze: Györgybíró János olyan pap volt, aki a faluban felváltva tartott magyar és román miserendet, támogatta a magyar iskola létrehozását, sőt, fel is szentelte azt. Ezért a hatóságokkal és a kommunista hatalom helyi bérencei-

vel egyaránt meggyűlt a baja. Emlékét megőrizte a mondák és legendák világa, a szájhagyomány. Már azt sem tudták él-e, hal-e, de úgy beszéltek róla az emberek, mintha ma is köztük járna-kelne. Élettörténetéből a lényegét emelték ki: magyar misét, magyar iskolát akart, szelíd és művelt, emberséges ember volt, s ezért a nagy bűnbeesések félszáz esztendeje alatt, a kommunista diktatúra éveiben bűnhődni kellett.

Gyergyina pátert kilenc év börtönbüntetésre és öt évi kényszermunkára ítélték 1959-ben. Négy és fél esztendő után szabadult, általános amnesztiával. Élete utolsó éveiben, amikor Jáki Teodóz meglátogatta, azzal fenyegették, hogy elveszik a nyugdíját. S mindez „a demokráciában”, 1998 nyarán történt. Gyergyina páter 1998 decemberében halt meg.

Rózsa néni éneke a számkivetettségről szól, a rabénekek hangján és azok reménytelenségét idézve. Fel-tűnt benne a hely (Lészped) és a név (Győri bíró–Győrbíró). Hogy ez a töredék-ének megszületni akaró ballada lett volna, arra bizonytalan a válaszom. De ismerve a bűvópatak módján elő-előkerült éneket, balladákat, azt mondhatom, hogy nincs kizárva. S az sem kizárható, hogy meg is volt ez a ballada, de az utolsó emlékezővel nyoma elveszett. A sok bizonytalanság jelzi, milyen különös, rejtélyes egy ballada keletkezésének a története.

II. Kevély katona

„Meg kell tartani mindenkor az ígéretet, mert az ígérettel adóssá tesszük magunkat, és az adósságot meg kell fizetni, akárminemű dolgokból álljon az, példának okáért, ha csak egy csókból állna is, de meg kell fizetni. Éppen a csókról kell nekem most beszélnem, amidőn még innét hetven órát kell ügetnem. Hátha még valamely keringő embertelen katonák bepólnak, és úgy visznek bé Erdélyben.” Bukarest, 11. Junni, 1739.

Most, hogy újra olvasom Mikes Kelemen írásait, a 149. levélben megörvendeztetett egy számomra ismert, de homályos tartalmú fogalommal. A keringő, kevély katonára gondolok, akivel Nyitra mellett „találkoztam”. Ezért előljáróban erről a képről, arról a zoborvidéki énekesről kell szólnom, aki Vicsáppapátiban lakott. Vida Jánosné Bede Irén házában a népdalgyűjtő Ág Tiborral 1980 telén jártam. S egy véletlen kérdés után, mindkettőnk ámulatára, egy addig nem hallott balladatöredék néhány strófáját énekelte el.

*Duna partján van egy házikócška,
Abba van egy vetett nyoszolyácska,
Abba van egy ringalló bölcsöcske,
Abba van egy kicsi gyerekecske.*

*A lábával csak úgy ringatgatja,
A nyelvével csak úgy magyarázza.
– Lányok, lányok, példát mondok nektek,
Kevély katonához ne menjetek.*

*– Az én uram kevély katonácska,
Éjjel nappal sörön-boron iszik...
Éjjel nappal sörön-boron iszik...
Éjféltájba haza igyekezik. stb.*

Mivel több helyen, még a távoli Moldvában gyűjtött egyik balladánkban is előkerült a keringő, a kevély katonának, a sok töredék, a szövegbéli rokonság és hasonlóság, a motívum egyezése alapján azt gondoljuk, hogy egy valaha létező régi balladának, a *Kevély katonának* került elő egyik fele. Ezt a zoborvidéki kegyetlen és durva kevély katonát – aki a nagy hegyi tolvaj kerengő, cifra katonájának párja, és távoli rokona Nagy László fekete katonájának –, mi nem, de Mikes ismerte. Ám ahogy ő, mi is félve gondolunk rá: mert mi lenne, ha találkoznánk vele? *Bepólna*, és úgy vinne magával, az biztos. Vinne, ha hagynánk. Mert ez a híres tolvaj „útkeresztelni”, vagyis ölni is szokott: „egy pénzért, kettőért piros vért ontani”. Ezt is ballada-változatokból tudom, hisz a kevély, a keringő katonát hitvese örökké azt panasolja: megunt a véres ingek mosását. De nem tehet mást, legfeljebb sirathatja magát és sorsát: a drámának, a tragédiának megfelelően neki is el kell mennie „a vér mezejére.”

III. Diófának két ágacsája

A napokban Mátyusföldön, Martoson jártam, ahol arra kértek, hogy a hagyományait őrző falu most megjelent népdalgyűjteményét mutassam be. Az ünnepség után odajött hozzám egy ismerősöm, és megemlítette, hogy régen őrizi egy különös diámát. Ahogy a képet részletesen leírta, eszembe jutott a volt Nógrád megyei, ma Szlovákiához tartozó Kiskér, ahol Ág Tiborral jártam 1984-ben gyűjteni és fotózni. Itthon aztán előkerestem a többi másolatot és nagyítást, és az volt újra megdöbbenő, hogy az akkor ötvenhárom éves Lakota Jánosné Kovács Mária milyen öregnek néz ki egyik-másik képen, de ott, ahol népviseletben van, egészen más az arca és a tartása: sokkal nemesebb, talán ez a jó szó. De én most nem a viseletről akarok beszélni, hanem arról a népdalról, amelyet több mint húsz évvel ezelőtt így rögzített a népdalgyűjtő:

*Udvaromba' egy diófa, / Annak töve nagy,
Kinőtt rajta két ágacska, / Az igen nagy.*

*Az egyik ágán juhászlegény / Szépen furolyál
A másikon barna kislány / Mérget iszogál.*

*– Már megmondtam barna kislány / Mérget ne igyál,
– Mégis iszok János bácsi, / Mérget eleget.*

*– Azért iszok János bácsi / Mérget eleget,
Tizenhárom esztendeje / Szeret engem kend.*

*Rozmaringos udvaromat / Letaposta kend,
Fehér márvány köszöbömöt / Besározta kend.*

*Diófaszín asztalomat / Beporozta kend,
Gyertyaszálú karszékemet/ Összetörte kend.*

*Körü'slingelt vánkusomat / Összegyúrte kend,
Fehér vászon pendelemet / Felhajtotta kend.*

Avval az én lánságomat / Összetörte kend, hallja kend!

Ez az ének szerelemének, a virágénekek rokona, s ezért (az ének második felében) utolérhetetlenül finoman, vagyis „virágnyelven” beszél a leányság elvesztéséről. (Nem véletlen, hogy variánsai a Magyar Népzene Tára IV., Párosítók kötetben találhatóak: 240., 312., 330.)

Küllös Imola összefoglalása szerint a virágének a latin *cantio* (vagy *cantilena*) *de amicula* tükörfordítása. A reneszánsz idején Európa-szerte elterjedt vágáns típusú szerelmi és táncköltészet alkotásait nevezték így Magyarországon a XVI–XVII. században. Korabeli szinonim elnevezései még: szerelemének, szerelmes-ének, illetve a *cantio de amore*. Abban a korban papok és prédikátorok közös szerelmi témájuk miatt mindkét csoportot „hítség”-nak, „ganéj”-nak tartották, üldözték és irtották. A virágénekek költői, stilisztikai szépségét, hitvány tartalmuktól elvonatkoztatva, a bibliafordító Sylvester János (1541) méltatta először a Szentírás „képes beszédéről” szólván: „könnyű kediglen hozzászokni az mű nípünknek...” (ti. a magyarságnak a hasonlatokkal, példázatokkal tarkított biblikus nyelvhez, mert) „Íl ilyen beszídel naponkíd való szólásában. Íl ínekekben, kiválkíppen az virágínekekben, mellyekben csudálhatja minden níp az magyar nípnek elmíjínek éles voltát az lelísben, mely nem egyíb, hanem magyar poesís.”

Ez a képnyelv megtalálható az egész világon, írja a *Szerelménekeink* című tanulmányában Bernáth Béla (Új Írás, 1982. 12. 100.) „Ez a *szerelmenyelv* egyes természeti népeknél önálló zsargonná fejlődött, míg a kultúrnépeknél már csak nyomai lelhetők, főként mint vulgarizmusok a nyelvi perifériákon.”

Vargyas Lajos a Magyar Néprajz V. kötetében arról ír, hogy a magyar népdalokban „aránylag kevés szöveg utal a testi szerelemre. De csak a közvetlenül kimondott formában. Közvetett módon már annál több utal rá, hiszen a szerelmi szimbólumok nagy része erotikus szimbólum, s éppen arra való, hogy azt a költészet nyelvén kifejezze. Mert igaz, a népköltészet rendkívül mély szerelmi érzelmet is kifejez, de mindig együtt látja a szerelmet annak testi mivoltával, s legtöbbször a kettőt együtt fogalmazza meg.”

Hogy értjük ezt a megfogalmazást, „mindenekelőtt a népköltészet gazdag szimbolikájával kell megismerkednünk. E szimbolika első felismerője és magyarázója Lükő Gábor (1942) volt. Azóta tisztán látjuk, hogy a népdalokban sokszor emlegetett virágok, gyümölcs- és színnevek határozott jelentéssel bírnak, s a nép rajtuk keresztül áttelesen tud kifejezni gondolatokat, elsősorban a szerelemtől és a tőle elválaszthatatlan erotikus élményről.”

A szereleménekek szövegeit összegyűjtve jól látható, hogy a virágoknál is jelentősebb a szerepe az erotikus szimbolikában néhány gyümölcsnek. Szimbolikus szerepére számtalan példa hozható. Most csak egyet idézünk ezek közül:

*Udvaromba van egy kerek almafa,
De nem tudja senki, mi terem rajta.
Terem azon hű szerelém, rozsmaring a párjával,
Mért is éllék én a más babájával?!*

„A dió (és kisebb mértékben a mogyoró) a férfi-geniáliákra emlékeztette az énekeseket: a herékkel való hasonlatossága alapján vált erotikus szimbólummá. A legvilágosabb példát ezúttal egy francia balladaszerű ének adhatja: „Házunk mögött van egy kis (kerek?) erdő; oda megyünk diót szedni. Szedtem hármat, megettem hármat, kilenc hónap múlva beteg lettem...” stb. Mintha erre rimelne a magyar balladaszerű ének Zoboraljáról:

*Megbetegült Szabó Kata a diósba.
A diósba, a diósba, mogyorósba.*

*Kérdi tőle édesanyja, hogy mije fáj?
Sém szívem fáj, sém szívem fáj, sém fejem fáj.*

*Sem szívem fáj, sem szívem fáj, sem fejem fáj,
Csak vagyok én, csak vagyok én szerelémbe.*

Az egyik balladánkban a háromszoros gyermekgyilkos anya teherbe esését a következő sorok jelzik: *Szabó Vilma kiment a kis kerbe’, / Lefeküdt a diófa tövébe.*

Ezek a népdal példák egyértelműen bizonyítják, hogy a kiskéri énekekben miért is szerepel a diófa, amely – tud-

juk más variánsokból – az udvar közepén áll, s azt is, hogy miért is van két ága.

Befejezésül röviden csak annyit, hogy Sylvester Jánosnak valóban igaza van, amikor az „ilyen énekekben” a képkalkotás „nemesen való szerzését” dicséri. Vajon a mai eldurvult, trágár beszédmód mikor figyel fel ezen énekek („ennek ez ilyen beszédnek neve”) kapcsán is, hogy lehet mindenről, az érzéki szerelemről is beszélni a poétika nyelvén: képek által világosan.

IV. Ludas Matyi és a Corpus Juris

„...belsőleg is alapul szolgál költészetnek a közmondás. Sok népi költemény van, mely változatakép tűnik fel egy egy közmondásnak, p. a „Népdalok” 1. k. 309. dala ebből van kiforva: reménység tartja az embert. De mi más az a Kisfaludy K. Bánkódó férje, Fazekas Ludas Matyija, mint a közmondási hagyományok összeszedése, egy képbe öntve, mozgásba hozva?”

Erdélyi János: Közmondásokról

Egészen mostanáig azt hittem, hogy tudom, Ludas Matyi miért ludas. De most, hogy olvastam a régész Vörös Istvánnak egy 1991-es tanulmányát, már másként vélekedem erről.¹

Már Czuczor Gergely is írja *A magyar nyelv szótárában*, hogy a ’ludas’ átvitt értelemben *csalót, esküszegőt, hitszegőt* jelent. Idézem: „HITSZEGŐ, (hit-szegő) ösz. mn. és fn. Ki fogadott hitét, vagyis esküjét meg nem tartja; *eskütörő; ludas*. Különösen: *áruló, elpártoló, hivtelen*. Hitszegő házastárs. Hitszegő bíró. Hitszegő polgár, katona, bajtárs.”

A közmondások is ebben az értelemben használják: *Aki ludas, az kajabál.* (A ki bűnös.) *Te is ludas vagy.* (Résztes vagy te is valamely rossz dologban.) *Ludas benne.* (T.i. valamely dologban bűnös.) *Aki ludas, hát lakoljon. Magára vesz mindent, mint a ludas asszony.* (Bűnös, mert a ludas asszony bűnös asszony.)

Ez utóbbi közmondást Verseghy Ferenc még ismerte, aki *Eggy jó szívből költt Szatirájában* azt írja Pajtás uraimnak, hogy „Az én Szatirám tsak a’ Litteratúrát, nem pedig a’ Litterátorokat illeti. Ki kérem tehát magamnak, hogy a’ benne találkozó kifejezések közül senki tsak egyet is magára ne magyarázzon. Egyébaránt kéntelen volnék az ilyen Urat a’ ludas asszonyra meg emlékeztetni.” Pázmánynál a *ludas ember* = homo perjurus.

Visszatérve Czuczor Gergely szófejtéséhez, aki a „ludas” kifejezéssel kapcsolatban a következő magyarázattal

¹ Vörös István: Kutyaáldozatok és kutyatemetkezések a középkori Magyarországon II. 3. Per canem jurare. In. Folia Archaeologica XIII. 1991. 179.

szolgál: „Verböczy hármaskönyve (II. r. 30. cím) szerint oly ember, kit hamis esküvésen értek, s mint ilyet tanúsági képességtől stb. megfosztottak. Szabó D. szerint is am. hiteszegett; továbbá: számkivetett, gyalázatos, leveles.

Honnan vette a »ludas« szó ezt az értelmet, nehéz meghatározni. A Corpus jurisnak jegyzetekkel kísérvé kiadója (Szegedi János) a csácsogástól (gágogástól) és hitben való állhatatlanságtól (ob garrulitatem et lubricam fidem) véli származtát e névnek.”

Ez utóbbi teljes tévedés. Pontosabban egy jobb és hihetőbb magyarázatot ad erre Vörös István, aki a kutyaáldozatokról szóló részletes számvetésében – amely több évszázadot fog át – számos analóg példát hoz arra nézve, hogy hol volt ismert a kutyaeskü. És arról is szól, hogy mit ért. Tanulmányában hivatkozik Ipolyi Arnoldra, aki szerint a leölt kutya – a lúdhoz hasonlóan –, „a szimbolikus eskü lekötési áldozata; az emberi fogadás mellett az ebnek kellett szimbolikus áldozatul esni; ő tartotta ki az eskü lekötő erejét.”

Ipolyi a *Magyar Mythológiában* a magyar eskü kapcsán külön szól a *ludas esküről*. Ezzel kapcsolatban megemlíti, hogy ez a szokás nagyon régi: „Megfelelőleg a hamisan esküvőre is sajátosságos és különös szigorúságu törvények hozták, s az külön névvel *Ludasnak*, aucarius neveztetett. Verböczi [tripart. 2. 30] szerint: quilibet fidefragus et periurius, quem nos communi vocabulo aucarium hoc est ludas appellamus, acriter est puniendus, amittit enim universa et quaelibet iura possessionaria... sed etiam in persona sua, amisso humanitatis honore, tanta ignominia afficietur, ut tamquam ab Izumanitate relegatus atque segregatus, disparibus vestibibus indutus, zona cannabea succinetus, disalceatis pedibus et nudato capite semper incedere cogatur... (Minden hitszegőt és hamis esküvőt – ezeket közös néven »aucarius«-nak, vagyis ludasnak nevezük – keményen meg kell büntetni... stb.)

E ludas kifejezés általános s tágabb használatban divott volna utóbbi időkig népünknel, míg ma tudomásomra egészen ismeretlen. (...) Kresznericsnél: ludas = aucarius, perjurus mellett: proscriptus, *tapasztalt, hazug*, item hamis hitű. Én a nevet csak úgy tudnám eredeti jelentőségében magyarázni, hogy ne talán szinte a lúd is fenforgott hasonló jelvi [jelképes, szimbolikus] eskü lekötési áldozatoknál, mint amaz kutya; s leölve jelenté, hogy az esküszegő is ekkép bűnhődjék? a név innét a lúd által képviselt esküszegőre mehetett át...” Tehát régen az esküszegőre vonatkozott a „ludas” jelző, mint az említett ludas emberről, ludas asszonyról szóló közmondások, idézetek ezt máig őrzik.

Elfogadva a fenti fejtegetéseket, röviden és összefoglalóan azt kell mondanom, hogy Ludas Matyi nem volt *ludas*, mert megtartotta fogadalmát és esküjét. Persze ludas is volt, mert őrzött ludakat, de hogy nem volt

hívtelen, az biztos. Ígérte, hogy háromszor adja vissza a kapott verést, és ezt meg is tette.

V. Dsida, Moldova, és István, a Király?

A száz éve született Dsida Jenőnek a Kriterion Könyviadónál (1992-ben) megjelent vallomásait, riportjait olvasgatva egy 1932-es moldvai beszámolója szemet szúrt. Miután megállapítja, hogy annyira csinos és barátságos város Ia^oi, hogy szinte azonnal otthon érzi magát benne az ember, elindul bejárására. Elsősorban történelmi emlékei érdeklik. „Sajnos, kalauz nélkül lézengtem a városban –írja –, s így sok mindent nem nézhettem meg, és sok mindentről nem tudtam meg, hogy micsoda. Így is megbámultam a »három hierarcha« kicsi templomát, amely a maga évszázados régiségében, indus templomokra emlékeztető, csipkeszerű, minuciózus reliefjeivel feledhetetlen benyomást tesz a szemlélőre. Töménten öreg templomra, műemlékre bukkantam, amelyek mindegyike Moldova történetének egy-egy szakaszáról beszél.

A legimpozánsabb, leggyönyörűbb épület azonban ^atefan cel Mare hatalmas palotája, a mai közigazgatási palota a Nagy téren áll, magában. Előtte park. Gyönyörű ívelésű, gömbölyű ablakok, kicsi kiugró tornyocskák. Háromszázhatvanöt szobája az esztendő napjairól kapta nevét. Az épület háta mögött mély szakadék van, azon túl; ameddig a szem ellát; külváros. Lementem oda is, e piszkos utcák tömkelegébe, csak azért, hogy az árkados, remek palotának hátsó oldalát is megnézhessem.

Lentről néztem soká. Ott állt fent a ködben, a maga elmosódó szépségében, patinás ódonágában. Éreztem, hogy ez az egyetlen épület többet éreztetett meg velem a román történelemből, mint az összes tankönyvek, amelyeket az iskolában gyömszöltek belém...

Annál kiábrándítóbb a palota előtt álló, ^atefan cel Mare fejedelmet ábrázoló lovasszobor. Általában sehol sem látni annyi rossz szobrot, mint Ia^oi-ban. Ha jól emlékszem, az egyetem felé vivő szépséges villasoron, talán a ro^oiorkaszárnya udvarán láttam a legszörnyűbbet: egy lovas katonát. A ló ágaskodik, de hasa nagy ködarral feltámasztva. A ló mellett angyal repül és tartja a gyepelőt. Az angyal oldala összenöve a ló oldalával, hogy le ne essék. Amikor rápillantottam, azt hittem, felordítok az esztétikai fájdalomtól...”

Miért is idéztem Dsida írásából? Mert ez és beszámolójában olvasható, nyomasztó szállodai élménye valahonnan ismerős volt. Épp egy évszázaddal azelőtt, 1838-ban, a moldvai magyarok között megforduló Gegő Eleknek volt része hasonló élményben, és ő is találkozott – szóban és képen – Stefan eel Maréval: csak nem Ia^oi-ban, hanem a bákói vendégfogadóban:

„Én a' falon függő képeket, melyek közül sz. Miklósé a' moldvánoknál nem maradhat ki, szemléltetem; 's a' többi között István fejedelemnek egy csatáját látám nem apellesi ecsettel, hanem tarkabarka színbe mártott moldvai ujjal lemázolva. 'S ime épen ez ada vendéglőmnek a' beszélgetésre tárgyat: elmondá t.i. hogy nagy István, a' moldvaiak elfeledhetetlen vajdája, egykor a' török ellen vivni szállt, de balszerencsével, 's ezért megmaradott seregével visszatért a' főváros felé. A' szárnyas hír anyjához hamarabb eljutván, ez bezárátja a' kapukat, 's egyike felett övéinek körében várja fiát: kit, midőn elérkezett, kezében a' város kulcsait tartván, így szólítá meg: Fiam! Menj, előbb verd meg a' törököt, aztán kapukat nyit a' te anyád. Erre az elcsüggedtek neki bátorkodván, másodsor rohantak az ellenségre 's győződelemmel tértek meg. Annyi tapasztalásom szerint is bizonyos, hogy mint nálunk a' halhatatlan emlékezetű Mátyásról: úgy Moldvában a' legutolsó földművelő is tud valamit regélni nagy István vajdáról.”

Kallós Zoltán 1958-ban Moldvában két olyan töredékes változatát gyűjtötte be egyik epikus énekünknek, amelyben látszólag a magyar István királyról van szó:

*Magyar István király, Országunk istápjja,
Felköté a kardját, Vevé trombitáját.*

*Kiment zajtójába, Zudvarába lépett,
Hangozá keletre S napszentületére,*

*Hogy gyüllyenek össze Az ő gyermekei,
Az ő gyermekei, Hadbeli fiai.*

*Össze es gyülének. Fegyver alá tette
S háborúba indult Duszmány* eleibe.*

* ellenség románul

„Én elé felé nem tudom, elfelejtettem”, mondta az idős énekes, világtalan és analfabéta férfi. De Vargyas Lajos ismeretét egy húsz versszakos történeti éneket, amely a törökök ellen hadba induló és azokat legyőző István királyról szól. A Vargyas-féle kivonat így szól: „»Elment István király, Már a háborúba, Elment az törökkel Már a háborúba. Már István királynak A lábát ellőtték. Haza fogott menni Csendes hazájába.« Ezután kéredeznek be anyjához, mert jönnek a törökök, de az nem hiszi el, hogy a fia, majd visszaküldi a háborúba, mert »Jaj már az országért Halált kell szenvedni.« Erre összeszedi katonáit, levágják a törököt, hogy patakokban folyik a vér, s újra kéredeznek be édesanyjához. Felesége »becsapja«, de édesanyja befogadja. Azután fölveszi legszebb ruháját és megy a templomba. »Akkor az harangok Meg fogtak zudulni: Szójjatok harangok, Hajoljatok zászlók! Jaj már István király Most jő az templomba! Akkor már a zászlók Mind fejet hajtottak.«”

A gyűjtő kommentárja szerint az ének Stefan èel Mare (Nagy István) moldvai fejedelemről szól, amit a másik adatközlő is sejtetett, mondván, hogy azt románból ő maga fordította. De számomra Gegő Elek feljegyzése látszik biztos adatnak a román eredeti mellett.

Magyar, román, átvétel, hamisítvány? De mi számít annak és mi eredetinek a népköltészetben, ahol nincsen semmiféle határ? Hogy ez az ének a moldvai magyar népköltési hagyomány része (töredéke), azt nem lehet vitatni, de azt sem, hogy nem a mi Istvánunkról szól. Persze szólhatna, hiszen az első három sora nyilvánvaló a Moldvában is ismert Szent István énekből való átvétel. Kontamináció, mondhatnók, és ez igaz ebben az esetben is.

Befejezésként és zárásként röviden még annyit, hogy a hagyomány (a szójhagyományként terjedő ének is) mindig „útközbeniséget” jelent: örökös változást és örökös visszatérést. Erről szólt ez a példa is.

BACSIK LÜSZIEN
Vágányzár

November vége felé leesett az első hó, Lenszkij vidáman túrta az orrával, s elsétáltunk nagyobb távolságra is. Bár én sosem szerettem igazán a telet, a kutya örömeiből valamennyi rám is átragadt, felidéződtek bennem régi gyermekkori telek hógolyózós, csúszkálós, szánkózós pillanatai. A nappali melegedőtől távol, egy hófehér réten, a lelkesen ugrándozó Lenszkij látványával felerősödött bennem az az érzés, amit Tommy is kifejtett, vagyis hogy a szabadság érzése semmivel sem helyettesíthető. Nagyon régen éreztem olyan szabadnak magam, mint ott, azon a tágas réten, a friss levegőn, kicsit távol mindentől. Ambivalens érzés volt: a szabadság érzésétől mintegy megrészegülve valódi lendületre ösztönző energiák felhalmozódását észleltem magamban, ugyanakkor a realitásokkal szembenézve tisztában voltam a menedékhelyre való visszatérés kényszerűségével, még ha az a hely hirtelenjében a rabság szimbolikájaként jelent is meg előttem. Nem akartam megvárni, amíg ránk sötétedik, így három óra körül visszaindultam Lenszkijjel. Útközben időnként, részben szomorúan, részben szemrehányóan rám nézett, mintegy számon kérve rajtam a hamarosan bekövetkező búcsút. Több érzélem tükröződött a kutya szemében, mint a velünk szembejövő összes ember arcán együttvéve. A menedékhely elé érkezve egy harminc év körüli nő szólított meg.

– Szia! Ha jól tudom, te itt laksz a menhelyen – mondta.

Bólintottam. Lenszkij ugatni kezdte, így meg kellett nyugtatnom.

– Nincs ez így rendben. Túl fiatal és életerős vagy ahhoz, hogy ilyen emberekkel élj összezárvá.

– Nincs semmi gondom velük – mondtam. – Ugyanolyan emberek, mint én. Egyikük sem jókedvűből vagy unaloműzésként tengeti itt a napjait.

– Tudom – mosolyodott el a nő. – Nem azért mondtam, hogy bántsak bárkit is. Az öcsém is néha ide kényszerül. Biztos ismered Tommyt.

– Nem említette, hogy van nővére – mondtam gyanakvóan. Lenszkij halkán morgott, de mivel simogattam a fejét, nem dühöngött.

A nő újra elmosolyodott.

– Nem túl beszédes. Elég nagy bajban van a szipu miatt, most megpróbálok rajta segíteni. Ő említette, hogy van még egy hasonló korú itt, a menhelyen a személyedben.

– Tudsz valamit a húgotokról? – kérdeztem.

– Na, mégiscsak járt az öcsike szája. Már ő is velem van, biztonságban. Eléggé megbízhatatlan pasit sikerült találnia.

– Szép dolog, hogy a testvéreiden segítesz – jegyeztem meg továbbra is szúrós szemmel. – De tőlem mit akarsz? A nő felsóhajtott.

– Megértem, hogy bizalmatlan vagy. Munkáról van szó. Kapsz némi pénzt, és fedél is lesz a fejed fölött. Én sem vagyok jótékonyági intézmény, Tomryn sem tudok segíteni, ha nem tesz érte semmit. Ez egy lehetőség.

Lenszkij leheveredett a lábam mellé.

– Miféle munkáról van szó? – kérdeztem.

– Holnap megtudod. Eljön Tibi, és elmondja. Ő szervezi a munkát.

– Te nem tudsz mondani valamit róla? Nem mind-egy, miről van szó.

– Tibi ezt pontosabban tudja. Holnap reggel megismered a részleteket, és akkor még mindig dönthetsz úgy, hogy nem vállalod. De ha most velem jössz, ma este legalább kényelmesen aludhatsz.

Elgondolkodtam. Semmi kedvem nem volt visszamenni a menedékhelyre.

– Egy feltételem van – szólaltam meg végül.

– Ez tők jó, még te szabsz feltételeket! – háborodott fel a nő.

– Nézd, én eddig is jól megvoltam itt a menhelyen – mondtam tettetett fölényességgel.

– Na jó. Mi az a feltétel?

– Magammal szeretném vinni Lenszkijt.

– Kicsodát??

– Őt – mutattam a kutyára.

– Oké. De csak az előszobában tartózkodhat.

Elindultam a menedékhely felé, Lenszkij értetlenül felült, nem tudta elképzelni, miért nem búcsúztam el tőle, ahogy mindennap szoktam. Összeszedtem a cuccaimat, csak az ügyeletes hölgy és Dénes kérdezte, hol töltöm az éjszakát. A hölgy jó ötletnek tartotta, hogy Tommy nővére szállást és munkát ajánl az öccsének és nekem is, Dénes nem szólt hozzá semmit, csak sok szerencsét kívánt.

Lenszkij boldogan üdvözölte újbóli megjelenésemet, amikor viszont elindultam a nővel, újra teljesen tanácstalan lett. Intettem neki, hogy jöhet, amire soha nem látott örömkítőréssel reagált, muszáj volt fegyelmeznem, mert már szinte ön- és közveszélyesen közlekedett az úton. Egy lestrapált állapotú személyautóban utaztunk, Lenszkij rosszul viselte, de mivel beszéltem hozzá, többekévé megnyugodott. A nő szinte végig széles mosollyal és időnként fejcsóválásokkal kommentálta a kutya feszültségét csillapítani szándékozó törekvéseimet.

A pályázatunkon különdíjat nyert regény részlete

Egy kis alapterületű lakótelepi lakásba érkeztünk. Tommy épp a konyhában vacsorázott, a bejárathoz képest távolabb fekvő szobából tévéadás hangjai szűrődtek ki, az ajtóréseken egy széparcú, hosszú hajú lány pillantott ki.

– Ő Timi, a húgunk – mondta a nő.

Bólintani akartam felé köszönésképpen, de egy szemvillanás alatt eltűnt a képből.

A nő megmutatta a szobát, amit Tommy megoszt velem. Bútor gyanánt egyetlen háromszintes polc és két matrac szolgált. Elnézést kért a hiányos felszerelésért, jelezte, hogy csak dobjam le a táskámat a sarokba, a matracomra pedig hozott egy plédet, majd ajánlotta, hogy szedjek magamnak a konyhában paprikás krumplit. Úgy is tettem, Tommy éppen készülődött befejezni a vacsorát, ügyet sem vetve rám.

– Tudsz valamit a munkáról? – kérdeztem tőle.

– Majd Tibi elmondja – felelte olyan gépiesen, mint ha betanult szöveget memorizálna.

– Valami törvénytelen? – feszítettem tovább óvatosan a húrt.

– Ne parázz – mondta, és a pillantásomat kerülve távozott a konyhából.

Megvontam a vállamat, és megvacsoráztam. Adtam Lenszkijnek is, reméltem, nem veszi észre senki, de az sem zavart volna igazán, ha mégis. Ránéztem és tudtam, hogy jó döntést hoztam. Ki tudja, mikor aludhatott utoljára fűtött helyen, ha egyáltalán volt valaha ilyenben része. Ekkor ugrott be, hogy egy alapos tisztálkodás bizony ráférne. Megkérdeztem a szállásadónkat, megfürdethetem-e a kutyát. Nem dobta fel túlzottan az ötlet, de beleegyezett. Iszonyú mennyiségű kosz jött le a szőreről, de előzetes aggodalmaim ellenére meglehetősen higgadtan állta a megpróbáltatásokat. Olyan szintű bizalom tükröződött a szemében irántam, amihez hasonló még soha senkinél sem tapasztaltam addigi életem során.

A fürdetés után Tommy nővére alapos fertőtlenítést végzett a fürdőszobában. Miután én is lezuhanyoztam, elfoglaltam a helyemet a matracon. Tommy már falnak fordulva szuszogott. Lenszkijnek értésére adtam, hogy az előszobában kell maradnia; szerencsére a matracom közvetlenül a szoba bejáratánál hevert, ahol ajtó nem volt, így

a kutya közvetlenül előttem feküdt. Megnyugvással vette tudomásul, hogy a látókörében maradtam. Már feküdtem a pléd alatt, amikor eszembe jutott, hogy még nem végeztem el a szokásos lefekvés előtti ceremóniámat, vagyis kiszámú tulajdonságaim számbavételét. A táskámban megleltem mindent, a kabátomat áttapogatva viszont ré-

műlten állapítottam meg, hogy mind a telefonomnak, mind a maradék pénzemnek hűlt helyét találok csak. Emlékeztem, hogy reggel még megvoltak, s mivel azóta a melegedőben nem hagytam magára a kabátomat, csakis Tommyra gyanakodhattam. Bizonyítékom nem volt, nem is akartam perpatvart, hiszen végül is idegenként befogadtak, és azt sem tudtam igazolni, hogy hiányzó holmijaim nem kutyasétáltatás közben estek ki a zsebemből, bár ebben biztos voltam. Tommy forgolódni kezdett, és Lenszkij is nyugtalankodott már a mocorgásom miatt, így jobbnak láttam halkán

visszasurranni a pléd alá. A gyomrom liftezett attól a gondolattól, hogy a kevés vagyonom is odaveszett, ugyanakkor tudtam, valahogy meg kell nyugtatnom magamat, különben képtelen leszek elaludni. Jobb híján azt találtam ki, hogy másnap megemlítem az esetet a nővérenek, hátha ő tud rá hatni. Ettől a kósza gondolattól lehiggadtam annyira, hogy pillanatok alatt mély álomba zuhantam. Hosszú hetek óta nem aludtam ilyen kiadósat.

Nyolc óra körül ébredtem. Lenszkij is azonnal fel-emelte a fejét. Kikászálódttam a pléd alól, Tommy nővérét a konyhában találtam.

– Mikorra várható az illetékes? – kérdeztem.

– Tíz órára ígérte – felelte a nő. – Reggelizel valamit?

– Igen. A pénzem ugyanis szőrén-szálán eltűnt.

– Bizony, ez a menhelyen előfordul – mondta magabiztosan. – Mindenféle intézetis meg börtöntöltelék megfordul ott.

– Nem ott veszett el. Biztosan tudom.

– Minket gyanúsítasz?

– Nem gyanúsítok senkit.

Reggeli után közöltem, hogy le kell vinnem Lenszkijt. A táskámat odafenn hagytam, nem igazán

maradt már ellopásra érdemes dolog benne, feltételeztem, hogy a verseskötet nem igazán lesz vonzó Tommy számára. Nem is gondolkodtam azon, vajon mi lesz majd a munkaaajánlat, a pénz sem bosszantott igazán, csak örültem annak, hogy Lenszkijnek végre csillog a szőre, és biztonságos helyen aludt. Ő vígan ugrándozott mellettem, s számomra úgy tűnt, mintha gyakran egyszerűen elfelejtené, hogy az egyik lábára sántít, és ilyenkor teljesen úgy ficáinkolt, mint a makkegészséges, szigorúan tesztelt kutyatáplálékokon felnőtt ebek. Valamennyivel tíz óra után tértünk vissza a lakásba. Már ott tartózkodott egy gyér hajú, drabális testalkatú férfi, bemutatkozott mint Tibor, és helyet foglaltunk a konyhában. Meg akarta simogatni Lenszkij buksiját, de ő félenken mögém húzódott. Bár a konyha már elvileg tiltott zóna lett volna a számára, senki sem szólt, amikor lefeküdt a lábam mellett. Csak hárman, a nő, Tibi és én vettünk részt a beszélgetésben. A tegnapi szűkszavúsága ellenére úgy tűnt, Tommyt már tájékoztatták mindenről.

– Nem húzom tovább az időt, gondolom már kíváncsi vagy – kezdte Tibi; nem is értettem, mivel húzta volna az időt, hiszen még csak most ültünk le, de nem szólta semmit, a kinézete inkább hallgatásra készítetett.

– Jól tudsz vele keresni, és itt biztonságos szállás is lesz a fejed fölött. Még a munkavégzéshez sem kell majd feltétlenül kimozdulnod innen. Adél vigyáz majd rád – ezzel rákacsintott a nőre, majd rágyújtott egy cigarettára, és megkínált minket, én elhárítottam, de bánatomra Adél nem, így rövidesen fullasztó füstfelhő lepté a konyhát.

– Többnyire menő üzletembereket kell majd kiszolgálnod. Ne aggódj, nem kell lefeküdnöd velük vagy izé, csak orálisan. Ezek szinte kivétel nélkül tisztas férjek és családapák, csak hát vannak bizonyos perverzióik. Te nem válsz ettől buzivá, pár perc az egész, aztán mehetsz is csajozni – újra Adélra vigyorgott, ő meg vissza rá. – Betegségtől nem kell tartanod, a védekezés itt alapfeltétel. Egy ezrest kapsz minden kuncsaft után. Jutányos, ha azt veszed, hogy a kemény télben melegben alhatsz, és jut majd a kajából is. Ha csak két-három kliensed lesz is egy nap, az olyan húszezer forint hetente. Ennyit napi nyolc órás gürizéssel sem könnyű megkeresni, és akkor az adóról még nem is beszéltem. Az az állam akar téged becsületességre kényszeríteni, amelyik adó formájában lenyúl tőled egy rakás pénzt, aztán meg a franc se tudja, hogy mire költi. Mer' hogy az országon nem látszik a hatása, az biztos. Na de mindegy, nem azért ültünk ide le, hogy megdöntsük a rendszert, igaz? – ezzel magához húzta Adélt, s egy gyors csók után újra felém fordult. – Mint mondtam, a kuncsaftok nagy része többnyire idejön majd, ritkán előfordulhat, hogy utaznod kell, de er-

ről majd alkalomadtán beszélünk. Külföldre nem adunk el, ne izgulj – újabb vigyor. – Kliensek szerzésére sincs gondod, az a mi dolgunk, neked csak fogadnod kell őket. A pénzt Adéltól vagy tőlem kapod minden reggel, az előző napi bevétel alapján. Ha nincs kuncsaftod, arra mérsz, amerre látsz, de ha idő van, akkor itt kell lenned. Ha jó leszel, kaphatsz szabit is – újabb kacsinás. – Gondolom, nem kell mondanom, de azért a biztonság kedvéért szögezzük le: erről soha senkinek egy szót sem beszélhetsz. Felajánlkozóknak se dőlj be, lehet, hogy átverés vagy lebuktatás; klienseket mi szerzünk, neked az nem dolgod. Mindenekelőtt saját érdeked, hogy tartsd a szád, te sem akarsz elesni egy fix bevételtől, szállástól, kajától, és minket sem akarhatsz bajba sodorni, mert akkor... szóval, gondolom, érted.

– Timinek is ez a feladata? – kérdeztem szigorúan. – Azért kellett elhozni a pasijától, nehogy a konkurenciát szolgáltassa?

Tibi és Adél döbbenet nézett egymásra, ha számítottak is valamilyen kérdésre, az biztosan nem ez volt.

– Ez végképp nem a te ügyed – találta fel magát a férfi. – Neked biztosan nem lesz vele dolgod – újabb széles vigyorral magához ölelte Adélt. Nagy poén volt. – Na, egy szó, mint száz, ma délután már jönnek is az első kuncsaftok. Tommy már belátta, hogy nincs más lehetősége. Szerintem te sem vagy semmivel sem jobb helyzetben.

– Gondolkodási időt kérek – mondtam, magam is meglepetten érzékelve, mennyire remeg a hangom.

Tibi felsóhajtott.

– Oké, de legkésőbb két órára gyere vissza. Vedd bele a számításba, hogy itt van a december, a menhelyek tele lesznek éjszakánként, nem tudsz majd nyugodtan aludni. A hideg miatt egyre több lesz a piás, egyre nagyobb veszélynek teszed ki magadat, és akkor még nem is említettem a városszerte kóborló hajléktalanverő bandákat. – Adél lesütött szemmel bólogatott. – Ne haragudj, barátom, de ahogy elnézem az alkatodat meg az erődöt, nincs sok esélyed, hogy másképpen túlélj ezt a telet. Amin eddig keresztülmentél, az romantikus lányregény volt ahhoz képest, ami most rád vár. Hacsak nem ragadod meg ezt a lehetőséget.

Nem reagáltam, csak intettem Lenszkijnek, hogy jöjjen. Már nyitottam volna ki a bejárati ajtót, amikor Tibi mellettem termett.

– Ne feledd a legfontosabbat – és két mutatóujjával keresztelte a száját.

A környék elég kihaltnak tetszett, kellemetlen, nyirkos-ködös idő volt, olykor egy-egy elrobogó busz vagy elsuhanó autó jelezte csak, hogy még él a város. Lenszkij most is vidám volt, de nem tudtam rá figyelni, és ezt észlelve egy idő után ő is nyugodt léptekkel haladt mellet-

tem. A pénzem eltűnését leszámítva jólesett újra lakásban étkezni, tisztálkodni, aludni. Lehet, hogy kicsi volt mind a konyha, mind a fürdőszoba, nem beszélve a matracról, de a menedékhelyhez képest olyan tágasnak éreztem az egész miliót, mintha egy palotába költöztem volna. Most értettem meg igazán, hogy az összezsúfolt közegbe is látzólag jól beilleszkedő, az elégedetlenség vagy a diszkomfort-érzés legkisebb jelét sem mutató lakók miért ragadják meg azonnal és lelkesen még a teljesen bizonytalan, homályos, ellenőrizhetetlen eredetű lakhatási lehetőséget is (leszámítva persze a stabil magot).

Persze az is tény, hogy túlnyomó többségük néhány nap múlva lehorgasztott fejjel újra jelentkezett, de az első adandó alkalommal újra belevágtak az ismeretlenbe. Valószínűleg jó néhány csalódás kell ahhoz, hogy ők is belesimuljanak a változatlanság törvényszerűségébe beletörődő stabil magba. Noha jómagam átláttam ezt a folyamatot, engem is izgalomba hozott a lakásban élés lehetősége; a mérleg másik serpenyőjében viszont sokat nyomott kényelmem feltétele.

Felidéztem magamban, milyen könnyedséggel mondta Tibi, hogy „pár perc az egész”, amit egy klienssel való foglalkozás igénybe vesz; e gondolatmenetet követve egy villamosszékben sem tölt el több időt az elítélt, attól még a „pár perc” következményei és utóhatásai egészen hosszú távúak lehetnek. Ezen gondolkodva jutott csak eszembe: talán a pénzem eltűntetése is azt a célt szolgálta, hogy minél kiszolgáltatottabb helyzetbe kerüljek, és így sokkal nehezebb legyen nemet mondani egy egyébként képtelen ajánlatra. Ha ezt akarták, akkor a próbálkozásuk nem is volt eredménytelen: míg a megelőző este és még reggel is elhessegettem magamtól a nincstelenné válással összefüggő gondolatokat, most már elemi erővel tört rám a kétségbeesés: innentől kezdve kizárólagos mértékben másokra utalt lettem még a legelemibb szükségleteim kielégítése terén is. Semmiképpen sem tudtam figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy nemcsak magamért, hanem Lenszkijért is felelősséget érzek, az ő társasága hihetetlen mértékű erőforrást jelentett a számomra, barátsága messze a legjobb és legfontosabb dolog, ami az utcára kerülése óta történt velem. Az ő sorsa most már jelentős

mértékben az én életem alakulásától függött. Ha elfogdom a feltételeket és Tommyéknál maradok, az ő helyzete is bizonyossággal rendeződik, ha viszont visszamegyek a menedékhelyre, a magamról való gondoskodás is komoly nehézségeket okoz majd, és valóban egyre keményebb éjszakák jönnek; azzal a szorongással térek majd minden este nyugovóra, hogy Lenszkij halálra fagyhat valahol. Azt nem tudtam, hogy a Tibi által vizionált jövőbeni kilátásaim mennyire reálisak, és mennyiben szolgálták az ijesztgetésem, annyira viszont nem tűntek képtelennek, hogy ne rémítsenek valóban meg.

Borzalmas lelkiállapotban voltam, iszonyúnak éreztem az alternatívákat, s míg mások általában az idő múlását vártam, most legszívesebben megállítottam volna az órát, mert tudtam, bármit is választok, akkori pillanatnyi helyzetemhez képest, amikor kipihenten, biztonságban és semmitől sem bemooszolva érezhettem magamat, valamelyik dimenzióban csakis rosszabb következhet.

Teljesen gondolataimba merültem álltam egy piros lámpánál, amikor egy ismerős hang köszönt rám. Rémülten rezzentem össze. Egykori középiskolai tanárnőm állt mellettem, zavartan kért elnézést, amiért rám ijesztett.

– Mi járatban itt? – kérdeztem, bár olyan zűrzavar volt a fejemben, hogy a saját kérdésem valódi tartalmát sem láttam át, inkább csak rutinszerűen jött belőlem a kérdés.

– A lányomat látogattam meg – válaszolta a tanárnő. – Nyáron ment férjhez, és ideköltöztek. Veled mi újság? Dolgozol?

– Igen – vágtam rá, és a zöld lámpa engedélyével indultunk. – Egy cégnél mint munkatárs – tettem hozzá gyorsan, át sem gondolva, hogy ez valójában semmit sem mond, hiszen milyen más minőségben alkalmazhatnának, ha nem mint „munkatársat”, de reméltem, ezzel rövidre zárom a foglalkoztatásomról szóló diskurzust. Megkönnyebbüléssel vettem tudomásul, hogy a tanárnő észrevette rajtam, mennyire nem akarok erről többet beszélni; vagy nem is volt kíváncsi a részletekre, mindenesetre nem érdeklődött tovább a „cégről”.

– Iskolában nem sikerült elhelyezkedni, igaz? – kérdezte sajnálkozóan.

– Sajnos nem – feleltem. – Jelentős megerőltetést jelentett szinte minden szó kipróbálása magamból.

– Nálunk van most egy új fiatal kolléga – közölte a tanárnő vidám hangon, mint egy közös örömré feltehetően számot tartó jó hírt. – A gyerekek is szeretik a fiatalabb tanárokat, mégiscsak a tiétek a jövő.

– Persze, a miénk – mondtam halkan.

Egy buszmegállóba érkeztünk. A tanárnő innen kívánt továbbutazni.

– Örülök, hogy te is megtaláltad a helyed – mosolygott. – Volt, aki téged javasolt az új kollégával szemben, de lehet, hogy te jártál jobban. Hidd el, máshol jobban lehet boldogulni. Mi, a tanári karban biztosak voltunk abban, hogy te sikeresen navigálsz majd az életedet, hiszen már a suliban is bizonyítottál. No és hát a lányoknak is tetszettél, nem véletlenül neveztek úgy néhányan téged, hogy „a szép szőke herceg”. Ma délután dolgozol?

– Nem, ma nem – nyögtem ki. Érkezett egy busz.

– Én ezzel elmegyek – mondta a tanárnő. – Örülök, hogy találkoztunk. Sok sikert kívánok mind a munkában, mind a magánéletben. Olyan jó érzés régi diákokkal találkozni, amint babakocsit tologatnak. Ugyan ez az idő múlását is jelzi számomra, de bele kell törődni, igaz? – Még egyszer rám mosolygott, köszönt, és felszállt a buszra.

Ideje volt már visszaindulni, így jeleztem Lenszkiynek, hogy irányt változtatunk. Amint megfordultam, tekintetem találkozott egy iskolatáskás diáklánnyal, aki közelségéből adódóan feltehetően hallotta a tanárnővel folytatott beszélgetésem buszmegállóban zajlott részét. A kíváncsiság, a tisztelet és a vonzalom olyan keveréke csillogott a szemében, amelyet meghatározhatatlan idő óta nem sugároztak felém lány-szemek. Szégyelltem magamat, hiszen érdemtelenül ért, ezért meggyorsítottam a lépteimet, ráadásul a bájos lány pillantásai zavarttá tettek, és a friss délutáni események hatására egyértelműen és határozottan megszületett bennem a jövőmre vonatkozó végleges döntés.

A Tibi által kikötött időponthoz képest egy órával korábban már a lakásban voltam. Timi nyitott ajtót, majd szó nélkül elillant a nagyszoba felé. Úgy tetszett, nincs más a lakásban, ezzel nagy kő esett le a szívemről, azt a reményt keltette, hogy szó nélkül eltűnhetek. Csak a táskámért léptem be a kishálóba, és már gyors ütemben igyekeztem is távozni Lenszkijjel, ám éppen akkor lépett be Adél és Tibi az ajtón.

– Látom, döntöttél – dörögte a férfi a táskámra pillantva.

Nem szóltam semmit, megindultam kifelé, ám Tibi ellentmondást nem tűrően az utamba állt. Egy pillanatra átfutott az agyamon, hogy erőszakoskodni akar, de nem félttem, sőt inkább úgy éreztem, talán szívességet

tenne nekem azzal, ha elvenné az életemet, és megszádná a meglehetősen kilátástalan jövő kínjaitól.

– Baromságot teszel, ha most elmész – szólalt meg Tibi. – Azt hiszed, itt van helye a finnyáskodásnak? Nem fogod megváltani a világot azzal sem, ha eltakarodsz, a biznisz elindul nélküled is, csak éppen más jár majd jól veled, te pedig éhen döglesz, vagy szarrá fagysz. Az ilyenek, mint te, akik semmit sem hajlandók tenni a helyzetük javításáért, meg is érdemlik a sorsukat. Mit gondolsz, milyen lehetőségeid lesznek még?

– Elengedsz? – kérdeztem vissza határozottan. Tibi arcán most először suhant át némi tanácstalanság; Adérra pillantott, majd miután ő bólintott, félreállt, de még megszólalt:

– Továbbra is érvényes, hogy amit itt megtudtál, az tabu. Ne feledd, hogy bárhol megtalálalak, és akkor véged.

Alig tettünk néhány lépést a panelház bejáratától, amikor két, légpuskából leadott lövés találta el Lenszkijt. A kutya fülsiketítő nyüszítéssel rogyott le a földre. Valószínűleg az egyik ablakból érkeztek a lövések, talán Tibiétől, de ebben nem lehettem biztos, abban a pillanatban nem is érdekelt. Leguggoltam Lenszkihez, már csak halkan nyöszörgött, az ölembe vettem, teljesen erőtlén volt, a tenyerembe hajtotta a fejét, egyre szűkebbre nyitott szemével még rám tudott nézni, aztán kimúlt. Úgy éreztem, belőlem is távozik minden erő, lehuppantam a földre, és a kutya tetemével az ölemben zokogni kezdtem. Néhányan körém gyűltek, volt, aki meg is szólított, de ez igazán el sem jutott a tudatomig, teljesen megszűnt körülöttem a külvilág, nem észleltem, mi történik a környezetemben, és nem is igazán érdekelt. Olyan voltam, mint egy hisztis kisgyerek, aki a járókelők legnagyobb megrökönyödésére egyszer csak leül a járda közepére, és mélyszéges felháborodásában bömbölni kezd. Lassan kezdtem újra tudomást venni a helyzetről, megkülönböztetni a látványt és a hangokat; egy nő fennhangon szidta azokat, akik képesek meggyilkolni egy ártatlan állatot, mások csak bémészkodtak, megtörtént a nap eseménye, amit majd el lehet mesélni otthon, vacsora közben. Óvatosan feltápaszkodtam, hogy a kutya feje ne koppanjon az aszfalton; ettől a mozdulatomtól a bémészködőknek hirtelen máshol lett halaszthatatlan dolguk, és szétszéledtek, csak egy idős hölgy lépett oda hozzám.

– Segíthetek valamit, fiatalember? – kérdezte.

– Kétszáz forintra... lenne szükségem – mondtam elcsukló hangon. – És a kutya... el tetszik majd vitetni? Én nem vihetem magammal.

Az idős hölgy átnyújtott egy kétszázast, és még két-három húszast.

– Tessék, fiatalember. Hagyja a kutyust, majd elintézem. Borzasztó, milyen emberek vannak... Emberek?! Ugyan! Vigyázzon magára, fiatalember. Este pedig menjen be egy menedékhelyre, azt mondják nagyon hideg lesz.

„A dolgok csak akkor történnek meg, ha elmesélem őket”

Beszélgetés Ferdinandy Györggyel

Ferdinandy György 1956-ban, huszonegy évesen hagyta el Magyarországot. Tizenegy évet élt Franciaországban, majd harmincöt évig tanított a portorikói egyetemen. 2000 óta Miami és Budapest között osztja meg magát, de az utóbbi időben az év nagyobbik részét már itthon tölti. A József Attila- és Saint-Exupéry-díjas íróval sas-hegyi házában beszélgettem kalandos életéről, a forradalomról, az emigrációról, sorsról, irodalomról, hitvallásról.

– „Másnak talán az új életet jelentette volna, de nekem, aki magára hagytam béna apámat, hiába mérlegetem a körülményeket, csapda volt, és az évek során jéghideg veremmé vált a vadnyugat” – ez az 1974-ben papírra rótt gondolat legújabb könyvedben, az édesapádnak emléket állító *A bolondok királya* című kisregényedben (*Orpheusz*, 2007) bukkan föl újra. Az érthető lelkifurdaláson túl ma hogyan vélekedsz minderről?

– Valamennyire megbékéltem magammal. Tudomásul vettem, hogy el kellett hagynom a hazámat. Ha itthon maradok, akkor nem tudtam volna elérni mindazt, amit szerettem volna. Végeredményben, ha szabad így mondani, megbocsátottam magamnak, amennyire ez lehetséges.

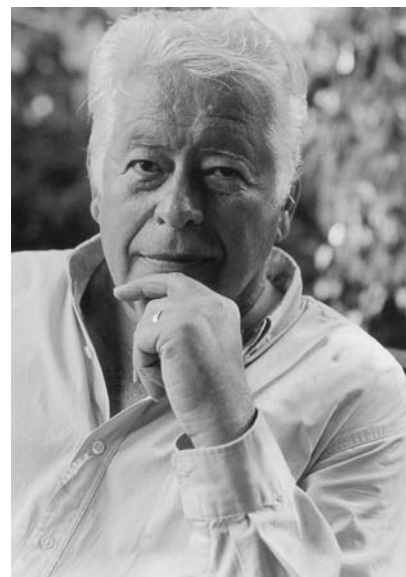
– *Van egy megrázó gondolat a Mágneses erővonalak című elbeszélésedben: „Tántorgunk tovább – mondta Yuri. – Majd utólag elhatározásnak álcázzuk a véletleneket. Ez van a tarisznyában, ebből gyártunk magunknak önigazolást. Sors lesz belőle, meg történelem.” Ha ezt az 1956-os pillanatot vizsgáljuk, mennyiben lett valóban belőle sors, személyes történelem?*

– Egészen biztos vagyok abban, hogy a véletleneknek nagy szerepük van, és valamiképpen az elhatározások csak a véletlenek után következnek, fogalmazódnak meg bennünk. Az ember később egyre makacsabban

ragaszkodik ezekhez az elhatározásaihoz. Legalábbis nálam így történt.

– *Tanulságos a következő idézet is: „Ma már tudom: elmenni nem nehéz. Időről időre mindenki felszámolja a régi dolgokat. Az igazi nagy elhatározás a hazatérés. Erre már igen kevesen szánják el magukat.” Hát ennyi című elbeszélésedben később mitikus-sá emeled ezt a gondolatot: „Amint honi földre lép, az ithakai hajós története véget ér.” Ugyanakkor: „hazatérés nélkül nem teljes a kaland.” Hogyan vélekedsz ma erről a hazatérésről? Lezárult-e az ithakai hajós története ezzel a földre lépéssel?*

– Azok a társaim, akik kint maradtak, kikerültek a hazai élet sodrásából. Ez most már egészen világos. Akik például csak a könyvhétre látogatnak haza, nem kapcsolódnak irodalmi életünkhöz; ahol viszont laknak, ott nincs közeg, hisz a nyugati magyar irodalom felbomlott; elveszítették a hátországukat. Ugyanakkor, akikkel tartom a kapcsolatot, nem írnak más nyelveken, legfeljebb esszéket, tanulmányokat. Vagyis volt egy pillanat, amikor a helyes magartás a hazatérés volt; azt mondani, hogy lesz, ami lesz, én azért voltam kint, hogy megtanuljak valamit, és azt most hazahozom, és megpróbálom átadni. Ez volt az én alapállásom. Persze akik így gondolkodtak, azok most picit csalódott emberek, mert nem lehet átadni a tudást, ezt is

(Schäller Zsuzsa felvétele)

meg kellett tanulnunk közben. De ettől függetlenül biztosak vagyunk abban, hogy helyesen cselekedtünk.

– *Korai tapasztalata ennek a „kalandnak”:* „Az értelmetlen szabadság – úgy tűnt – éppen olyan sivár, mint a szabadság hiánya odaát, Keleten.” Ezt többek közt *A Pourtalès-kastély lakói* című kisregényedben olvastam, amelyben emigrációd első éveit dolgoztad föl, a strasbourgi menekülttábor élményeit. *Ma is így gondolsz ezt?*

– Az ember rá kell, hogy jöjjön erre. Mindenki kimehetett szónokolni akármelyik utcasarokra Franciaországban vagy Angliában, ám ha a nyelvet rosszul beszéltük, ennek a szónoklatnak az égvilágon semmi értelme nem lehetett. Sőt, amikor már jól tudtunk franciául vagy angolul, és megjelentek Magyarországról az írásaink, szembesülnünk kellett azzal is, hogy nem mi fogjuk a nyugati gondolkodásmódot megváltoztatni. Végeredményben nehezen lehetett hasznosnak ítélni a mi ottani munkálkodásunkat az első években.

– *Egyrészt nem érezhettétek hasznosnak, másrészt megemlíted egy esszéedben, hogy sokáig díszpintyek, különböző sznob összejövetelek rendszeres meghívottjai voltatok. Mitikus*

hősökre tekintettek rátok, de nem annyira történelmi kontextusban, mint inkább egyfajta kuriozitás jegyében.

Szüleivel, Rejtő Erzsébettel
és dr. Ferdinand Györggyel (1935)

– Az első lépés mindig az volt, hogy a Rotaryk és a Lions klubok meghívták a magyar emigránsokat, azután később a nagyobb családoknak lett egy-egy dísz-magyarja, akit rendszeresen is meghívtak. Mi akkor neveltünk és gúnyolódtunk ezeken az embereken. Ma már nem gúnyolódnék rajtuk, mert nagyon sokszor ebben a magatartásban az őszinte érdeklődés és szeretet is benne volt. Csak hát azok között a körülmények között a mi számunkra ez egyfajta plasztik-szerelemnek látszott, színfalnak, kulisszának. Kineveltük őket, de ma gyakran írok azokról, akik minket akkor befogadtak.

– *Honnan indult el ez a történet? Mesélj nekünk a sas-hegyi világról, amelyről többek közt A Mosoly Albuma című elbeszéléseidben festesz pazar tablót: a gyerekkori figurákról, a háború megnyomorította budai polgárokról, az új hatalom torz igyekezetéről, miként akarta fölszámolni ezt a „régit” világot. De visszautalsz még korábbi időkre is, többek közt a német*

szőlőtermesztőkre. Rokonságod is érdekelne, az építész dédapa például.

– A Ferdinandy család Rozsnyóról került át Kassára a XVIII. században, onnan Hidasnémetibe. A mai napig élnek ott rokonok, olyanra, hogy *A bolondok királya* című apa-könyvemet ott mutattuk be először. Azért akartam így, mert apám egész életében oda vágyott vissza. El is jöttek nyolcvanan erre az estre, ami egy ilyen kis faluban szép teljesítmény. Nagyon megható, felemelő volt a könyvbemutató.

A Ferdinandyakkal nem tudtam tartani a kapcsolatot, mert a szüleim elváltak a háború alatt, még kisgyerek voltam, és apám a Sas-hegyen csak vendég volt, néhány évig élt itt velünk, anyám családja vette nekik a házukat. Apám vendégnek érezte magát, nem is volt baráti viszonyban senkivel a környéken, pontosabban csak azokkal a vidéki fiúkkal, akik a szomszéd építkezésen dolgoztak, velük rendszeresen összejárt. De aztán eltűnt, a háború alatt bujkálnia kellett, mert vakmerő módon életeket mentett.

– *Megragadta fantáziámat építész ösöd...*

– Igen, akkor most áttérünk a budai családra...

– *Mennyi legenda övezi ezeket az embereket, és mennyi a valóság az ő történeteikben?*

– Sok bennük a valóság. Itt, ha megnézed, egy egész fal tele van az ő emlékeikkel, az anyai család képeivel, egészen az 1800-as évek elejétől; ezekben a képekben benne vannak még a repesznyomok is, kész kordokumentumok. Azt szokták mondani, hogy én inkább a Ferdinandyakra ütöttem, de az anyai családban nőtem fel itt, Budán, ezen a részen, ahol szőlőt termesztettek. Furcsa dolog, mert a Sas-hegynek ez a lejtője észak-északkeleti lejtő, ahol nem szokás szőlőt termesztetni, de ezeket a derék sváb embereket nem zavarta, mert

amikor lenéztek, látták a citadellát, a várat, a várost... és ez a szép kilátás nyilván kárpótolta őket a kevés napfényért. Ráadásul vörösbort termeltek, nem is fehérbort, ami érthető lett volna, mondjuk egy kövidinka. A budai hegyek itteni területein tehát mindig bajorok és svábok laktak. A Sváb-hegy azért Sváb-hegy, a Németvölgy azért Német-völgy, mert a nyelv őrzi az ő egykori jelenlétüket. Mindennek 1880 körül a filoxéra vetett véget, és kipusztultak a szőlők, tulajdonosaik így magára hagyták ezt az óriási domboldalt. Akkor jött az én anyai dédapám, aki ugyancsak Kassáról került át. Haltenberger Sándornak hívták. A Haltenbergerek egyébként osztrákok voltak, Bruckból, a Lajtapartjáról kerültek Kassára, majd ide. Dédapám beiratkozott a műegyetemre, ő volt az első hallgatója, majd első dékánja, ott áll a szobra ma is a műegyetem egyik lépcsőházában. Ő aztán Rejtőre magyarosított, nekem nem igazán tetszik, nem tudom, miért pont Rejtőre, de így legalább egy nagy író „rokona” lettem. Amikor elvégezte az egyetemet, úgy gondolta, az első végzős diáknak magyar neve legyen. Szóval, ez a dédapám gyakran sétált errefelé. Ők pesti emberek voltak, a körúton laktak, a Baross utca környékén, és kijártak a budai hegyekre kirándulni, mert itt mindenki németül beszélt, otthonosan érezték magukat. Amikor látta, hogy kitépik a szőlőket, megvette ezt a domboldalt, fillérékért nyilván. Nem volt benne nyereszkesedési vágy, egyszerűen csak nagyon szerette ezt a környéket és a szép kilátást. Így lett a miénk ez az óriási kert, ami az elmúlt százhusz évben egyre zsugorodott, fölparcellázódott. Dédapámnak először csak sufniya volt itt, abból épített egy szobakonyhát, azután még egy szobát, és akkor már, nyugdíjazása után kiköltöztek ide. Anyám is itt nevelkedett, ebben a dög-nagy kertben, de utcák akkor még nemigen voltak errefelé.

Később dédapám egyre kevesebbet tudott foglalkozni ekkora területtel, kezdte eladogatni. Mi végül is mindenkit ismertünk itt a környéken, mert mindenki tőle, aztán meg nagypapámtól vette ezeket a telkeket.

– *Attól függetlenül, hogy az anyai családban nőttél föl, közvetlen és drámai kapcsolatot fűzött édesapádhoz, aki tán a legnagyobb vesztese lett a második világháborúnak, hiszen megkínózták, majd tolokocsiban élte le az életét. Rendszeresen látogattad őt, sokat beszélgettetek.*

– Igen, édesapám nem maradt volna meg a budai környezetben akkor sem, ha történetesen nem válnak el anyámmal, mert ő nem volt polgárember. Vidám, jópofa, majd-hogynem, könnyelmű fiú volt. Orvostanhallgató korában ő rendezte meg 1927-ben az orvosok bálját, ahol Anasztázia főhercegnő volt a védnök, és a családban mai napig mesélik, apám miként járta a csárdást vele: Anasztázia meg sem mozdult, mert nem ismerte a táncot, így apám csak körbeugrálta őt. Orvos lett belőle, közben pedig mozi-zongorista volt, nagyon szépen tudott játszani, vagyis mindig voltak művészi hajlamai. Írt egy operát is, amelyben mindenki meghal, az volt a címe, hogy *Vérfürdő*, ezt a családban állítólag elő is adták. Mindig a saját meggyőződése szerint cselekedett. Az OTI-ban úgy mentett meg embereket, akiket üldöztek, hogy beutalta őket vidéki szanatóriumokba; szereztek egy tüdőbajost, aki lent ücsörgött egy kiskocsiban, és ő adta nekik a köpetet. Ne-

kem ezt utólag úgy mesélte, milyen jó stiklit csinált, mert mindenki hülye volt körülötte, így nem volt nehéz átverni a hatalom embereit. De lebukott. Akkoriban elkezdődött már az idegsorvadása, de mindig azt mondogatta, hogy ez harminc évig fog tartani, s azalatt pont felnövök. De amikor

A Ferdinandy dédapa, akit Haynau halálraítélt 1849-ben, felesége és három fia

félig-meddig agyonverték a Húség Házában, agyhártyagyulladását kapott, amely vészesen fölgyorsította a betegségét, és tolokocsizhoz láncolta örökre. Azért kerültem vele nagyon közeli kapcsolatba, mert hetente háromszor is bejártam hozzá, és később, amikor már elég erős voltam, sétálni vittem mindenfelé. Mindig vidám dolgokat mesélt nekem, és minden történetének az volt a lényege, hogy nem szabad senkire haragudni, az emberek olyanok, amilyenek, nekünk meg kell bocsátanunk. A megbocsátás képességét mindvégig megőrizte, ezért tudott vidám maradni. Nem is kereste, kik juttatták ebbe a szörnyű helyzetbe, pedig vádolhatott volna sok mindenkit. Még anyánk is magára hagyta, 1956-ban látogatta csak meg, először és utoljára.

– *Mégis többször mondta nektek, vigyázzatok anyátokra, szeressétek őt. Valóban bölcs, tiszta ember lehetett. Édesanyád orvos szeretett volna*

lenni, de orvos édesapja nem engedte őt erre a pályára. Az egyik legjobb barátnője Muráti Lili, a világhírű színésznő volt, aki a háború után a madridi rádió bemozdója lett. Te gyerekként sokszor virággal vártad őt a művészbejárat előtt – a sors kegyetlen fintora, hogy édesanyád vele

egy napon halt meg. Édesanyád másik álma a színesi pálya lehetett, hisz hetvenkét évesen önálló produkcióval benevezett egy amatőr válogatáson. Alakját a Magányos gerle (2005) című novelláskötettedben rajzolod meg a legteljesebben.

– Egy XX. század eleji fiatal lányról van szó,

aki keményfejű, elszánt, és aki orvos akar lenni. Hosszú évekig titkárnőként édesapja mellett dolgozik, tehát a mesterség környezetét jól ismeri. De épp a saját családja akadályozza meg őt álma beteljesítésében, hisz akkor még nemigen voltak nőorvosok. Makacs alaptermészetét megőrizte egész életében, és lehet, hogy saját magának sem bocsátotta meg soha, hogy nem lett belőle orvos. Mindenesetre doktorhoz ment feleségül (ki másához), tehát ugyanebben a környezetben élt tovább 45-ig, amikor minden fölrobbant körülöttünk: szülei meghaltak az ostromban, férjét félig agyonverték, egyedül maradt három apró gyerekkel. Most, mikor már magam is beleöregedtem ebbe a korba, tudom csak értékelni, milyen lehetett az, amikor egy polgárlány elveszíti családi környezetét, házáat, mindent, ráadásul három kicsi gyerekkel marad egyedül (kilenc-, hét- és ötévesek voltunk akkor). És ilyen reménytelen

helyzetben kezd el harcolni, küszködni értünk, és azért, hogy egyáltalán fennmaradjon valami régi budai világunkból. Azzal is szembesülnie kellett, hogy a rokonsága és ismerősei a háború után bizony nem szívesen láttak minket, mert féltek attól, hogy el kell tartani három éhes gyereket. Ezek nagyon kemény pofonok voltak. Radikálisan szakított a környezettel és az egész budai polgári világgal, olyan radikálisan, hogy kilencvenéves koráig, félévszázadon át még csak köszönőviszonyban sem állt azokkal, akiket azelőtt jól ismert. Ebben csak utólag, most látok sok tiszteltreméltó vonást. Persze nagyon sok tévedéssel is együtt járt mindez, olykor belesodródott hamis elképzelésekbe. Nem volt tanult mestersége, de dolgozott gyárban, volt takarítónó...

– *Dolgozott szakfordítóként a külügyminisztériumban is...*

– Igen, a franciát és a németet is anyanyelvi szinten beszélte, de 1948–49-ben, amikor a szociáldemokrata párt és a kommunista párt egyesült, azokat, akik nem voltak hajlandók átlépni ebbe az új formációba, elbocsátották a külügyminisztériumból...

– *Ekkor került a buszüzemhez, vagy az előtte volt?*

– Nem, ez utána jött, mint minden más próbálkozása is.

– *Térjünk vissza a háborúra. Csak annyit mondok: „Jézus Szíve Rablóbanda”. Miként emlékszel erre a csapatra? Mi történt itt, a Sas-hegyen a háború alatt? Nagyszüleid az ostrom alatt veszítették életüket...*

– Igen, ebben a kertben temették el őket először, tehát a Haltenberger-ág örökösei kihaltak. Sokáig állt itt a front. Mi karácsony este menekültünk át Pestre, az Irányi utcai pincébe, amikor az oroszok már a Farkasréti temetőben harcoltak, mégis csak február 6-án esett el ez a vidék. Mi úgy kerültünk vissza, hogy az oroszok felhúzták az első pontonhidat. A Szabadság-

hídnak (vagyis a Ferenc József-hídnak) csak az egyik része robbant fel, és voltaképpen a megmaradt részét hosszabbították meg a partig. Na, mi ezen gyalogoltunk vissza április elején Budára, anyám és a három gyerek, targoncán húzva a holminkat. Amikor megérkeztünk, láttuk, nagyapáék háza összeomlott, a mi házunknak nem volt teteje, s egy család kikiabált az ablakon, hogy ide ne jöjjünk, mert már nincs hely. Anyám azt kiáltotta nekik igen határozottan, hogy akkor szedjék a cuccukat és költözzenek ki, mert ez a mi házunk. Megrémültek tőle. Anyám nagyon erélyes, kemény nővé vált akkorra.

Mi itt, tízéves gyerekek, teljesen vadon éltünk a Sas-hegyen. Összeszedtük a rakétákat, nagyon jól tudtuk kilőni őket két téglá közül, élveztük magát a játékot is, de főleg azt, ahogy megzavarodtak tőlük az oroszok, össze-vissza rohagáltak. Nevünk, a Jézus Szíve Rablóbanda Papp Jóska ötlete volt, aki sajnos már nem él. Torma Lajos a forradalom ötvenedik évfordulója előtt halt meg tavaly nyáron. 56-ban gerinclövést kapott, és megbénult egész életére. Ötven évig élt bénán itt a szomszéd utcában. Ő volt az utolsó, aki emlékezett ezekre az időkre, és aki nagyon várta az ötvenedik évfordulót, de nem élte meg. Nem lehet tudni, hogy szerencséjére vagy szerencsétlenségére-e.

– *Gödöllőre mind a mai napig visszavárnak és ünnepelnek téged. Mennyi időt is éltetek ott?*

– Anyám nem bír velünk, öcsémet és engem berakott a gödöllői premonstreiekhez, mert a Ferdinandy családnak volt egy alapítványa Jászón (Kassa mellett), amely évente egy-egy szegénysorú gyereket kiválasztott és iskolába íratott. Anyám emlékezett rájuk, és bejelentette, hogy ez a szegénysorú kisgyerek én vagyok, így kerültem a saját alapítványomhoz. Öcsém is jött velem, két évig voltunk bentlakók, de utána

anyám és húgom is kiköltöztek, és még két évig laktunk ott. Ez az az életkor, amikor a barátságok szövődnek, tizenkettőtől tizenhat éves korig. Ezért is lett nekem hirtelen Gödöllő nagyon fontos. Később a gödöllőiek is fölfedeztek engem. Az idén is sokszor találkoztam régi barátokkal. Úgyhogy gödöllői író lett belőlem, aminek én tulajdonképpen örülök, mert sokáig zavart, hogy igazán nem tartoztam sehová...

– *Egyedül először innen utaztál föl Fradi-meccsre. B-közép, Kispéter Mihály?...*

– Igen, a B-középnek volt egy alsó, állóhely része, fából készült, finom-jó kátrányszaga volt – és egy felső része, ami szeparékból állt. Mikor engem öt-hat éves koromban apám először kivitt, akkor a fiatal orvosok fönt a „páholyban” ültek. Sok orvos volt akkoriban a Fradiban, Sárosi doktorral hülye vicceket kiabáltak egymásnak, nagyokat nevettek. Azután amikor én 1949–50-ben fölutaztam Gödöllőről az első Fradi-meccsemre, akkor már nem a fönti páholyokba mentem, hanem le, az állóhelyre, de az is nagyon festői volt. A Krampusz nevű fodrász tartotta a zászlót; volt egy vasutas, akiről egyszer valaki megjegyezte, úgy néz ki, mint egy vaddisznó, hát el is nevezttem Ártány úrnak valamelyik könyvemben – nos, ez a vasutas mindig tízliteres demizsonokkal érkezett, úgy, hogy keresztüljött a pályán, és közben zúgott a taps, már messziről kiabálta (soha nem felejttem el): „hözom a mentőládát”, aztán beült a B-középre, mindenki megkapta a kis pohárkáját... Hát így kezdtem én odajárni. A Fradit épp föl akarták számolni, meg is szüntették, mert végeredményben ÉDOSZ-ra keresztelték (az Élelmiszeripari Dolgozók Szakszervezetének lett a csapata), először még meghagyták a zöld-fehér színeket, de januártól piros-fehérre változtatták, azután átkeresztelték Kinizsire, és közben elvitték az összes játékost.

Az aranycsapat voltaképpen a Fradi gerincére épült (Budai, Kocsis, Deák, Rudas, akiből talán a legjobb lehetett volna, ha nem törik el a lába). Tehát teljesen kifosztották, annyira, hogy volt olyan mérkőzés, amin tartalék játékosok és öregfiúk mérköztek. Úgy éreztem, valahogy az egész országra érvényes, amit a Fradival művelnek, az egész országot így teszik tönkre. Gyakran tüntettünk értük, sírtam is sokszor. Az én akkori példaképem Kispéter Mihály volt valóban, egy jó felépítésű, szép vidéki fiú, aki ezeket a fiatalokat és a nagy öregeket összefogta, ő volt a csapat lelke. Még ma is meglátogatom néha a sírját a Farkasréti temetőben...

– *A tánciskola, ahol ruhatároskodtál, és szabadidődben a petrezselyem-árús kislányokat táncoltattad, az Gödöllőn volt még, vagy akkor már itt laktatok a garázsban?*

– Nem-nem, akkor már itt laktunk, mert amikor visszajöttünk Gödöllőről, a házunkat már nem kaptuk vissza. Fölöttünk egy ávos őrnagy lakott, és egy belügyis ember, akik egyébként nem bántottak, pedig kikészíthettek volna minket, de megengedték, hogy beköltözzünk a garázsunkba. Anyám ablakot vágatott rajta, mosdót csináltatott... Nem is kis ideig laktunk így, 50-től 56-ig, a három gyerek, a kutya, a macska és egy kecske, amelynek a kérdésére aludtam el minden este, olyan megnyugtató volt, mint egy altató...

– *A gödöllői premonstreiek után a pesti piaristákhoz jártál, és édesanyád egyszer azzal állt elő, hogy menj el röplabdázni. A KELTEX-ben játszottál, ahol Lóciival is összeismerkedtél...*

– *Hogyne, ő volt az edzőnk...
– Ő az első osztályban játszott.
Hogy is történt mindez?*

– Szerencsés húzás volt, mert ennek köszönhető, hogy átvett a József Attila Gimnázium, ahonnan többen

Ferdinandy György autóbuszkalauz (1956, Angelo fotója)

jártak röplabdázni, végül itt is érettségiztem. Azért pont a KELTEX-be kerültem, mert anyám akkor épp a Budafoki úton dolgozott, és neki támadt ez az ötlete. Mi voltunk az utánpótlás, és Szabó Lőrinc fia, Lóci foglalkozott velünk, az a kisfiú, akiből valóban „óriás lett”. Nagyon magas, enyhén hajlott hátú férfi, szigorú, de nagyon jó edző volt, mindnyájan szerettük.

– *Így érnek össze az irodalom szálai. Később a buszvállalathoz kerültél kalauznak...*

– Igen, miután leérettségiztem, nem vetek föl az egyetemre, és akkor kerültem a Fővárosi Autóbuszüzemhez. Anyám is ott volt kalauz, épp akkoriban százalékolták le, így kicsit az

ő utódja lettem. Nagyon jól éreztem magam, és egyáltalán, apámtól eltanulhattam, hogy az ember az életnek a vidám oldalát igyekezze nézni, így nekem jó volt sokszor olyan helyeken is, amit más tán büntetésként élt meg.

Hogy úgy ismerem ma is Pestet, mint a tenyeremet, azt is ennek az időszaknak köszönhetem, hisz ott voltam majdnem három évig, és keresztülkaszul buszoztam ezt a várost...

– *De közbejött a katonaság, egy elég kemény időszak. Megrázó Senkiföldje című elbeszélése is, amelyben földolgoztad. Büntetőszázad volt?*

– Nem büntetőszázad volt, de büntetésből kerültünk oda. Mert először behívtak minket a pécsi Összefegyvernemi Tisztiiskolára. Megtöltöttünk egy egész vagon, és amikor megérkeztünk a laktanyába, odajött hozzánk egy idősebb altiszt, és azt mondta nekünk, hogy „gyerekek, most még elmehettek, menjetek vissza az első vonattal, mert ami itt vár rátok, azt el sem tudjátok képzelni...” Annyira megrázott ez minket, hogy mindannyian, úgy ahogy voltunk,

visszamasíroztunk a pályaudvarra, és egy Nádor szállói, kiadós sörözés után hazavonatoztunk Pestre, az egész brancs. Ennek nyilván lehetett valami tüntetés jellege, ha egyszerre hatvan-nyolcvan fiatal kivétel nélkül faképnél hagyja a tisztiiskolát, amit végül is mint egy pozitív lehetőséget kínáltak föl nekünk. Na, ezek után összefogdostak minket, és elég kegyetlen helyekre soroztak be, én a csömöri üteghez kerültem. Sárba ragadt, használhatatlan légvédelmi roncsokat kellett tisztogatnunk, smirgliznünk, és a rozsdá teljesen beleette magát az ember bőrébe, mindeközben nagyon kegyetlen bánásmódban volt részünk.

– „Száz dologban fő a feje, / a főzésre nincs ideje? / Modern alumíniumedénnyel / percek alatt kész az étel.” Ezzel a reklámverssel díjat nyertetek egy zongorista katonatársaddal. Az akkor berendezkedő hatalmat illusztrálja, hogy a díjkiosztás az Operaházban zajlott, ahol édesanyád vette át helyetted a fődíjat: egy alumíniumfazekat...

– Több alumíniumfazekat, kérelek, zsákra valót hozott haza anyám az Operából, közben én a Honvéd Kórházban gyengélkedtem, és rádióon hallgattam a közvetítést erről a díjátadásról.

– 1956-ban sikerült megszabadulnod a hadseregtől...

– Igen, 56 nyarán szabadultam, visszamentem az autóbuszüzemhez, ott ért a forradalom...

– Édesanyád egy huszonkettő nyugati címből álló listával állított be hozzád a garázsba, és ezzel a listával vetted nyakadba a nagyvilágot...

– Én nem akartam elmenni, hisz csak december 6-án hagytam el az országot. Aki el akart menni, már elhúzta a csíkot novemberben. Decemberben már rendszeren jártak a buszok, én dolgoztam, és aznap este is Bozsóka elvtárrsal üldögtünk egy üvegalitkában, amikor jött anyám, és azt mondta, ne menjek haza, mert az utcánkból már kerestek valakit. Ettől megrémült, mi lesz, ha legközelebb értem jönnek. Másnap hajnalban levonatoztunk Kaposvárig, hogy legalább ne legyünk szem előtt. Akkor az ember nem igazán kérdezte, miért keresik, nem mertem utána érdeklődni én sem, benne volt a levegőben, hogy összeszedik azokat a fiatalokat, akik valamilyen módon részt vettek a forradalomban...

– Kint voltál a Kossuth-téri tragédiakor is...

– Mindenütt ott voltam. Későbbi író társaim közül is sokan végigcsinálták; Ágh Pista is megsérült a téren, de ő súlyosabban, mint én. Ott

volt Karinthy Cini is. Mondták is nekem már kint, hogy te, a Cini kimásolta a cikket a Nemzetőrből, és megírta a *Budapesti Őszben*. Pedig hát nem, csak ő is ugyanazt látta, élte meg, amit én.

– „Nem felnőttek, akik ott vonultak, hanem a játék hevében képzeletet, valóságot megkülönböztetni nem tudó gyerekek” – írta a *Mágneses erővonalakban*. Te milyen érzésekkel vettél részt az eseményekben?

– Én nem úgy éltem meg, mint a társaim. Délelőttiemeit az egyetemen töltöttem, mert végre fölvettek, megismerkedhettem Gyergyai Alberral és másokkal, aminek ma is nagyon örülök, délutánoként meg dolgoztam a kettős buszon, ami pont az egyetem előtt állt meg a Szabadsajtó úton. Egyenruhában jártam be az egyetemre, rám ezért emlékeznek jól az akkoriak. Aranyszájú Szent Jánosnak neveztek el; hat hét alatt valakinek ha csúfneve lesz, az már sikernek mondható, nem? Nagygyűlésről nagygyűlésre jártunk, ami engem idegesített, mert örülni akartam annak, hogy bent vagyok végre az egyetemen, annak is, hogy megmaradhatam az autóbuszüzemnél. Ezekon a gyűléseken azonban megkérdőjelezték azokat az állapotokat, amiket akkor én ideálisnak éreztem. Egyszer hozzám fordult egy fiatal lány, akit Szilviának hívtak (Lyonban találkoztam vele újra harminc évvel később), azt kérdezte tőlem, hogy mit szól mindehhez a munkásosztály?, amit, ugye, én képviseltem a kalauz egyenruhában, mire mérgesen azt ordítottam, hogy „szarik rátok a munkásosztály”. Ők persze nevettek, de így lett belőlem Aranyszájú Szent János. Van még egy nagy különbség: tizenkét éves koromban Belgiumba vittek fel táplálásra a háború után, egy évet töltöttem ott, egy jól szituált belga családnál. Pontosan emlékeztem arra, hogy nem tudják rólunk, hol vagyunk. Hogy ez az ország merre talál-

ható, azt ott a belgák, vallonok, franciák, flamandok nemigen tudták, ha Budapestet Bukaresttel összekeverték, már lehetett örülni. Ráadásul arra is emlékeztem, hogy akkor minket, főleg a vallonok, Hitler utolsó csatlósaként ítélték el. Nemezszer fordult elő, hogy én, a tizenkét éves kisfiú, amikor megmondtam, hogy magyar vagyok, elkezdtek az öklüket rázni, hogy „Hitler kaput”. Ezzel szemben 1956-ban az vibrált a levegőben és a szívekben, hogy most majd az Egyesült Nemzetek a segítségünkre sietnek, fölfigyel ránk a nagyvilág, később hiedelmek is szárnyra kaptak, hogy ejtőernyősököt küldenek. Nekem az volt az érzésem, ezek óriási illúziók, hogy rajtunk senki nem fog segíteni. Persze mindez nem akadályozott meg abban, hogy végigcsináljam azt, amit csak tehettem, de reménytelenül csináltam végig, s nem úgy, mint társaim, akik valóban, mint a gyerekek, azt képzelték, hogy mi most, pesti diákok, le fogjuk győzni a Szovjetuniót...

– Egy tárcában ugyanakkor úgy fogalmazol, hogy „azokért a napokért érdemes volt végigélni egy életet”. Akkor vált igazán hazáddá ez az ország, és véglegesen (Tanulmányúton).

– A felemelő a nagy egymásra találás volt. Ilyet azelőtt nem tapasztaltam, és azután sem. Aki ezt megélte, annak van egy olyan életre szóló élménye, hogy mi egy nép, egy nemzet vagyunk... vagy legalábbis voltunk azokban a pillanatokban.

– Miben látod a problémát, ahogy írsz is erről, hogy még mindig nincs a helyén 1956? „Nem a nemzeti múlt szerves része a forradalom”. Mik ennek az okai? Hogyan lehetne orvosolni ezt?

– Nincsenek receptjeim. De az ötvenedik évforduló alkalmából például megpróbáltam meggyőzni az Írószövetséget, hogy ne a vidéki városi könyvtárakban és a kultúrházakban

szónokoljunk 56-ról, mert ott össze fognak gyűlni azok a kokárdás aggasztányok, akik ugyanúgy átélték a forradalmat, mint mi, és így ezekből a beszélgetésekből semmi más nem lesz, mint egy közös búsulás, amiben mi nagyon nagyok vagyunk, de az égvilágon semmi haszna sincs. Inkább a középiskolákban és gimnáziumokban szervezzük meg azt, hogy 56-os rendhagyó történelemórát tarthassunk. Én magam ki is dolgoztam a tervezetét, amihez pénz nem kellett, hiszen akik részt vettünk volna, mind hetvenen fölüliek vagyunk, ingyen utazunk. Én magam csináltam is aztán, nyolc-tíz helyre is elmentem. Szóval ezt kéne csinálni: rendhagyó történelemórát az egész országban, azokkal a hiteles íróemberekkel, akik még saját emlékeiket el tudják mondani, és akik azokat meg is írták. Ebben látok fantáziát, mert a fiataloknak óriási a tájékozatlanságuk e téren.

Egyébként én mondtam először 56-ról, hogy forradalom. Mert most rivalizálva vitáznak szerte az országban, ki volt az első. Pedig először én mondtam, 1987-ben, ráadásul egy olyan Vasárnapi Újságban, ami egyenesben ment. Azt mondta nekem utána Kulcsár István (eredetileg moszkvai tudósító), hogy neki ebből nem lesz baja, mert az egészet majd rám kenik, hiszen én negyven évig forradalomnak hívtam 56-ot, nem tudhattam, mit kell mondani, neki meg nem volt ideje adás előtt figyelmeztetni engem, hogy nálunk nem használjuk ezt a kifejezést.

– Mikortól kezdett foglalkoztatni, hogy íróként nézz szembe az életeddel, és örökítsd meg emlékeidet, tapasztalataidat? Van persze arra utalás, hogy első írásod külföldön jelent meg. De például amikor egyetemre jelentkezél, milyen szakra felvételiztél?

– Magyar–francia szakra, úgy gondoltam, ez áll hozzám a legközelebb. Voltak írásaim azelőtt is, tizenhárom éves koromban írtam egy novellát,

meg szerelmes verseket. Annak idején versekkel hódítottuk meg a kislányokat. Az ötvenes évek elején még, aki írt egy szép szerelmes verset, az nagyobb eséllyel pályázott a lányoknál, mint az, aki nem írt ilyet...

– *Ma már pont fordítva van...*

– Igen, ma már másképp működik. De tényleg Franciaországban lett belőlem író, amikor láttam, hogy mennyire félremagyarazzák, tudatlanságból vagy rosszindulatból a francia médiában azt, ami itt történt velünk Pesten 56-ban. A tudatlanság bosszantó volt, a rosszindulat pedig felháborító. És akkor elkezdtem leírni az eseményeket, azzal a hátsó szándékkal, hogy azokat franciák számára magyarázom. Egy kis diáklány, akit a strasbourgi egyetemen ismertem meg, javítgatta ki a szövegeimet. Ezek aztán megjelentek az újságokban. Tehát van az én indulásomnak egy mai szemmel nézve „idejétmúlt” vonzata: azért kezdtem el írni, mert valamit az emberek tudtára akartam hozni. Aki ezt ma bevallja, minimum ledilettánsozzák...

– *Sajnos, de ez egy múltó rémálom csupán. Másfél évet éltetek a strasbourgi Pourtalès-kastélyban...*

– Az egy menekülttábor volt, de nem a kastélyban laktunk, hanem a mögötte épített barakkokban. Közben én bejártam az egyetemre, a többiek még nem, mert a nyelvvvel tovább küszködtek...

– *Már akkor is milyen élelmes ember voltál, amit bizonyít, hogy az egyik társaddal bárt rendeztetek be a táborban, szereztél valahonnan egy robogót, azon hordtátok a parasztoktól a bort...*

– Persze nevetséges volt a mi bárunk, amelynek ötlete egyébként az amerikaiaké volt; az ösztöndíjat adó szervezet javasolta, legyen egy bár, hogy esténként ne kelljen visszagyalogolni a városba...

– *„Nagyon megszerettem ezt a félig francia, félig germán várost, itt,*

két világ határán nem kellett szégyellnem, hogy idegen vagyok” – nagy szeretettel írsz erről a korszakról, Strasbourgól, az ottani tájról.

– Tényleg szerencse volt a számomra, hogy Elzászba kerültem. A Rajna völgye eredetileg Lothár birodalma volt, amit később az újkori történelemben hol a franciák, hol a németek csatoltak magukhoz. Itt nagyon ironikus és jó humorú nép lakott, akik a franciákat éppen úgy ki tudták nevetni, mint a németeket, és ez nekem nagyon imponált, mert én is ki akartam őket nevetni. Mind Francia-, mind Németországban komolykodni kellett.

– *Az a diáklány, aki első francia írásaidat javítgatta, Clo, ő lett később a feleséged...*

– Igen, ő lett a feleségem. Ezek a döntéseim utólag, már így fél évszázad távlatából, úgy tűnnek, mint békés, polgári természetemnek a bizonyítékai, hiszen én ezt az első kislányt háromszor is elvettem életem során, mert ő mindig próbált megszabadulni magyar társaságomtól...

– *Az ő anyukája, ha jól emlékszem, egy leánykollégium igazgatónője volt...*

– Igen, akkor is mindenki azt mondta, hogy a Ferdinandy milyen ügyes, hogy pont a leánykollégiumba házasodott be. Azt képzelték ezek a magyar srácok, hogy nekem ott bent háremem lesz. Mi akkor különben is ilyenek voltunk, a nagybetűs Nyugat meghódítását a nőkön keresztül képzeltük el.

– *Egyetemi tanulmányaid mellett sok mindennel foglalkoztál mint családfenntartó, de legtovább talán a könyvkereskedő szakmát űzted.*

– Nagyon hamar megjelent egy könyvem, utána nem sokkal díjat is nyertem, tehát korán bekerültem a francia irodalmi életbe. És akkor azt mondták, helyezkedjek el valamelyik kiadónál, hogy a tűz közelében maradhassak. Volt egy nagy tankönyvki-

adó, Fernand Nathan, Nátán bácsinak az óriási könyvkiadója (ma is az egyik legnagyobb Franciaországban), náluk megtanultam a könyverterjesztés csínját-bínját. Vesztemre, mert itthon

napot otthon tölthetek, és van időm írni, olvasni. Akkor lett az egyetemi állásom Portorikóban.

– *Itt beszélnünk kell még egy Ferdinandyról, édesapád történész unokatestvéréről. 1964-től tanítottál a portorikói egyetemen. Miként kerültél a világ másik felére?*

– A portorikói egyetem hirdetés útján kerestem tanárokat, én így kerültem velük kapcsolatba, de tény, hogy megírtam a bácsinak is, aki akkor már jó ideje ott tanított, hogy jelentkeztem erre a hirdetésre. Aztán hogy ő segített-e vagy sem abban, hogy engem oda felvettek, azt nem tudom, mert attól kezdve, hogy Portorikóban éltem feleségemmel és két, később három gyermekemmel, Mihály

Francia tanyán (1971)

most látom, mit kellene csinálni, és úgy látszik, mintha rajtam kívül senki nem tudná, akik meg tudják, azok nem rokonszenvesek...

– *Emlékszem egy csínyre, amikor egy ilyen könyvkiállítás alkalmával már nagyon untad magad, és Balzac fotója helyére beragasztottad a saját fényképedet az egyik könyvbe. Innen jött, gondolom, későbbi könyvcímed is, a Fényképem Balzackal...*

– Igen, mi úgy terjesztettük a könyveket, hogy jártuk a vidéket, és kiállításokat rendeztünk egyetemeken, munkahelyeken. Büszke voltam a munkámra, de később rádöbentem, hogy ezt életcélnak nem lehet sokáig felfogni, bele is fáradtam. Inkább olyan állást kezdtem keresni, amely mellett legalább fél

nekünk semmiben. Olyannyira nem, hogy a kisfiam, aki akkor tízéves volt, egyszer kölcsönadott Mihály bácsinak tizenegy dollárt, és soha nem látta viszont. Úgyhogy azóta is emlegeti a fiam: tartozik neki a Ferdinandy család tizenegy dollárral...

– *Veled egy időben több európai, argentin tanár is került oda erre az új egyetemre. Kemény küzdelem kezdődött el, és nem is csak a nyelvtanulás miatt, hisz kezdetben nem beszélted a spanyolt, és diákjaid dolgozatait úgy tudtad csak kijavítani, hogy előtte lefordítottad franciára – hanem maguknak a bennszülötteknek a nevelése tartogatott számodra igen gyötrelmes kihívásokat, és később már-már reménytelennek láttad a pedagógusi pályát.*

– Ehhez azt kellene valahogyan érzékeltetnem, mennyire messze volt Portorikó akkor Európától. Az embernek az volt az érzése, mintha a világ végére keveredett volna el, ahonnan valószínűleg soha többé nem jut vissza az ún. civilizációba. A távolságok nagyon „megváltoztak” azóta, manapság még itthon is azt lehet mondani, hogy az ember átugrik Portorikóba. De akkor nem átugrás volt ez, hiszen akkor még csak hajók közlekedtek. A hatvanas évekig huszonegy napos hajóút volt, és amikor mi mentünk, akkor is még kilenc napig kellett utazni az óceánon. Továbbá akkora pénzzel járt ez együtt, hogy egész évben kellett spórolni egy hajójegyre. Csak azután lettek a repülők, én vissza először már repülőn jöttem, de akkor is úgy, hogy először New Yorkba, onnan Rejkjavikba, majd Luxemburgba, és onnan már vonattal. Csak ilyen kis részletekben repülték át akkoriban az óceánt, ma már úgy emlegetik, hogy a „pocsolya”...

– *Azért még ma is kilenc órás repülőút...*

– Szóval, bennünk volt ez az érzés... meg különben is, ha visszamegy az ember Európába, akkor mihez kezd? Hisz azért utaztam oda, mert nem tudtam az életemmel zöld ágra vergődni Európában. Ha visszamegyek, kezdődik minden előlről. És vedd hozzá azt is, hogy egy családnak visszautazni több évi spórolás eredménye lehetett csak. Tehát az ember nagyon messze érezte magát, ez tette annyira kétségbeejtővé a helyzetünket, a mi számunkra különösen, hiszen itt, Magyarországon még nem láttak minket szívesen a hatvanas–hetvenes években. Tehát nem lehetett szó arról, hogy az ember hazajön, hanem csak arról, hogy valamelyik európai országban eltölt valamennyi időt. Magyarországra a hazatelepülés csak a nyolcvanas évek második felében vált realissá.

– *Volt benned egy se ide, se oda nem tartozás érzés. Amikor a Szerecsenségem történetében úgy írsz, hogy „ami körülvesz, egyre inkább a cethal gyomra: a csend. Megszoktam a magányt, nem vágyom vissza sehová. Sem azok közé, akik kilöktek a habokba, sem a niniveiek közé, akik ma sem tudnak különbséget tenni a jobb és bal kezük között.” A húszévesen magaddal cipelt haza és ennek a hontalanságérzetnek a feszültségterében sokszor fogalmaztál úgy, hogy a te igazi hazád az irodalom, a magyar nyelv. A családod vissza is költözött Európába.*

– Kamasz gyermekeim barátokra, barátnőkre tettek szert, – és az én francia feleségem megrémült, hogy ő hiába készül hazafelé, mint ahogy egész idő alatt készültünk: ha a fiúk itt nőülnek, mi is ide kötődünk majd. Felpakolta a három gyereket, és visszament velük Franciaországba. Attól kezdve én nem csak egyedül maradtam, hanem nagyon nagy szegénységben is, mert nekem kellett őket eltartanom egy ilyen kis gyarmatról. Egyébként általános jelenség volt mindez: az európai asszonyok, amikor a gyerekek kezdtek felnőni, visszatelepültek hazájukba, nem akarták, hogy a gyerekeikből trópusi legyen. Ezek a házasságok mindig válásokkal végződtek, körbe voltam véve csupa elvált európai tanártársal. A trópusi lányok nagyon szépek, de nem hittük, hogy valaha is közünk lehet hozzájuk. Annyira más világ volt. Közünk ehhez a más világhoz akkor lett, amikor rájöttünk, hogy ez a sziget is egy gyarmat, amit az amerikaiak fenntartanak, anyagi gondjai így minimálisak, de mégiscsak gyarmat, ahol megpróbálják a bennszülötteket átnevelni egy más kultúrkörre a latin gyökerek, örökség rovására. Mi az egyetemen rákérdeztünk, hogy miért nem tanítunk portorikói történelmet. Az amerikaiak erre azt felelték, hogy azért, mert történelmük

csak szabad országoknak van, szolgáló népeknek csak anekdotáik vannak. Nagyon nehéz volt ezen változtatni, mert ezt a torz felfogást a bennszülöttek is teljesen magukévá tették. Az ilyen népek beletörődnek a sorsukba, és a legnehezebb feladat kirázni őket ebből a letargiából. De nagy nehezen valahogy mégis sikerrel jártunk, mert ma már tanítják a portorikói történelmet az egyetemen, és erre nagyon büszke vagyok, mert, igaz, hogy nem egyedül, voltak társaim ebben, egy spanyol kolléganőm például, de voltaképpen mi győztük meg a portorikói kollégákat.

A magánynak csak akkor lett vége, amikor a gyerekek kicsit nagyobbak lettek, másrészt mikor több évre rá megismertem a kubai feleségemet. Ez idő alatt egyetlen kapaszkodóm volt csupán: az anyanyelvem.

– *Te magad is írtál többek közt módszertani tankönyveket. Tehát ti írtátok a portorikóiaknak az első hiteles könyveket, amelyekből tanulhattak.*

– Igen, így van, de ezt azóta már a portorikóiak művelik a maguk módján. És ez az egészséges.

– *Nem volt egyszerű feladatod. Amikor irodalmat vagy történelmet akartál oktatni a bennszülötteknek, nemegyszer földrajzzal kellett indítanod, hogy egyáltalán el tudják magukat képzelni, helyezni a világban.*

– A középiskolákban nagyon alacsony színvonalú volt a tanítás, a földrajz különben sem tantárgy az Egyesült Államokban sem, hanem csak a szociológia részeként oktatják, ha oktatják. Így amikor lerajzoltam nekik Dél-Amerikát, azután Portorikót, és hozzáfűztem, hogy mi egy aprócska sziget vagyunk csupán, azt mondták, ugyan, hát akkorák vagyunk, mint Dél-Amerika. Hisz ők a rajzaim méretéből indultak ki. Elemi dolgokkal kellett valóban kezdeni a tanításukat. De mindez már a múlté, ezen túl van Portorikó, és ebben talán nekem is van némi szerepem...

– *Honnan jött az ötlet, hogy futballra tanítsd a trópusiakat?*

– Kezdetben magyarokat nem ismertem, a trópusiak meg idegen társaság volt a számomra. De volt ott egy német kolónia, a Volkswagennek meg egy kirendeltsége. Voltak köztük fiatalok, akik esténként összeültek sörrözni, ahogy a németeknél szokás. A legtöbbjük szégyellte, amit a szülei nemzedéke művelt Európában. Kezdetben nem volt más társaságom rajtuk kívül. Kiderült, van egy futballcsapatuk. Nagyon bölcsen „Centrál Európának” hívták. Bekerültem ebbe a csapatba, de később feloszlott, Volkswagenék elmentek. Akkor jutott eszembe, mi lenne, ha megtanítanám portorikói diákjaimat focizni. A Real Madrid küldött filmeket, azokat kielemeztük, pályát kerestünk, kimértük stb. Nagyon nagy élmény, így utólag is: ezek a gyerekek akkor jöttek rá, hogy együtt, csapatban lehet nagy dolgokat véghezvinni. Az egész import amerikai civilizáció azt sulykolta beléjük akkor már nyolcvan éve, hogy van, aki mindent elér, mert olyanok a képességei, és vannak a vesztesek, a gyengék – de az, hogy együtt elérünk valamit, az teljesen kívül esett az ő világméjükön.

Aztán a spanyol seminaristákkal szűrtem össze a levet, mert ők is fociztak ott a papneveldeben, úgyhogy később ezekkel a kispapokkal mérköztek az én diákjaim. Aztán lett egy harmadik futballcsapat is, és amikor eljöttem Portorikóból (ennek lassan most már nyolc éve), első osztályú bajnokságot rendeztek hét döntős csapattal. Nem hinném, hogy nagy jövője lenne a portorikói futballnak, mert a fociban azért sokat kell futni, és a futball – bár ezt Magyarországon már nemigen tudjuk – azért fárasztó sport.

– *Amellett, hogy az ottani népek kissé álmodozóak – rendszeresek voltak a lázongások, forradalmak. Te is belesodródtál egy egyetemi felkelésbe, amikor a katedrákat ki-*

vágták az utcára, eltörölték a vizsgákat... „Művészet és pornográfia” címmel rendezték a vitaestet.

– Az volt a cél, hogy megbotránkoztassuk a vaskalapos öregeket. Engem később csak azért tartott meg az egyetem, mert én egy év fizetés nélküli szabadságra mentem Franciaországba, miután leverték ezt a megmozdulást. Az alatt az év alatt tanártársaim jelentős részét elbocsátották. Mikor visszakerültem, új emberek fogadtak. Ezért tudtam harminchét évig ott tanítani.

Volt Portorikónak egy olyan nemzeti hőse, aki társaival behatolt az amerikai kongresszus épületébe, belélvöldözött a levegőbe, és bejelentette, azért jöttek, hogy kikényszerítsék hazájuk teljes függetlenségét. Természetesen az történt, hogy amikor kimentek, letartóztatták őket.

– Később új családot alapítottál. Ebből a házasságból született fiad, kis-Gyurka egyszer úgy fogalmazott, amikor nálatok jártunk tavaly Oravecz Péter költőtársammal, hogy „anyám kubai menekült, apám magyar menekült, legalább nekem legyen hazám”. Ő büszke portorikói származására.

– Feleségem tízéves korában került el Kubából. Az iránta érzett szerelmen túl azt gondoltam, hogy vele azért is könnyebb lesz talán, mert nem akar majd mindenáron odakötni Portorikóhoz. Egy helyi lány nem hagyja el a szigetet. Aztán megszületett a kisfiunk, Gyurka, akiből portorikói hazafi lett, hazafias verseket írt. Azt mondta nekünk, miután felnőtt, hogy ő ott akar maradni. Így amikor mi átköltöztünk Floridába, ő tizenkilenc évesen ottmaradt, majdnem hét évig élt egyedül, csak kétszer-háromszor látogattuk meg évente. Ott fejezte be az egyetemet, és csak tavaly költözött utánunk, mert szembesülnie kellett azzal, hogy egy ilyen kis szigeten nincs számára megfelelő munkalehetőség, karrier.

– A tanítás mellett egy idő után úgy gondoltad, hogy megírod azoknak az öreg-magyaroknak az élettörténetét, akik ezen a „korall-zátanyon fennakadtak”. Később portorikóiakról is írtál, nemrég jelent meg például magyarul is végre Chica című megrázó szociográfiád, amelyben egy portorikói lány viszontagságos, megalázó gyermekkoráról, nehéz pályakezdéséről mesélsz nekünk.

– Itthon azt mondják, hogy én csak önéletrajzot írok, ez annyiban igaz, hogy nekem nem volt emberanyagom, nagyon keresnem kellett, hogy találjak például öreg-magyarokat, („mamutokat”, én így hívtam őket), akik ott fejezték be az életüket. Akik meg jól el is tudták mesélni kalandjait, olyan nagyon kevés volt. De valóban megírtam ezeket a történeteket, meg is jelentek a *Mamutemető* című könyvemben. Aztán írtam portorikóiakról is, de sokkal kevesebbet, mert egy idegennek nehéz hozzáülni olyan témákhoz, amelyek érzékenyen érintik a portorikóiakat, és ők nagyon érzékenyek. Így voltaképpen nem váltam portorikói íróvá. Egy nemzeti hősről, Pedro Albizu Camposról azért írtam egy novellát.

– De tudták, hogy írsz, mert később ők kerestek téged, így küldetett érted például Létai fűszeres is...

– Létai úr először Belgiumba került 45-ben, egy fegyvergyárba, és később, amikor a Dominikai Köztársaság diktátora, Trujillo átment Európába fegyvereket gyűjteni, mert a háború végén mindenütt lehetett használt fegyvereket vásárolni, szakembereket is toborzott. Így került ki Létai úr is Dominikába, aki egyébként fűszeres volt itt a Sas-hegyen. Ott ezredesi rangot kapott, ő hozta rendbe a fegyvereket. Egy Király nevű ezredes egy nem tudom, hány lövetű automata puskát talált fel, és azt Létaiék legyártották. Amikor már túl sok fegyvert gyártottak, elkezdték piacra dobni, átjött a kubai diktátor is, Batista, aki azt

mondta, hogy ő csak gyűjtőlövédéket vesz. Trujillo megkérdezte Létai úrtól, nem lehetne-e elintézni ezt valahogy. Nem lehetett, hisz a gyűjtőlövédék egész más technológiával készül, de majd elintézem, mondta Létai úr is, és lelocsolta a gyakorlótéri szalmabábukat benzinnel. Így amikor a bemutatón beléjük lőttek, azok lángra kaptak, amitől Batista teljesen odáig volt. Útra is kelt a rakományal, de használni már nem használhatta a fegyvereket, mert mire Kubába ért, Fidel Castro átvette az uralmat. Szóval rengeteg kalandot elmeséltek nekem ezek az öreg-magyarok.

– Dominikán még ma is sokan úgy képzelik, hogy Portorikó a Kánaán? Ma is sokan belefutnak az óceánba, cápák martalékává lesznek, amikor deszkákon, lélekvesztőkön át akarnak jutni – vagy ez inkább az akkori időköt jellemezte?

– Nem, még ma is...

– A portorikóiak nem is szeretik, lenézik őket, azt mondják róluk, hogy elveszik a munkájukat, ők terjesztik a betegségeket...

– Nézd, az idegengyűlölet akkor alakul ki, amikor egy bizonyos százalékot eléri a bevándorlók aránya. Sajnos ez mindenütt így van a világon, még az olyan helyeken is, ahol az idegenek azokat a munkákat végzik, amelyeket a helyi lakosság nem hajlandó elvégezni. Így alakul ki az idegengyűlölet, és mindig akad politikai, aki ezt felhasználja, így van ez Portorikóban is. A dominikaiakkal nagyon összebarátkoztam később, mert dominikai kiadóm lett, az Isla Negra, ami, mondhatjuk, a te kiadód is. A két sziget között lavíroz, és próbál életben maradni, ezer példányban adja ki a könyveit, és azok el is fogynak, nem ritka a második kiadás sem; azt hiszem, ilyen kiadó Magyarországon sincs sok.

– Amikor ott jártunk, láttam, hogy neked nimbuszod van, nem múltak el nyomtalanul az ott töltött évtizedek,

tisztelet övez, szeretnek téged, és nem csak a szakmában, az egyetemen, de az ottani olvasóid, ismerőseid is. Sokan eljöttek az estedre, örültek a jelenlétednek. Így ismerkedhettem meg például Barsy Kálmánnal is, a híres latin-amerikai íróval, aki hatévesen került ki Argentínába még 1945-ben. Szóval jó volt téged látni egy ilyen idegen, egzotikus környezetben, hogy van egy magyar író, aki hatással van még ma is a trópusi emberekre...

– 2000-ben el kellett jönnöm Portorikóból, mert a betegségemet csak Floridában tudták kezelni, eredményesen hál'istennek, úgyhogy hét éve már csak visszajárunk feleséggel Portorikóba. De nagyon szívet melengető, hogy megőriztek emlékezetükben. Még ma is viszek nekik néha szövegeket, más magyar íróktól is, akiket lefordítottunk spanyolra. Legutóbb a *Tendré un helicóptero* (Lesz majd egy helikopterem) című antológia jelent ott meg, amelyben tíz fiatal magyar

költő mutatkozhatott be a trópusi közönség előtt. Ebből az alkalomból utaztatok el ti is a karibi könyvhét ünnepeire, és milyen kedvő fogadtatása volt ennek a kis antológiának. Mindig nagyon szívesen látogattam vissza, most lesz az, hogy már nem tudunk hova menni, mert a fiam is utánunk költözött, és feladtuk az ottani lakást.

– Az ilyen munkáidban sok segítségre van műfordító, tanár feleséged, María Teresa Reyes is, akivel többek közt a mi antológiánkat is fordítottátok...

– Igen, nagyon szépen és beleérzéssel fordította a verseket, én csináltam a nyersfordításokat, vele dolgoztunk utána nagyon sokat, tehát a munka veszekedős része vele zajlott, ami jó, ha családon belül intéződik. Utána jött egy igen kiváló spanyol költő, Tomé Jézus, aki lektorálta ezt az anyagot – a mostani spanyol kultuszminiszter, Cesar Antonio Molina pedig írt is róla méltatást. Furcsa do-

log, hogy a spanyol irodalomba ilyen kerülővel jut be a magyar: először egy kis trópusi kiadónál jelentkezik, s utána kerül csak be az anyaországba. De aki ismeri a spanyolokat, az tudja, hogy ez természetes dolog, mert ott Madridban vagy Barcelonában majdnem lehetetlen bepréselődni az irodalomba, ugyanakkor pártfogolják az összes volt gyarmatot, a régi spanyol nyelvű területek felé nagy a nyitottságuk, és ami onnan jön, azt automatikusan befogadják...

– Tucatnyi francia könyved jelent meg, már Portorikóban tanítottál, amikor elnyerted a *Saint Exupéry-díjat*. Aztán a szigeten is láttak-látnak napvilágot spanyol nyelvű könyveid. De Magyarországon csak a nyolcvanas évek második felétől kezdte megjelenni.

– Budapesten 1988. február 18-án jelent meg első könyvem, a *Sze-recsenségem története*. Pontosan harminc év késéssel. Végül is, ha itthon maradok, akkor 58-ra, har-

A Karamazov testvérek pere a portorikói egyetemen (1960-as évek); középen az asztalnál Ferdinandy György

madéves egyetemista koromra, valószínűleg lett volna egy kötetre való elbeszélésem, hisz akik akkor indultak, az én korosztályom, Csűrkiék például, szintén akkoriban kezdtek publikálni...

– *Milyen kapcsolatba kerültél a többi emigráns íróval? Többek közt a legendás Cs. Szabó Lászlóval is leveleztél...*

– Találkozóink voltak Hollandiában, New Brunswickban, Londonban, néha Párizsban, és ezekre a találkozókra legalább egyszer egy évben mindenki igyekezett elmenni a világ különböző pontjairól. De ez az évi egy találkozó nagyon kevés volt, így levelezés útján alakultak ki az igazi barátságok. Akik még élnek, azokkal ma is olyan szoros a kapcsolat, mint harminc-negyven évvel ezelőtt. Cs. Szabó László is levelezés útján tartotta a lelket nagyon sok kezdő íróban. Vele később még jobban elmélyült a kapcsolatunk, amikor már ismertebb író voltam, én védtem meg, amikor megtámadták. Ugyanígy viselkedett velünk Határ Győző is, de Győző bácsi mindenkinek csak szépet mondott, tehát nem lehetett megbízni az ítéleteiben, csak örülni lehetett nekik. Aztán voltak mások is az idősebb korosztályból, akiket hálátlanul elfelejtettünk, például Kovách Aladár, aki a Nemzeti Színház igazgatója volt, 45-ben került ki Burgenlandba, ott fejezte be az életét egy tanyán; nagyon sokat segített, javíttatta első írásaimat.

– *Azt írod: „Az emigráció politikai működése – néhány kivételtől eltekintve –, valljuk be, nem hozott látványos eredményeket. A magyarországi változásokban például nem volt szerepe. A kulturális tevékenység előtérbe kerülése pedig sokáig váratott magára. Az emigrációs szervezetek ellenséges közönye elriasztotta az 56 után nyugaton kialakuló fiatal magyar irodalom legjobbjait. Öngyilkosság lett a sorsa*

Pobrányi Gábornak, Keszei Istvának nyomor és magány.” Sok mindenkit megemlékszel még esszékötetekben, például Bikich Gábor is felűnik. Beszélj ennek az emigrációnak a szellemi háttéréről. Milyen folyóiratokban publikáltatok? Úgy érzem, te nagy kudarcot emlegetsz.

– Amikor mi kikerültünk, nem szabad elfelejteni, kint háborús menekültek vártak. A 47–48-asok jóval kevesebben voltak. A 45-ösök egészen mást hoztak magukkal, és azt őrizték makacsul. Szeretettel fogadtak, de mindjárt az első gyűléseken meg kellett tudnunk azt, hogy szerintük mi nem a munkástanácsok érdekében próbáltunk tenni valamit novemberben, amikor megbukott a forradalom, hanem mi igenis az ezeréves magyar területeket akartuk visszaszerezni fegyverrel. Elcsodálkoztunk, mert ez nem fordult meg a fejünkben. Azután múltak az évek, évtizedek, az ember később igyekszik egyben látni az egészet, és ma már nem érzek olyan áthidalhatatlan távolságot a régi emigránsok és közöttünk, de akkor, abban a pillanatban áthidalhatatlannak látszott ez a távolság. Mi is visszakoztunk, ráadásul sokan voltunk, mind ösztöndíjas diákok, ami nekünk nagy biztonságot adott. Viszont olyan idősebb emberekkel kerültünk össze, akik bizony sokáig gyárakban dolgoztak, menekülttáborokban senyvedtek, akiknek nagyon nehéz volt a beilleszkedés. Mi egyáltalán nem is akartunk beilleszkedni. Úgy gondoltuk, azért jöttünk ide, hogy megmagyarázzuk, mi történt 56-ban. Nagyon lassan melegeedtünk csak össze. Az összemelés a 47–48-asokkal talán könnyebben ment, például Borbándi Gyula társaságával, az Új Látóhatárral. De volt az emigrációnak egy olyan része, amellyel soha sem sikerült. Aztán kezdtük mi is apránként megalakítani a magunk fórumait. Akkor indult a párizsi Magyar Műhely, és azon kívül is sok más folyóirat. Így

alakult ki párhuzamosan egy másik emigráció. Minden emigrációnak egyébként ez a sorsa, aszerint, hogy mikor hagyták el az országot, külön-külön csapatokat alkotnak (ezt pontosan meg tudom figyelni a kubai emigráción is, amellyel ugyanez történik manapság).

– *A nyugati magyar irodalom nem dolgozta föl a saját történetét, akkor sem, amikor szerepét veszítette az emigráció mint szellemi bázis, ami addig is meglehetősen ingatag volt. Ezt nagy mulasztásnak érzed.*

– Igen, olyannyira, hogy magam is, aki nem foglalkoztam irodalomtudománnyal, elvállaltam egy antológiának a szerkesztését (*A nyugati magyar széppróza antológiája*, 1982). A Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadta először a költészeti, azután a novellaantológiáját, később pedig az esszéket és a tanulmányokat. Én a novellákat vállaltam el, hosszú évek munkájával megszerkesztettem, és sikerült sok mindenkit magamra haragítanom, ahogy az ilyenkor lenni szokott. Tehát én is megpróbáltam legalább ezt megtenni, ennyivel hozzájárulni az összegzésekhez. De igazából az lett volna a helyes, ha valaki elvállalja a nyugati magyar irodalom történetének megírását. Ahhoz pedig az kellett volna, hogy a nyugati magyar szervezetek (amelyek politikai szervezetek voltak, és pénzeket is kaptak, főleg az amerikaiaktól) biztosítsák a megélhetését annak, aki egy-két évig csak azzal foglalkozik, hogy megírja ezt az anyagot. Ez szóba se került. Mindenki ingyen dolgozott, amit természetesnek tartottunk, viszont egy ilyen nagy kutatómunkához bizony ösztöndíjra, anyagi függetlenségre lett volna szükség. Voltak emberek, akik ezt meg tudták volna írni, például Sipos Gyula is (írói nevén Albert Pál). Ez óriási mulasztás, és nagy kár, mert mind a mai napig itthon próbálják botcsinálta szakemberek összehozni azt, hogy voltaképpen mi is volt

ez a nyugati magyar irodalom. Ezek a kísérletek minden esetben csak rész-eredményekkel járnak, átfogó képet senki nem tudott erről adni még.

– *A helyzetet tovább nehezítette, amelyre szintén kitérsz esszéidben, hogy amikor a nyolcvanas években magyarországi irodalomtörténeszek kezdték volna földolgozni a nyugati magyar irodalom történetét, akkor nagyon sokszor az emigráns szervezetektől csak ledorongolást kaptak; azokat meg, akik már haza-haza látogattak, először írásaikkal, azután személyesen is, lehazaárulózták.*

– Ez valóban így volt. Béládi Miklós, Pomogáts Béla és Rónay László, hárman csináltak is egy ilyen kötetet, megpróbálták a nyugati magyar irodalomról összegyűjteni az ismereteiket. De hát a nyolcvanas években még ők sem tudták szabadon megmondani, mit gondolnak rólunk, óvatosak voltak. Az emigráns politikusok pedig nem értették, hogy itt nagyon is bátor kezdeményezésről van szó.

– *Beszéljünk kicsit a nyelvváltás problematikájáról. Többek között a Miért nem maradtam francia író? című esszédben írsz erről: „Egy szó mint száz, senki nem számúzi szívesen magát a világirodalom szemétdombjára, oda, ahol a nyelvváltók senkiföldje van.” Aki gyerekkorában anyanyelvén malackodik, az ugyanolyan szinten soha nem lesz képes egy másik nyelven megszólalni – vonod le a konklúziót.*

– Találkoztam olyanokkal, akik megpróbáltak nyelvet váltani, olyanokkal is, akiknek ez sikerült. De volt egy olyan érzésem, hogy ez nem igazi siker. A legcélravezetőbb talán az volna e témában, ha a futballista idegenlégiósok példájára hivatkoznék, akik addig, amíg formában vannak, amíg rúgják a gólokat, amíg sikereik vannak, addig minden a legnagyobb rendben. Amint azonban kiöregednek vagy tartósan lesérülnek, nyomtala-

nul tűnnek el. Ez nagyjából így van az irodalomban is. Arnóthy Kriszta például nincs benne a francia irodalomban, mert nem francia, hiába élt ott tizenöt éves kora óta egész életében, és nem is írt rossz regényeket. Ugyanez a helyzet velem is, igaz, hogy én kivételesen benne vagyok egy francia irodalomtörténetben, de mi idegen test maradunk. Addig, amíg a könyveinket el tudják adni, amíg sikerünk van, addig beletartozunk az adott nép irodalmába, utána pedig nyomtalanul eltűnünk. Ellenpéldának hadd említsek egy Batsányi nevű költőt, aki azt mondta egyszer, hogy „Vigyázó szemetek Párizsra vessétek” – és ezzel az egy mondatral örökre beírta magát a magyar irodalom történetébe, még akkor sem lehetne őt onnan kiradírozni, ha semmi mást nem írt volna le, csak ezt. Tehát valaki egyetlen mondatral is lehet fontos része annak az épületnek, ami a magyar irodalom. Ilyen külföldön soha nem történhet velünk. Az emberben az idő múlásával egyre jobban él a vágy, hogy tartozzon valahová, és akkor rájövünk, hogy nem fogunk beépülni egy idegen nép kultúrájába, csak ideiglenesen. Még valami nagyon fontos: mivel addig francia író valaki, amíg sikere van, minden áron sikert akar elérni, amelynek érdekében egyre több lektúrt ír, egyre inkább a felszínes műfajok felé sodródik, már csak azért is, mert nem ismeri az idegen nyelv mélységeit; bestseller irodalmat fog művelni. Ez majdnem minden esetben így történt. Nem véletlen, hogy például Márait nem ambicionálta, hogy valamit más nyelven írjon le. Az én esetemben van egy harmadik tanulság is: az elején említettük, hogy a véletleneknek milyen nagy szerepük van: mire belőlem francia író lett volna, át kellett mennem egy másik világba, ahol viszont spanyolul kellett tudni. Rádöbbentem, hogy nem lehet nyelvet váltani, valahányszor országot vagy világrészt vált az ember.

Kell egy nyelv, amit viszek magammal végig, ha török, ha szakad.

– *„A száműzetés – még ha önkéntes is – természetellenes állapot. Nálunk sokáig illetlenség volt beszélni róla. Az olvasók álmodozni akarnak, szeretik a győzteseket. Istenkáromlás lenne kimondani, hogy a legsilányabb sikerért is aránytalanul magas árat fizet minden idegen.” Túl az előbbieken, mit értesz „magas áron”?*

– Lemond az ember mindenféle fontos gondolat kimondásáról. Hiszen ami számomra nagyon fontos mondanivaló volt, azt meg tudtam volna írni franciául is, de csak lap-széli magyarázatokkal agyonterhelve. Kénytelen voltam hát lemondani erről. Nagyon nehéz úgy dolgozni, mintha te nem is éltél volna harmincéves korodig. Mert akármiről beszélünk itt most ketten, én közben állandóan az egész életemre gondolkodom. Ez egyébként közhelyszerű mondas, Karinthy Frigyesé, hogy „életem minden pillanatában az egész életemre gondolkodom”. Próbálj meg úgy élni és alkotni, hogy nem az egészre gondolsz...

– *Ez tudathasadásos állapot...*

– Ez mutiláció, amikor saját magadat megcsonkítod.

– *Az anyaországiakkal mikor tudtad fölvenni a kapcsolatot, mikortól találkoztál itthoni írókkal, pályatársaiddal?*

– Először azokkal, akik valamilyen módon kijutottak. Weöres Sanyika kijárt Strasbourgba, mert egy rokona, Hanna néni ott lakott családjával. Vele és Amykával nagyon összebarátkoztunk, csavarogtunk is együtt, akkor már volt autóm, sokat beszélgettünk és neveltünk, ittunk is, igen sokat... Várjál, kik voltak még, nem akarnék kihagyni senkit... Például Karinthy Cini a vízipólósokkal jött ki Strasbourgba az olimpiára. Lemhényi Dezső volt a francia válogatott vízipólóedzője, és Franciaországban akkor még nem voltak olim-

piai méretű uszodák, képzeld el, csak Strasbourgban, ott volt az olimpiai uszoda. Karinthy jól ismerte monsieur Lemenit is (így hívták a franciák). Vele úgy ismerkedtem össze (ezt nem szoktam elmesélni), hogy amikor kimentem megnézni az edzést, a magyar pólósok meg akarták tréfálni Cinit, azt mondták, itt van velük Mesterházi Lajos, biztos nagyon örülne annak, ha bemutatkoznék neki. Oda mentem hozzá, és mondtam, engedje meg, hogy Mesterházi úrnak bemutatkozzam, erre Cini éktelen haragra gyulladt, mert Mesterházinak eléggé rossz renoméja volt akkoriban itthon, amiért könnyen beadta a derekát; valakit Mesterházinak nézni azokban az években nagyon nagy sértés volt. Aztán én vittem föl Párizsba autón, mutattam neki is az írásaimat, megdicsérte őket, de semmi esélyét nem látta, hogy valaha is megjelenjenek Magyarországon. Cini egyébként a hírével ellentétben egy komoly ember volt. Párizsban azon a héten mást sem csináltunk, mint Balzac nyomait kutattuk. Nagyon fontosak voltak számára a részletek, föl is néztem rá, idősebb pályatársra, amiért még mindig egy diák lelkesültségével dolgozik, gyűjti az anyagot. Aztán voltak még sokan, de nem jut most mindenki eszembe. Én mindig megküldtem a könyveimet haza, de soha semmiféle reakció nem ért el hozzám. Egyszer megjelent, azt hiszem, az Esti Hírlapban egy cikk. Emlékeim szerint az volt a címe, hogy „Ordító szamarak” – hát ezek voltunk mi, az emigráns írók, és az én egyik versemet közölték le példának.

– *Kik voltak azok a magyar írók, akik az első példaképeid lettek? Olvasmányélményekre gondolsz itt elsősorban. Akik kint is tartották benned a lelket?*

– Amikor egy érettségivel az ember kikerül a nagyvilágba, akkor még nagyon keveset tud a magyar irodalomról, nekem is ott kint kellett min-

dent megtanulnom, pótolnom. Nem volt könnyű, hisz magukat a könyveket is nehezen tudtam csak beszerezni. Nem igazán tudnék megnevezni kedvenceket, hiszen nekem akkor az egész magyar irodalom volt a hátszágom, nem válogattam benne különösebben. Most, idősebb koromra lettek inkább kedvencek, de most sem sok, mert szeretem az egészet egyben látni. Gimnazista koromban Csokonai-típusú verseket írtam, ő volt az én költőm. Húszéves korom után Déry Tibor rövidprózáit szerettem nagyon; igazságtalan, hogy manapság nem beszélünk az ő novelláiról, hiszen a *Niki*hez vagy a *Vidám temetés*hez fogható rövidpróza nagyon kevés van mai napig is. Mikor az ember autodidakta, akkor minden kavarog benne, és rendszertelenül kerülnek elő a dolgok. Krúdyt például nagyon későn fedeztem föl, a franciákkal egy időben, és nagyon megörültem neki.

Mivel ilyen kérdéseket gyakran tesznek föl nekem, vannak sztereotip válaszaim is: akiknek a neve K betűvel kezdődik, azokat nagyon szerettem: Kosztolányi, Krúdy, Kassák (akinek az *Egy ember életét* nagyon nagyra tartom). De máskor más betűvel szoktam mondani. Franciáknál a C betűsöket szerettem: Camus, Celine (az *Utazás az éjszaka mélyére* írója), Cendrars...

– *Celine-nel találkoztál is...*

– Az egész francia irodalomban ma már talán nem él senki, aki Celine-nel beszélt volna, már csak azért sem, mert Celine nem beszélt a francia írókkal, mélyen megbántott ember volt a háború után. Ő nem rokonszenvezett a náccal, csupán a németek rendszeretével és munkaképességével állította szembe a franciák trehányóságát – mégis „nácit csináltak belőle”. Úgy is kezelték őt a franciák haláláig. De én csak azért is elmentem, és becsöngettem hozzá, s ha nem is mondott mást nekem, mint azt, hogy köszönöm és viszontlátásra,

akkor is, nem hinném, hogy lenne még valaki Franciaországban, akinek ilyen emléke lenne Celine-ről, akiről már az öregek is úgy beszélnek, mint egy régi, múlt századi csodalényről.

Azután itt van például Jorge Edwards, akivel a feleségemmel együtt találkoztunk, amikor előadást tartott Portorikóban, és kiderült, hogy én a Remenyik-tézisemben az ő nagybácsikájáról is elég sokat írtam, aki nagyon festői figura volt. Sokat neveltünk, és mondta, hogy igen, ő még megírásra vár, ez a hihetetlen nagybácsika, akit egyébként Joaquim Edwards Bellónak hívtak. Azután meg is írta, a feleségem épp most olvassa. A könyvben valaki azt mondja erről a nagybácsikáról, aki nagy dilettáns volt, de nem rossz író, vannak ilyen nagy dilettánsok, szóval, hogy egész életében író akart lenni, és végül chilei író lett. Tudod, ez ott nagyon gúnyos és ironikus, mert van huszonöt köztársaság, ahol mindenütt spanyolul írnak, tehát ha valaki író akar lenni a latin-amerikai világban, az valahogyan az egész térség írója akar lenni. Ez nálunk pont fordítva van, mert ha azt mondjuk, hogy végül is magyar író lett belőlem, az a legtöbb a mi számunkra, amit mondani lehet, és nincs benne semmi ironia.

– *Jó, hogy említetted Remenyiket, hisz belőle doktoráltál a strasbourgi egyetemen. Miért pont őt választottad? Később drámát is írtál róla.*

– A hatvanas években találkoztam Remenyik életrajzával, aki hét évet töltött Peruban és Chilében. Indián nőt vett el, de miután felesége és kislánya meghalt, hazatért. Ez számomra példaerejű volt. Az, hogy valaki megpróbál chilei és perui íróvá válni, spanyolul két könyvet is ír, és amikor nem sikerül ez a kísérlet, hazajön. Hasonlított az én életemre, sorsomra. Az a félelmetes, hogy a strasbourgi egyetemen ezt meg lehetett csinálni. Megint csak Elzász-Lotharingia csodálatosságát jelzi, hogy franciául egy

olyan magyar íróról lehetett értekezni több száz oldalon keresztül, aki ráadásul spanyolul írta meg az életműve egy részét Chilében és Peruban.

– *Említettük, hogy 1988-ban jelent meg első magyarországi könyved, a Szerecsenségem története. Milyen érzéssel töltött el?*

– Akkor épp kaptam egy szabad évet Portorikóban, és itt az Eötvös Kollégiumban tanítottam nyugati magyar irodalmat. Parancs Jancsi régi jó barátom volt, ő már korábban hazatelepült, ő és társai mondták Jovánovicsnak, hogy miért ne lehetne kiadni egy olyan nyugati magyar író, aki nem foglalkozik napi politikával (Deák László írt egyébként nemrég Jovánovicsról, a napokban olvastam, egy keményfejű moszkovita volt, de alapjában véve nagyon sok hasznos dolgot is csinált, úgyhogy soha nem fogjuk megtudni, mit gondolt valójában.)

Olyan felemelő érzés volt, mint ha ez lenne az első könyvem. A feleségem még ma is bejegyzi előre a naptárba a fontos születésnapokat, így február 18-hoz is mindig odairja, hogy „Gyurka első könyve”.

– *Nem sikertörténeteket dolgoznak föl az írásaidd. Mi vonzott, vonz téged az elesettekhez, az útszélre vetett emberek sorsához? Ez nagy empátiát és alázatot igényel...*

– Ez azzal az élményanyaggal kezdődik, amit magammal cipeltem. Mi itthon elesettek voltunk, gondolj csak arra, hogy egy garázsban laktunk négyen. Akikkel szót tudtam érteni, azok mindig az elesettek voltak. Ezt anyámnak is köszönhetem, hiszen ő szakított azokkal, akik valahogyan felülkerekedtek a kitzsítotttságon. Ez volt a kiindulópont. Továbbá egy nyugati típusú polgári világban a sikeres emberek általában rendkívül ellenszenvesek, legalábbis az én számomra, vagy nevetésesek. Ráadásul az emigrációban egy sikeres ember azt jelentette,

hogy más nyelven éli az életét, tehát eleve kiesett világból. Mert az én világomba azok tartoztak, akik vagy nem tudtak idegen nyelven, vagy kiktartottak makacsul a magyar nyelv mellett.

– *„Hőseim az elesettek, az útpadkákra szorultak, az embermilliók, akiket elűztek valahonnan, akik mindent elveszítettek, hazájukat, családjukat, anyanyelvüket. A lassú, véget nem érő hazatérés a védjegyem – írta rólam nemrég egy kritikus.” Ez a véget nem érő hazatérés befejeződhet-e a művészetekben?*

– Ez akkor fejeződne be, ha elkezdeném az itthoni élményanyagomat feldolgozni. Vagy pedig ha a nosztalgia földjére mennék teljesen vissza, és most a latin-amerikai világról elmélnék. De ezt nem teszem. Én az itthoni élményeimből nem építkezem, biztos láttad, hogy ebben a *Szél ellen* című esszékönyvemben is csak szőrmentén, finoman vannak megemlítve a hazai dolgok. Mert az az érzésem, hogy aki nem itthon élt negyven évig, az okosabban teszi, ha csak tanul és figyel, de nem prédikál. Ebből következik az is, hogy voltaképpen nem tartozom semmiféle szekértáborba. Nem tudom, ennek örülni kell-e, vagy sem, mert ennek óriási hátrányai is vannak, hiszen engem senki nem segít, nincs mögöttem csapat, amely átlendítene a nehezebb helyzeteken.

– *Vannak írók, akik kitalált, hallott vagy ellesett események fedezéke mögül mutatnak rá igazságokra, tanulságokra. És vannak, akik saját életük emlékei, tapasztalatai mélyéről vilá-*

Feleségével, María Teresa Reyessel

gítanak vissza szélesebb összefüggésekre, korukra. Te ez utóbbiak közé tartozol. Minden írásod, könyved tükre, lenyomata életed egészének. Így kockáról kockára áll össze bennünk a történeted. Van egy nagyon igaz és vállalható Orbán Ottó-idézet a Mágneses erővonalak című könyved élén: „Az egyes szám első személy a versben nem a nyelvtan egyes szám első személye, hanem a közvetlen és halálos kockázat”. Mikor alakult ki benned ez a fajta írói magatartás?

– Ehhez azt kell elképzelni, majdnem negyven évig úgy éltem ott a trópuson, hogy nem volt magyar környezetem. De engem a magyar sorsproblémák foglalkoztattak akkor is, ott is. Kénytelen voltam azokhoz a forrásokhoz visszanyúlni, amelyek hozzáférhetőek voltak a számomra, én magam voltam a „legelérhetőbb”. Ott nem úgy élt az ember, mint itthon, ahol egy magyar író egy hangulatból, a levegőből is sokszor tud építkezni, mert ott a levegőben általában csak szűnyogok vannak...

– *Beültél egyszer a Művészmoziba megnézni az Esti Kornél csodálatos*

utazását. Arról írsz, hogy megragadott a karinthiai pincérlány, aki harminc év múlva is még visszavárja Kornélt a pályaudvaron. Magadat annyiban különbözteted meg a tipikus közép-európai intellektüelektől, hogy te bizony leszálltál arról a vonatról, és elvetted feleségül a lotharingiai pincérlányokat, megvalósítottad az álmaidat. Hasonlóság mégiscsak van ezzel a Kornéllal, valamint Krúdy hőseivel. Nem is annyira stílusban, mint inkább hangulatban, iróniában, bölcs rezignáltságban (egyszóval világteremtésben) érzek rokonságot. Novelláid tele vannak líraisággal, amit egyfajta emelkedett melankóliával fűszerezel.

– Amiket mondasz, az az én számomra nagyon tanulságos és megható.

– Általában egyetértesz a kritikussáiddal, ahogy téged meg szoktak határozni?

– Általában igen, csak azt nem szeretem, amikor túlságosan nagy fontosságot tulajdonítanak a festői, trópusi csavargónak. Ebbe egy kicsit belefáradtam. De meg kell értenem, hogy kénytelenek ezt a festői figurát rendszeresen elővenni, mert más képet nem adtam magamról. Mindenki kialakít magáról egy imázst, ahogy például Nabokov kialakította magáról azt a kökemény képet, amely most megkönnyíti az értelmezőit. Én ezt, ilyet nem alakítottam ki magamról. Csak mint trópusi csavargóról...

– Én nem csavargót mondanék. Nekem a „karibi Szindbád” jutott inkább eszembe, aki bolyong a saját lelkében, emlékeiben. Titótól Trujillóig című elbeszéléseidben írod: „két favorit, két outsider, két sereghajtó: a mindennapi remény. Fél tucat apróság, ami elviselhetővé teszi az életet. A tenger locsogása, a langyos passzátszelek, a hajnali hajókürt, ha óceánjáró érkezett. Naplemente után Yves Montand Prévert-verseket énekel Kozma-zenére.

A rum édes, mély bódulata, az álmodozás, milyen is volt az élet, milyen is volt a szerelem.” Szindbád beszélt ilyen lírai monológokban.

– Ezt most hallom először, de jóízű megközelítés. A másik könyv, amelyben megpróbáltak elhelyezni, a Robinson úr töprengései.

– Egyik eklatáns példája a Ferdinandy-féle sűrítési technikának, amikor ötven-hatvan évet is össze tudsz rántani erőlködés nélkül néhány oldalon. Ezzel kiélezett, drámai feszültséget tudsz teremteni, erőteret a novellád köré (pl. Tulajdonosok). Ez hogy alakult ki? Számítás az olvasók tapasztalataira, egymásnak átadott műveltséganyagára, amikor néhány mondattal fölfestett szituációkat azonnal dekódolni tudnak. Egy olyan történetet, amelynek egy másik író egész novellát, vagy épp regényt szentelne, te egy bekezdésben elementáris erővel csupán jelzel. Ezt nem is igen csinálják mások.

– Mindig megvolt bennem az igyekezet arra, hogy csak a lényegre lássam és láttassam. Ezen úgy próbáltam lazítani, hogy közben majdnem slampos köznyelven beszéltem a szereplőimre, de ezek csak levegővételek. Ezért is nem írtam soha regényt.

– Van egy gyönyörű metaforád a Sas-hegyről, amit szinte geológiailag is jellemzel: „a talaj éppen hogy elbír egy-egy novellát, elbeszéléskötetet, igazi regény nem ereszt benne gyökeret. Ugyanakkor a régmúlt megőrzésére – érdekes – ezek a dolomitömbök kiválóan alkalmasak.” Ezekben a rétegekben: bekezdésekben ott él a múlt és minden korszakod.

– Van egy olyan érzésem, hogy az én nemzedékemet nem predesztinálta semmi arra, hogy nagy regényeket írjon. Ezekkel a nálam fiatalabbak próbálkoznak több-kevesebb sikerrel. Én megmaradtam mindig a rövidprózánál. Egyszer viccből mondtam valakinek, hogy a műfajokkal mindig hadi-

lábban álltam, nem is szerettem firtatni, mert amit én egész életemben műveltem, az „műfajtalankodás”.

– Novella-füzéred építkezési technikájáról Reményi József Tamás találon írja Kulcsár Katalin interjúkötetének (Robinson úr töprengései) bevezetőjében: „Kimunkált egy elbeszélő technikát, amely olyan hatást kelt, mintha a szerző csupán közreadná valakinek a vallomásait. És kialakított egy sajátos novellaformát, amely minden történetet további rövidtörténetekre szaggat, miközben a kötetekben (és az egyes kötetek között!) kialakul egy lánc, a képszerű kisgesztusokra épülő írások egyetlen nagy elbeszéléssé fűződnek össze. (Bodor és Gion életművével párhuzamos, rokon módon.)” Tehát a nagy regény is összeáll, ha így nézzük.

– A jobban sikerült könyveim mindig novellákból álltak. Persze a novellafüzért sem kell annyira kanoizálni, hiszen kinek jutna ma eszébe, hogy az *Ezeregy éjszaka* novellafüzér-e vagy sem, nevetséges lenne. Vagy gondoljunk az újságokban megjelenő folytatásos regényekre, Franciaországban is sok volt ilyen, amikor lapszámról lapszámra írja meg a szerző a könyvét. Voltaképpen ezek is novellafüzérek. Hiszen egy részét mindig úgy kellett megírni, hogy érthető legyen annak is, aki nem olvasta az előző részt, és esetleg nem fogja a következőt sem.

– Jó, hogy ezt emlited, hiszen magad is megírtad: „A jó novellafüzér titka: minden fejezete egyszerre lezárt és nyitott.” De haladjunk tovább e témában: „Ma a regény a szemünk látára tolódik el a lektúr, a bestseller felé, az igényes próza műfaja – érzésem szerint – egyre inkább a novella lesz. Mit jelent a novellafüzér? Minden írásom valamiféle katarziszra törekszik, de egyikük sem lezárt vagy lekerékített. Az olvasó itt is úgy várja a folytatást, mint amikor egy regényben véget ér egy fejezet. Vagyis hát Bruno

Schultz szatócsüzlete és Bodor Ádám Babilonja lebeg a szemem előtt, amikor összeállítom novellafüzéreimet.

– Hát ez már olyan jól meg van írva, hogy nem tudok mit hozzátenni.

– *Mit szólnál ahhoz, ha az lenne a címe beszélgetésünknek, hogy „a dolgok csak akkor történnek meg, ha elmesélem őket”.*

– Igen, ez jó. A feleségem szokta mondani, hogy az életem csak akkor történik meg, amikor én elmondom, és nem úgy mesélem el ráadásul, ahogy megtörtént, amiért gyakran bosszankodik.

– *Hogyan élted meg a hazatérést? Az év nagyobb részét most már itthon töltöd. Felesé-*

ged is utánad jön a nyári tanítási szünetekben. Egyszóval milyen volt az ithakai hajós partraszállása?

– Volt egy olyan időszak, amikor intenzív meghatottság töltötte ki minden percemet, mindennek örülni tudtam, a legapróbb eseményeknek, találkozásoknak is. Képzeld csak el, hogy valaki negyven éven át fantáziál egy országról, és amikor odakerül, egyszerre ott van, benne van. Egészen kis dolgok is könnyet csaltak a szemembe, a villamoson vagy egy üzletben. Mai napig kérdezik, miért nem írom meg, milyen ez az ország, de mindvégig ellenálltam ennek. Nagyon szomorú lenne, mert mintha lerombolnám azt az oltárt, amit felépítettem magamban. Jól látom, hogy nem sikerült ez az átállás, amiben annyira reménykedtünk, hogy ez csak fél sikert hozott, és tartok tőle, hogy az elkövetkező években sem lesz látványos javulás, talán éppen ellenkezőleg. Kialakultak olyan új emberi

alapállások és jellemek, amelyek az én számomra mindig elviselhetetlenek voltak mindenütt a világon, de akikkel itthon most kénytelen vagyok néha szóba állni. Nehéz és fájdalmas ez. Ha megírnám, az leszámolás lenne, sok mindenkit elküldenék mele-

Édesanyjával (2003)

gebb éghajlatra, de ezt nem akarom. Ráadásul ilyenkor mindig apám jut eszembe, aki mindvégig a megbocsátás szeretetével tudott élni abban a borzalmas világban...

– *Egy olyan Magyarországot őriztél a lelkedben negyven éven át, amit húszévesen vittél magaddal – és azt a képet most meglehetősen nehéz összeegyeztetni a mai Magyarországgal. Ha megírnád, akkor talán az iffúságod is kénytelen volnál lerombolni, vagy legalábbis sebet ejteni rajta.*

Amikor kijöttél húszévesen 56 nyarán a Honvéd Kórházból, egy cigánylány jósolt a tenyeredből két forintért: „Utat látok, végtelen, hosszú utat.” – mondta. Akkor ezt komolyan vetted? Később gondoltál-e vissza erre a jóslatra? Azóta hiszel-e a jóslásokban? Egyáltalán, miként gondold: csak véletlenek sorozata-e valóban az emberi élet, vagy van valamilyen titokzatos, rendező erő, esetleg Isten a háttérben?

– A cigánylányra nem gondoltam hosszú évekig. De egyszer eszembe jutott, és az is, hogy általában ezt szokták jósolni ilyen körülmények között: valaki egyedül slattyog keresztül a homokbuckákon Rákospalotán, soványan és komoran, mi

mást lehet neki mondani, mint hogy hosszú út vár rá? Még a villamosmegállóig is. De ami a kérdésed második részét illeti: az apa-könyvemnek a vége felé egyre gyakrabban eszembe jutott Isten. Apám – legalábbis számomra – nem tűnt hívő embernek, de amikor a megbocsátásról írtam, azt tőle tanultam, ő meg gróf Monte

Cristótól (a nyelvével lapozott, hetekig olvasott egy-egy fejezetet). Hiába nem soroljuk ezt a regényt a világirodalom legnagyobb alkotásai közé, de Dantes, aki szabadulása után a bosszúra teszi föl az életét, később rádöbben, hogy csak Isten büntethet, a mi feladatunk, hogy megbocsássunk. Apám úgy gondolta, hogy a szeretet és a megbocsátás ad a léleknek nyugalmat, ami a boldogsághoz hasonló érzés. Amikor ezt a részt írtam, nagyon közel kerültem hozzá. A megbocsátás a boldogság titka – vallotta, és a szeretet érzését át tudta nekem adni. Ilyen emlékekkel és érzésekkel ismerkedve magam is közel kerültem Isten gondolatához. De ez most fordult elő életemben először, ez egy egészen új keletű dolog.

– *Akkor az ithakai hajós mégis csak révbe ért?*

Szentmártoni János

NAGY GÁBOR
Prózamesterek

Oravecz

Ha egy kortárs regény olyan terrénmot hódít meg, amit íróink többsége évtizedek óta elkerül abban a hitben, hogy az ma már a korszerűtlenség senkiföldje, nincs mit csodálkozni a felfokozott várakozáson és a túlfűtött fogadtatáson. Az azonban már legalábbis túlkompenzálás, ahogy egyik kritikus – Bedecs László, Új Könyvpiac – Oravecz Imre új regényét, a paraszti világban játszódó *Ondrok gödrét* rögvest szembeállítja a téma klasszikusaival, mondván, a parasztság életét Móricz, Jókai munkáiból és a *Puszták népéből* ismerjük valamelyest, „nem csoda, ha ez a tudásunk felületes, közhelyekre épülő”. A *Sárarany*, *A boldog ember*, *A fáklya*, *Pillangó*, *Életem regénye*, *Szegény emberek* és még novellák tucatjai – csak Móricznál mily gazdag változatai a paraszti világnak! És későbből Szabó Pál *Lakodalom*, *keresztelő*, *bölcsője*, Csoóri Sándor prózai írásai, Sütő Andrástól az *Anyám könnyű álmot ígér*, Szabó István, Oláh János novellái, Serfőző Simon *Gyerekidője* s akár Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* című regénye: nem a felületes, közhelyes tudás tárhelyei.

Az is tévedés volna, ha azt gondolnánk, hogy a paraszti élet ábrázolásából, íróink feltételezett konvencionálitása folytán, bármilyen emberi mozzanat kimaradt volna. A klasszikusoknál többnyire tabunak számító erotika ábrázolásában maga Móricz, ha csak a sejtetés módszerével is, de bizonyos értelemben mindenkinél messzebb ment e téren (gondoljunk csak *A fáklya* Matolcsyára...); Oravecz megoldása annyiban más, hogy a pontos leírás tárgyilagosságával szinte elidegenít az erotikától, szexualitással fokozva le, illetve a paraszti világ szigorú napi-rendjének természetes részévé téve. (Ebből csak a fiatalok buja szeretkezésének ábrázolása a kivétel: mintha a szexuss itt válna teljessé, érosszá – miközben sorsuk nem az eddigi kiteljesítése, hanem megszakítása lesz.)

Móricztól egyébként még motívumot is kölcsönöz Oravecz: a cséplőgép felrobbanása nyilvánvalóan utal az *Életem regénye* hasonló jelenetére, megerősítve azt a párhuzamot, amit János és Móricz Zsigmond édesapjának életvezetése, életszemlélete között érezhetünk.

De nem a témában keresendő Oravecz Imre regényének és a regény sikerének kulcsa.

Az *Ondrok gödre* nem a klasszikus hagyományt forgatja fel, mint inkább a kortárs regény szokásrendjét. S ebben sem az ábrázolt világ az elsődleges, hanem az a narratív struktúra és elbeszélésmód, amelyik majdnem teljesen fittyet hány az újabb irodalomelméletek rigorózus elvárásainak.

Feltűnő a kétely hiánya: nem válik kérdéssé, mi beszélhető el, mi mondható ki és adható át. A világ nem kisklik a nyelv uralhatatlansága folytán, hanem aprólékosan összerakódik az ábrázolás erejébe vetett hit által. S a csinálás, csinálódás sem válik alkotói kérdéssé: az olvasó, mintha a szerző a XIX. századi témához az akkori regénytechnikát is applikálta volna, szinte zavartalanul illeszkedhet az elbeszél világ teljesség-illúziójába.

Ez persze nem ennyire egyszerű. Szó sincs Jókai- vagy akár Flaubert-korabeli elbeszéléstről, amely alapvetően csak időbeli előre- meg hátraugrásokkal szakította meg a történetmondás linearitását. Bár alapszerkezetét tekintve az *Ondrok gödre* is lineárisan mondja el a maga történetét, az azonban mégis mintha mozaikkoc-kákból rakódna össze. Két szervezőelv szerint: a fősze-replők, János és fia, István nézőpontját váltogatva lépegetünk ide-oda az időben, s kettejük látásmódjának különbözőségéből következik, hogy az Istvánra koncent-ráló egységek lassabbak, részletezőbbek, míg János perspektívájából a történelmi idő nagyobb léptékű haladására nyílik rálátásunk. S mindehhez járul az a narrá-tori pozíció, amely olykor még kisebb alineáris kitérők-re is módot ad, s amelynek következtében mégis szóba kerül a nyelv problémája: jellemzően annak kapcsán, hogy ma, a XXI. században ezt vagy azt hogy monda-nánk, hogyan értékelnénk. Ezek egyébként oly sporadi-kus – főleg a regény elején előforduló – mozzanatok, hogy bizvást le lehetett volna róluk mondani. Ha van értelmük mégis, talán az, hogy így az olvasó nyilvánvaló-an XXI. századi perspektívája is bevonódik a szövegbe.

Az egyenes vonalú időkezelés ellen hat az is, ahogy Oravecz egy motívumot kiemel a regényszövegből és struktúráképző elemmé avatja. Így a cselekmény lineá-ris logikáját ellensúlyozza e metaforikus természetű ele-mek hálószerű szerkezetet létrehozó elve. István gyerek-kori szökései, János menetrendszerű elhidegülése fiai iránt, a gombászás, János és Teréz esti rituális, az élet szervezését szolgáló beszélgetéssel végződő együttléte-i (ezeknek mintegy ellenpontjaként válik központi jelen-tőségűvé István és Anna nagyszabású szeretkezési jele-nete a maga öncélú gazdagságával) – ilyen motivikus elemek adnak az elbeszélésnek némi alineáris, de ko-rántsem atonális tónust. Ez a motivikus szöveg talán nem mindig elég sűrű. A regény leghosszabb jelenete István gombászása nagyanyjával, ám a későbbiekben sem a nagyanya alakja, sem a gomba, a gombászás nem válik igazán jelentőségtelivé, így a jelenet strukturális szerepe sem lesz igazán funkcionális, jelentésteli.

Oravecz regényének másik jellemzője az érzelmi in-tenzitás. Szagok, színek, benyomások révén válik az ábrázolt világ – a majd másfél század különbség ellené-

re! – az olvasó számára oly otthonossá, zezugaiban is belakottá, hogy a klasszikus elbeszélőkön megtanult beleélés, azonosulás emlékéét érezheti megelevenedni. Pedig az elbeszélő többnyire tárgyilagosan, szenvtelenül jeleníti meg világát, ám olyan aprólékos részletességgel, hogy pontról pontra haladva válik a történelemből kimetszett jelenet mind elevenebbé: „Idős Jánost, mint mindig, most is hátrahagyták, és mint legtöbbször, most is szunyókált. De nem az udvari padon ülve, hanem kivételesen fekve, az ámbitus végében lévő dikón. Leheveredett, mert a szokásosnál gyengébbnek érezte magát. Semmi sem mozdult, kihaltak, élettelennek tetszett a porta. Csak az istállóból hallatszott néha a láncsörgés, és időnként egy kotlós hangja a hombár mögül, amint a kicsinyeit hívta, mikor talál nekik valamit.” Szecessziós díszítések, metaforák nélkül építkező pusztalátvány: noha távolról rokonítható velük, különbözik mind Móricz, mind Mészöly Miklós módszerétől; Oravecz sajátja ez a prózanyelv, a rendkívül mértékletes, szinte kopogósan rövid mondatok feszes ritmikája élteti. Mintha egy filmszalagot vágna képkockákra, úgy sorjáznak a látvány elemeit külön-külön kiemelő mondatok: „Azért is hagyták ott a létrát, nekitámasztva. Odament, megfogta, és elindult rajta felfelé. Egykettőre felért. Meglepte, hogy nem lepte meg, milyen könnyen ment. Még csak nem is zihált közben. És nem is szédült, mikor lenézett. A ház irányába fordult. Megelégedéssel nyugtázta, hogy ő magasabban van, hogy ellát fölötte. Tapiskált, helyezkedett a süppedős, puha szénában.” A száraz beszámoló álarcát magára öltő szövegrészlet itt épp egy csodát vezet be: a falu fölé felröppenő idős János egyszerre szakad el a gravitációtól és az idő nyûgétől, ám amit odafent lát, a tagosítások komor huszadik század közepi jövője, az megrémiszi.

Mielőtt azt hinnénk, hogy a márquezi mágiák világában járunk, az elbeszélő visszazökkenti az olvasót is a valóságba: „És akkor... akkor felébredt. Mert aludt, és az egész csak álmodta. Szokott helyén, az ámbitus előtt, az udvari padon.” Mégis a regény egyik kulcsjelenete ez a groteszk látomás, halálközeli álom, s hasonlóan mozdít ki az elbeszélő jelen rögnehez valóságából, mint a narrátor anakronisztikus megjegyzései: megnyit egy másik dimenziót, hogy aztán minden visszazáruljon a szereplőkre s ránk, olvasókra, mert a sorsát mindenkinek végig kell járnia.

Egy másik regiszter esszéisztikus, gondolati anyagot görget, éppily megfontolt lassúsággal, mondhatni földhözragadtan, mert mindig a szereplők perspektívájához kötődően: „A föld a földműves szemében régen nem csupán termelőeszköz volt, hanem eleven, élő organizmus is, valósággal személy, amellyel valamilyen vi-

szonyt alakított ki. Nem úgy általában, és főként nem ideológiai alapon, miként azt későbbi korokban a parasztság felemelésén fáradozó népboldogítók tudni vélték, hanem minden darabjával külön, és kizárólag érzelmi természetűt.” Oravecz ilyen passzusai általában mindig topográfiába torkollnak, mint ahogy a regény egyik jelenetében a tájat odafönről szemlélő István is arra döbben rá, hogy darabonként, topográfiai elemeihez egyenként kötődve rajzolható meg számára a szülőföld. Szemérmes, de annál megejtőbb ez a kötődés.

És mégis, István – a sorsát követve vagy épp az elől menekülve? – fiatal feleségével, Annával Amerikába vándorol ki. A regény ajánlása pedig így szól: *Steve és Anne emlékének*. S mivel az – talán az „amerikai álom” kifejezésre is utaló – alcím: *Az álom anyaga, első könyv* előrevetíti a folytatást, az olvasó rágódhat, hogy az ajánlás arra utal-e: a magyar fiatalok, százezernyi társukhoz hasonlóan, végképp amerikaiak lettek és, terveikkel ellentétben, nem tértek többé haza...

(Jelenkor Kiadó, 2007)

Rott

A *Csaposok, cselédek, csavargók* című novelláskötete révén Rott József akár Oravecz mellé állítható: azon kevés mai szerzők közé tartozik, aki hitelesen képes ábrázolni a paraszti, falusi világot. S miközben abban is Oravecz rokona – illetve, hisz a regény előtt három évvel jelent meg az elbeszélésűjtemény, elődje –, hogy a múltba – a XX. század elejére – kalauzol vissza, alkotás módjában jelentősen különbözik tőle. Rott prózája dúsabb, változatosabb, lüktetőbb, több regiszteren szól, hol képgazdag és lírai, hol szűkszavú, tárgyilagos és balladisztikus; hol durva anyagból szőtt, mint szereplői, hol finomabb tapintású kelméből.

A *Csaposok, cselédek, csavargók* elbeszélései – *A Pokol orma* bányász-novelláihoz hasonlóan – egyetlen jól körvonalazható életvilágot járnak körül, hatolnak a mélyére. Rott József következő kötete, a *Megszállók és megszállottak* abban hozott újat az író pályáján, hogy feláldozta ezt a zártságot egy másféle koncepció kedvéért.

A kötet novellái a történelmi idő széles skáláját bejárva rögzítenek olyan élethelyzeteket, vázolnak fel olyan példázatokat, amelyek a hatalom és áldozat viszonyrendszeréről vallanak. Természetesen nem az észszé műfajához közelítve – Rott született prózaíró: a fikció elkötelezett híve (mondom ezt annak tudatában, hogy *Sárréti sors* című könyve kiváló szociográfia) –, így aki enciklopédikus áttekintést, tudományos elvek szerint felállított paradigmát várna, az nyilvánvalóan

csalódna. A teljesség illúziója mégis megképződik (és ez: az illúzió tudományos szinten nem, a művészi szférájában viszont elegendő és szükséges); az azték birodalomtól a második világháborús olasz kisvárosra át a mai Magyarorszáig feszülő íven végighaladva az olvasó szinte beavatódik abba a folyamatba, ahogy az egyes ember, különböző körülmények között, de mindannyiszor elkerülhetetlenül kiszolgáltatottjává és áldozatává válik a hatalmi gépezetnek, a megszállók erőszakának.

A különböző idők és terek az írói nyelv változatosságát, sokféleségét eredményezik, azaz Rottnak talán ez az első kötete, ahol az elbeszélés hangsúlyos poétikusságát nemegyszer háttérbe szorítják más regiszterek. Persze jócskán akad a már-már barokkosan metaforizált nyelv dőzsölésére is példa – mint a kötetnyitó *Áldozók* első mondatai: „Mennydörgés morajlott, s mintha a vérebe fült napra hányta hantokat, felhőket hajszolt a hegyek közé a szélbe akaszkodó alkonyat. A mélyben őserdő nyögte a sziklahasadékokat kagylóként megszólaltató szélrohamokat; tépett tollú papagájok, leszakt liánok, platán- és páfránylevelek örvénylettek a levegőben, a felhőgomolyagok hol letörölték, hol fölrajzolták az égboltra a kigyuló csillagokat.” Az összetett kettősképekben tobzódo – alliterációval indító, megszemélyesítő metaforákat halmozó, hypallage révén szelet és alkonyatot egybekapcsoló, felsorolásokkal földúsuló – nyelv a megjelenített tárgyi elemeknél is hívebben rajzolja meg a trópusi táj topográfiáját. Ennek szöges ellentéte a *Zsord* című novella stílusa, ahol az eszköztelen, lecsupaszított nyelv a végsőkig lefokozott emberi létállapotot hivatott érzékeltetni. A szeméttelen vegetáló szereplők a primér állatiasság szintjére süllyedve a mindennapi túlélésért küzdenek: „Késő este ébredt föl. A szájába gyúrta a szakállát, és leszopogatta róla a deres, ragacsos masszát.” A zárlat paradox módon az égbolt képével fejezi ki a végső perspektívtalanságot: „Reszketve fölnezt az égre: az este, akár egy piszokfolt, szétkenődött az ágak között, megszűrkitette a tájat, és bemocskolta előtte a világot.”

Rott gyakori eszköze a tárgyilagosság látszatát keltő, kihagyásos narráció, amivel a *Megszállók*ban a drámai végkifejletet készíti elő fokról fokra; az aprólékos részletek mögül előnévekvő vészterhes árnyék persze egyre kevésbé hagy reménységet az olvasóban, s az itáliai pincérfiú története a második világháború idején törvényszerűen végződik halállal.

Ezt a kihagyásokkal szabdaltnak történetmondást alkalmazza az elbeszélő a *Megszállottak*ban is, ám itt nem az elkerülhetetlen pusztulás árnya vetül rá a szövegre, hanem a zsarnokság, a hatalmi rendszer kiismerhetetlensége képződik meg a történetmondás technikájában is.

Ez a nyomasztó, lelket zsugorító atmoszféra hatja át a kötet több novelláját is. Az *Októberi sikoly* – éppen csak lehetséges, de nem bizonyos, hogy '56-ban játszódik a történet – a gyerekkori emlék felidézésére helyezi a hangsúlyt, de sejthető, hogy az elbeszélő fiú lelkét épp annak háttére nyomasztotta igazán, amiről nem beszél részletesen, amit csak szikár tényekben közöl: „A hazautazásunkat követően nem sokkal apáék elváltak, én meg kollégiumba kerültem.” A gyermek elbeszélői perspektívája a nyelvezetet is meghatározza, miként a *Saska* című szövegben is, és Rott bizony avatott elbeszélő, akár az azték tárgyi környezetet, akár a kamaszok lelkivilágát kell megeleveníteni.

Már ezekben is az emlékezés módusza hatja át a szöveget, s ez lesz az egyik fő témája a kötetzáró írásnak is. A *Keserűfist-villa* elbeszélője a felnőttek világának előítéletességére dőbber rá, felnőttként visszatérve a gyermekkor színterére. A hetvenes évek „Kaparj, kurta”, Szécsi Pál-os, fokhagymás lángos ízű világa pasztell-foltokban ugyan, de karakterisztikusan rajzolódik elénk az emlékezés aktusa révén.

Szintén a gyermek perspektívájából eredő poétikai lehetőségeket aknázza ki – és viszi a végsőkig – a *Pengelelen és pellengéren*. (A cím szójátéka is figyelmeztet: Rott prózájától a nyelvi játék sem idegen.) Remek a különc, megbízhatatlan, felelőtlen, mégis szeretetre méltó apa figurája, kiváló a kisvárosi környezet rajza. Bár a történet szálai olykor mintha menthetetlenül szerteszaladnának, mintha nem egészen logikusan bil lenne át a súlypont a szülőkről a fiú belső életére, valójában olyan, filmszerűen vágott képsorozat ez a hosszabb elbeszélés, amelyben minden bizonytalanság, látszólagos zavarosság egyszerre következik az ábrázolt kor kuszaságából és a kamasz lelkivilágának és világerzékelésének kaotikusságából. Groteszk párhuzam az *Ondrok gödre* című Oravecz-regénnyel, hogy a fiatal szerelmesek itt is kivándorolnának – ám ez ekkoriban bűncselekmény, s börtönbe kerülnek. Ez az érzelmeket is bebörtönző sűrű világ olykor a kamaszos szemlélet humora révén válik elviselhetővé, bensőségessé az olvasó számára: „Bágyadt, savanykás testszagát úgy húzta maga után, akár egy vesebajos, kopott szőrű kenguru”; olykor a szerelem lirizálja át még a vészterhes szituációkat is: „A terebélyes cserépkályhákra gondoltam Angelikáék házában, melyekben az utolsó, tavaszi hamu megéli az ősz, s legfeljebb akkor lebben, ha a viharos szelek egy-egy szeszélyes fodra beolálkodik a kéményen.” (Van a szövegben egy furcsa anakronizmus, ami elbizonytalanított a cselekmény idejét illetően: a hetvenes, de még a nyolcvanas években sem valószínű, hogy valakinek „Chicago Bulls”, vagy pláne „Pit Bull” feliratú trikója lett volna.)

A kötet legterjedelmesebb írásának már a címe is feltűnő: *Mennyien késve szabadultak*. Itt már a rendszerváltás utáni időszakban vagyunk, a „médiaszarnokság” világában. Az ötlet – a média által lejáratott (pedofilbotrányba kevert) és üldözött világbajnoki bronzérmes atlétanőt egy lézengő kisember (az elbeszélő) menti meg – maga is elég melodramatikus, mint ahogy több jelenet is az. (Papp Endre kritikája részletesen kitért ezekre a problémákra.) A politika is belekeveredik az ügybe, s jellemző módon homályban marad, ki mozgatja a szálakat és milyen céllal. Az elbeszélő mindenesetre szembesül egykori párttagból rendszerváltó politikussá lett apja közbelépése révén a politika démoni természetével. Miközben Pongrác nagyapa figurája itt is remek, a korábrázolás olykor sematikus, plakátszerű. „Gigász, igazságbajnok, tipikus rendszerváltás utáni figura” – olvashatjuk egy riporter jellemzéseként, s az ilyen direkt ítéletek akkor is nehezen elfogadhatók, ha a elbeszélő-főhősnek tulajdonítjuk őket. „A tolakvő, könyöklő, acsargó szenzáció teper le” – hangzik megint a közvetlen bíráló; jobb, amikor a felsorolás poétikájára bízva a szerző a hirtelen ránk zúduló lélektelen zűrzavar érzékeltetését: „Utazzon repülővel! Menedzserképzés. Válassza a tengerpartot! Multivitamin. Nyelveljen angolul! Coca-Cola. Jézus velünk van! Bevásárlóközpontok, üzletházak, ádázul talpaló gyalogosok. Tükörüveg mögé bújtatott játéktermek, peep-show-k, masszázsszalonok.” Érdekes ugyanakkor a sztárvilág, a média és a falusi kocsma bizarr kontrasztja. Ez a kisregény Rott egyik legkülönösebb kísérlete – nem teljesedett ki, de új utakat nyithat prózájában, miként a *Megszállók és megszállottak* – ha nem is ér fel intenzitásában, egységességben az egyenletesen magas színvonalú *Csaposok, cselédek, csavargók* kötettel – a bátor kísérletező kedv, a poétikai játéktér térébéli és nyelvi kiszélesítése révén még sok izgalmat előlegez a Rott-próza kedvelőinek.

(*Barbaricum Könyvműhely, 2005*)

Csender

Zsírnak való, Szűnőföldem: két vékony novelláskötet – annál „vaskosabb” ígéret Csender Levente prózája. S a *Szűnőföldem* alapján megkockázatom: már nem is ígéret, hanem a mai kortárs próza egyik erőteljes színfoltja. Nem egy olyan „copy right-elemmel”, amely üdítően hat szövegirodalommá szűrített irodalmunkban.

A nem naturalisztikusan, de az írói stilizálást elfeledtetve megszólaltatott erdélyi köznyelv és tájnyelv a legszembevetőbb sajátos vonás. A köznyelven Csender kisember főhőseinek plasztikus nyelvi megformálását értve: az elcseszett, eredeti paraszti közegükből kiesett antihősök néhány

takarékosan elhelyezett jellemző kifejezés révén válnak plasztikussá. Ez a nyelv a történeteknél is pontosabban tudósít arról a megfosztottságról, amiről Móricz *Ökörítő* című riportja is eszünkbe juthat: az, ahogy a lápi ember, kiforgatva eredeti, elemi közegéből, elveszíti hagyományait és így a (bármily ingoványos) talajt a lába alól. Csender örök vesztes hőseinek világában a tájnyelvi elemek – egyik szép példája: „sirítotték le magukról a szilonyosra fagyott hókabátot” – szomorú-groteszk mementók egy régi világból, az értelmetlenné (értelmezhetlenné) vált hagyományoknak nem a megőrzéséről, csak tengődéséről tanúskodnak. Ez már nem a régi falvak szívós munkával élhetővé tett közege, hanem „szilvapálinkával átítatott világ”, melynek egyik szimbóluma a magára maradt öregasszony üres háza, ahol „a falánk kopogóbogaraktól sercegő gerendák” között fészket rakott a kosz és az élősködők: ha „hátravetette magát az ágyon, tetűporfelhő emelkedett fel a duszából, amit az állatkák ellen szórt ki”, s az összegyűjtött ócska hűtőgépek sem jók másra, csak hogy „hullomás szilvát tároljon bennük”, aki értelmesebb elfoglaltság híján mindenét pénzzé – azaz pálinkává – teszi.

Itt szinte mindenki iszik, megrögzötten és halálig; ahogy az egyik szereplő fogalmaz – s itt megcsillan Csender prózájának egyik nagy erénye, a humor is –: „annyit ittál má’, hogy megtekerne egy vízimalmot”. A lelki és fizikai roncsolódás a nyelvet sem hagyja érintetlenül, néhány jelzéssel Csender erre is utal – szerzőnk amúgy is kiváló érzékkel szólaltatja meg azt az alsó regisztert, amelyen hősei kommunikálnak: „Mondd meg neköm, Erzsa, hogy mi a kutya bogos faszának jöttél haza? (...) Hogy osztán kést szegezzen a mejjredre, kiszíjja a vérödöt? Meneküni akarsz esment éjnek idején?”

„Nincs már család” – kezdődik a könyv s *A pusztulás örvénye* című elbeszélés, amely egyetlen mondatnyi, örvénylő monológ: az unoka számvetése a családok és a világ széthullásáról, a mindent átható züllésről. Hasonló eszközzel él a címadó novella, ám nyilvánvalóan más az elbeszélője, hisz az alsóbb regiszteren szólal meg: „nem kell már felhúzódni az erdőre a komcsik elől, most már szívhatják a protkót, hogy fiatalon elszámígtatták magukat, elbaszarintották a kitűzött jelszóval, hogy földet, mer’ az el se ég, s el se rothad, hát ugye azok a faronbaszott kommunisták könnyedén kihúzintották a talpuk alól, ami aztán el is égett, meg el is rothadt...” Remek, ahogy a köznyelvi kifejezőmód észrevétlenül ritmizálttá, retorizálttá válik, s ugyanakkor ez a lélegzetvételnél kifakadás összefoglalja mindazt, amit Oravecz Imre *Ondrok gödréje* János földszerző rögeszméjében és a nagyapa groteszk, a tagosítást megálmódó látomásában kapcsolt össze.

Csender jó érzékkel veszi észre, hogy a romlás folyamata óhatatlanul egybe kell essék a generációk közötti

ellentétek fölerősödésével. Majd mindegyik elbeszélésben, a *Szünőföldem*ben is centrális szerepet kap ez: „vagy az unokákra várnak, akik már rég leléceltek élhetőbb országokba, és nem hülyék visszamenni az anyaföldre valami hazafias érzéstől fűtve, azt ott mi a bubi faszát csináljanak a rozsdás traktorral, meg a tehenekkel”. Ennek a jóvátehetetlen és megváltoztathatatlan elszakadásnak a metaforája a *Fehér Oltcit*: a nagymama eladja négy tehenét, hogy autót vehessen unokájának, hátha otthon marad, ám a kocsi minduntalan lerobban („Romániában régen is így volt, ha valakinek kocsija volt, annak egyben szerelőnek is kellett lennie”), s a Budapestről érkező diplomás unoka, aki gyalog érkezett, de a faluban kocsival járkált, végül „Úgy ment el, ahogy érkezett, gyalog, hátizsákkal”.

Két novellatípus uralja a kötetet. Az egyik a parttalan magánbeszéd típusa, ezek nyelvileg színesebbek, az elbeszélői perspektíva – minthogy az esetek java részében egyszerű ember az elbeszélő – több humort, gazdagabb és nyíltabb érzelmeket enged meg, az iróniától a keserűségen át a világundorig. Ha figyelembe vesszük az alcímet (*Elbeszélések, novellák*), ezeket nevezhetjük elbeszéléseknek. A másik típus közelebb áll a klasszikus novella építkezéséhez, nagyobb szerephez jut a rejtély, a balladai hatású titokzatosság; az elbeszélői perspektíva itt homogénebb nyelvi közeget teremt, a visszafogottság ugyanakkor nagyobb drámai erőt eredményez. A típus tiszta példája az *Orvok árnyéka*, a korábban sok bántást, fenyegetettséget átélt Fenyő papó tragikus története: az öreg megrögzötten retteg, s az orvok árnyékától csak a gátépítés következtében a házukra zúduló ár szabadítja meg végleg. A *Talált bicska* a tudósítások tárgyyszerűségével mondja el a brutális történetet. A *Réztehén gyermekeiben* az én-elbeszélő szinte csak a történet hitelesítését szolgálja – gyilkosság, kannibalizmus esetében

szükség is van erre –, egyébként szárazon, a főbb cselekményelemekre szorítkozva adja elő az esetet.

A kötetzáró három hosszabb elbeszélés némiképp átmenet e két változat között. Annyiban a monológokkal rokoníthatók, hogy részletezőbbek, események, cselekedetek apró sokaságát sorolják, ugyanakkor az elbeszélő hűvös távolságtartásával szemlélhetjük a profán és bizarr magánemberi kálváriákat.

De minden Csenger-írás egyik védjegye a hallatlan tömörség, a különleges készség a lényeglátásra, sűrítésre – legyen szó egyetlen nap vagy akár hét év történéseiről. Egy-két atmoszférikus elemmel képes megragadni a szereplők mindannyiszor sivár, lélektelen környezetét. „Mire Lehel, Imola gimis fia kimászott a dunyha alól, és észlelte, hogy befagyott a víz a badelában, és belefagyott a piros pöttyös lábos is, amivel le szokták önteni a vécét, és konstataulta, hogy aznap is a McDonaldsban fog budira menni” – vázolja fel néhány képpel az életkörülményeket az *Eltartási szerződés*. „A román áru olcsósága ellenére nem biztosított nagy vevőkört Beának. Egy idő után nem kellett a bugyi meg a cérna senkinek. A hímzett blúzokat is csak az öregasszonyok vették. Bea váltani kényszerült” – számol be lakonikusan egy sorsfordulóról a *Keresés*.

Az már csak ráadás, ha egy ízig-vérig prózaíró még a témáját tekintve is érdekes, izgalmas és párfát ritkító. Csenger Levente az „aluló Magyarország” még alább taszított és lejjebb züllő, kilátásaitól megfosztott és életerejét eltékozló kisembereiről tudósít. Erdélyiekről, Erdélyből Budapestre vagy Pest megyébe áttelepültekről, akiket a kilencvenes években rendszeresen megújítandó tartózkodási engedéllyel fogad be az anyaország – és ennek hiányában utasít ki, vissza Szünőföldre...

(Magyar Napló, 2006)

**A túlélők
várákozása** Ágh István:
Októberi fogadalom
Nap Kiadó, Bp, 2006.

Újra és újra megbizonyosodom afelől, milyen jó lenne hinni a költészet erejében. Különösen manapság, amikor nincs hiteles történelem könyv – talán nem is volt soha, talán nincs is létalapja ilyennek; nincs hitelük a kijelentéseknek, és a kérdések mögött is számítás rejlik – talán így volt mindig. Úgy vélem, ez a tudósok és művészek kora. Előbbiek fizikai valónk, utóbbiak emberi mivoltunk megőrzésében tesznek szolgálatot, sokszíniűen, vállaltan vagy kényszerből, múló reklámfényben vagy örökös marginalitásban. Akárhogy is, ők kapják a legkevesebb figyelmet, miközben a gépezetek, s a nagy összegépezet ha néha megakadva, némileg füstölögve, csikorogva, zötyögve, de működik, a szereplők cserélődnek, s az ember nem tanul. A *semmi sem az, ami-problémából* eredő igény vissza-visszatérő jelenség a költészetben, filozófiában – nevéen nevezni a dolgokat, nem abszolút igazságként, mégis a nyelv teremtőerejénél fogva ontológiai igényvel, valamit véglegessé, visszavonhatatlanná tenni a nyelvi létben. Minél inkább eluralkodik az abszolút relativizmus sehonnan sehová vezető útjának szemlélete, létélménye, annál erőteljesebb igény ébred azon emberekben a dolgok néven nevezésére, akik még megőriztek valamit emberi mivoltuk lényegéből.

„Az egyetlen történés bennem van, a várákozás története” – írta lírai naplójában Ágh István (*Kövön ülök, hazalátok*. In *Egymás mellett*), a naplóbéli várákozás másra irányult, mégis felidéződött bennem az *Októberi fogadalom* című gyűjteményes kötetét forgatva. A kötet az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulójára készült, három részre bontva, prózákat és 56 verset tartalmaz. Az egykor más kötetekben szerepelt prózák, versek ebben a szerkesztésben, egymásutánosságban egy személyes, közösségi, emberi történetté állnak össze, melyet meghatároz a várákozás, melynek jelentéstartalma a kötetbéli összetett időstruktúrával összefüggésben fokozatosan bővül. (A recepcióban érzékeny értelmezések olvashatók Ágh István időszemléletéről, pl. Cs. Nagy Ibolya, Domokos Mátyás, Vasy Géza, Szentmártoni János tollából.) A kötet egy kiragadott időpont, 1956 köré szerveződik, de mind a személyes, mind a nemzeti történet szempontjából egyaránt tekint vissza és előre. A személyes és történeti időben csak részben választás kérdése egyéni és közösségi sors egybefonódása. A választás inkább a sors alakítására, viselésére irányul, miként arra a kötet címe is utal. Hogy mi is az a fogadalom, arra Ágh István a különböző időszakokból származó írásokkal különféle módon ad választ. Az „idő másvilágából”, a mindent átható rettegés, félelem, kiszámíthatatlanság, ki-

belezett csengők, törvénysértések, igazoltatások, szírének idejéből (*Fejem fölé*), a rendszerváltás előtti időből árnyaltabban, bár kétségbevonhatatlanul merészen, az azutánokban a „titokról” nyíltan, mégis – igaz más okból – ugyanazzal a várákozással. A kötet darabjai mögött olvasható keletkezésük éve, a kvázi „szabadság” adta lehetőségen túl bölcsen, fájón mutatva, hogy idővel hogyan alakult 1956 utóélete, ennek kapcsán rávilágítva az időben rejlő állandóságokra (változatlanságokra) és változásokra, így hangsúlyozva az emlék, emlékezés, emlékezet visszanéző, mégis jövőbe tekintő fontosságát, mely a kötetet Szöcs Géza (*Liberté 1956*) szavaival élve 1956 kapcsán egyetemes „vízszintes emlékműve” teszi.

Emléket állít a neves és névtelen áldozatoknak, hősöknek, akikre, akiknek történetére családjuk vagy sorstársaik emlékeznek. De első kézből szól a túlélők áldozatáról, az életem át cipelt keresztéről, a sok csalódott, keserű emberről, akikről nem tudnak, nem tudunk, akiknek a rendszerváltás sem hozott vigaszt, elégtételt, egész életüket marginalitásba töltötték, töltik.

Ágh István elsősorban a forradalom résztvevői, s főként a túlélők felelősségére hívja fel a figyelmet. Az a csoda, amely fájdalmas vérszerződésévé vált számukra a leszámolás pillanataiban, az eggyé válás a véráztatta földdel, fűvel, egymás fájdalmával, sebeivel, halálával, egy életre összekötötte őket, egy életre bőrükbe, vérükbe ivódott. A személyesen megélt Kossuth téri tragédia, az arcok, hangok, szagok, testrészek, vér, föld, fű, saját sebe, sebhelye mint mementó prózájában, költészetében gyakran visszatér, az embert és természetet egyesítő képekben a ciklikusság valahol mindig hibázik. A sebeztség, hegek, a hó vagy ködfedte lefojtottság, a befejezetlenség, kiszámíthatatlanság érzete létélménnyé válik. A *Gumibot a gólyabálon* kötet egészét meghatározó – személyes élményektől, a nemzeti történet sorsformáló időszakának érzéletes megragadásán keresztül („Olyan terrort tapasztaltunk, melyet nem tudtunk összerakni egészé. Egy hír mögött sem sejtettük, hány letartóztatás, kivégzés lehet. Emitt íróper, otthon meg félholtra vert sógorom.”) – olyan általános létkérdés-kig jut, mint az igen sokféleképp értelmezhető „Itt nem szabad fölállni!” – kijelentés. Ehhez társulnak a kötetbéli versekben megragadott városi mindennapok jelei, nyomai, mint „Szilánksebek a falon” (*Állványok városa*). Ágh István költészete nem polarizáló, oppozíciókra épülő költészet, épp ez a tény irányítja a figyelmet az ellentétek feloldására. A jó–rossz, pozitív–negatív, álom–valóság, mi–ők, fehér–fekete ellentéte sokszor kibékíthetetlennek tűnik, pedig „csak” tisztázásra vár, ez a várákozás néha elégedetlenséggel, felháborodottsággal, csalódással, iróniával párosul, különösen, ha a „reményem fehér rongyai” és a „gyöztések fekete inge” (*Rézerdő*) némelyek számára felcserélhetőnek

tűnik. A *Virágnylásból földbe* 1969-ben igen veszélyes vers lehetett, már címében is idézi a Balassiban megragadott költői összegzést: „Ha bölcső Magyarország: / koszorús ravatal, / ha ravatal: nászág”. A megjelenített karneváli helyzet, amelyben semmi sem az, ami, senki sem az, aki, a szemfényvesztés, amikor minden az ellentétébe fordul, amelyen nevetni is lehetne, „Ha azt a gondatlan haját / vér nem kuszálná”, ha nem aláznának halált, „ha az a pajzsfényű homlok / nem zuhant volna cipőkhöz”, „ha nem vinnék a levert kezét / homállyal gyászoló termeken át, / virágnylásból földbe / a világosság áldozatát”, ha minden otthonosságot s a tavasz reményeit nem árnyékolná be a mindent uraló hazugság. Ma nem divatos morális kérdéseket vetett fel a vers egykor, s azokkal szembesít ma is. Nem reflexív vagy politikai költészet ez, az emberről mint testi, lelki, szellemi, morális lényről szól, az emberhez mint ilyenhez fordul, szembenézést, „elszámolást” sürgetve. Felfedve, hogy a gépezet mindent kifordít magából (*Remetekerti szobor*), hogy az „Enyém se volt és elveszett”-élménye általánossá vált, hogy a halottak feledhetetlenek, a gyilkosokat homály fedí, az emlékezés, az ember zárójelbe került. Az *Őszi dátumok* zárójeles részei összeállnak, két fontos kérdést vetve fel: lehet-e a magasságból a vegetációba visszahullva örülni a pusztá létnek?, s vissza lehet-e jutni egy „az” előtti állapotba? Ezek azok a kérdések, amelyekre a legobjektívebb történelem könyvek sem adhatnak választ. Ez a mindenkori „túlélők” keresztje, de a mindenkori utódok felelőssége is. De a kérdések száma csak nő. Amikor „már van neve s kimondható a régi ősz” (*Tabu*), ugyanúgy kérdés maradt, mi lesz az akkori áldozatokkal, mi a bűnösökkel, meg lehet-e bocsátani, hol a határ emlékezés és felejtés között – feledjük el a bűnösöket, de emlékezzünk az áldozatokra (*Mindig virágos*)? Jogosnak tűnik a kérdés, „De hol a bűnös, ha mindenki vádol?” (*Nem a dohányzás ártalmáról*). És súlyos a kijelentés: „így maradt el / a büntetés, tragédiám katarzisa” (*Összegyűjtött vallomások*). Buda Ferenc hasonlóan fogalmazott a *Túl a falonhoz* írott bevezetőjében: „Személyes elszámolni, leszámolni valóm senkivel nincsen. (...) Ám az igazság helyreálltát várva várom azóta is.” Ez a túlélők várakozása. Ehhez társul a keserűség: „Majd én kiváltom, / megrágom, lenyelem, kihányom / múltunk utolsó csomagját, / megélek belőle, / mint ez az ország” (*Küldjél csomagot*). A sors ironiája vagy az ember tragikus esendősége folytán várakozásukat, csalódottságukat csak fokozza az a rendszerváltozást követő széthúzás, eltávolodás, elszakadás, mely sorstársakból ellenségeket teremtet – „ugyanabban a korban éltem én is, / ugyanazt a nehéz ebédet ettem velük az étkezdeben, akikkel telefonom központi száma is közös volt, (...) milyen hamar idegen lett az arcuk!” (*Nem a dohányzás ártalmáról*). Ez a megrázó kódtatás már nem „csak” a túlélőké, a rendszerváltozás

előtt felnőtt korú nemzedéké is. Így noha természetbe ágyazottan vagy fotókat idéző realiztikussággal jeleníti is meg Ágh István az 1956 előtti, utáni időszakot, átütő erővel a forradalom képeit, a kötet írásai történetiségükben is távolabbra mutatnak. A versek sorát záró *Októberi fogadalomba* zárt fájdalom olyan küszöb az emberiség számára (a problémák világszerte egyre kevésbé lokalizáltak és lokalizálhatók), amelyet nem lehet átlépni. A drámák helye sosem válhat a mindennapok terévé, mindig akadnak, akik sosem felednek (*A Parlamentnél*). Épp elég a mementó már az ember számára, hogy senki ne élhessen „emberálatnak kiszolgáltatottan” (*Az éj kutyája*) – remélhetnénk, tudván, hogy nincs így.

A kérdések sorára a bennük foglalt kritikus válasz mellett, a kényszer-magány, a Krisztus-szerep, a számvetés különféle variációi, megvalósulási formái értelmezhetők ha nem is válaszokként, inkább reakciókként.

Megrázó, hogy a kötetben a magány, magány-érzet mennyi fokozata, változata jelenik meg. A vidéki fiatal fiú első budapesti élményétől, a „félelmes bizonytalanságtól” (*Második árvaságom*) az otthonról haza vágyódók életérzéséig, a szerelmes, a társak, a szellemi-lelki rokonok hiányáig, a barátok elvesztéséig, a *Száműzetés-próba* belső emigrációjáig, *A kisoroszi révben* megragadott oszthatatlan egzisztenciális magányig.

Ágh István plasztikusan fogalmazza meg a talán klasszikusan kelet-közép-európainak tekinthető kivettség-érzetet, megaláztatást – a korlátozásokét, a határlépéseket, az elárúsító nő és a pincér sértését, s a fájdalmasabbakat, a honfitársak bántó szavaiét: „ócsárolták az otthoni irodalmat, / velem engemet is”, „csak az egyik sértett / meg igazán önértetemben, jobban, mint az a / garbóáros nő, az a *merde* nem hatott annyira, / mint »te, a rendszer kegyeltje«”, a megfigyelők, besúgók értetlenségét „hogy én sosem cserélem el / országot hontalan szabadságra” (*Akkor Párizsban*). Hasonlóan áthatóan érzékelteti a félelem különféle formáit, a bizonytalanságét, a börtönletét, a halálfélelmet, a másik féltését, a mindennapokét, az álmokét, a félelmet a félelemtől, „a létezés hideglelésé”-ét (*A Nyugati pályaudvar éje*).

Visszatérő s e kötetben is meghatározó Ágh István költészetében a Krisztus-szerep kérdése. Nem feltétlen hagyományos értelmezésekkel, szerepvállalással szembesül az olvasó. A *Sivatagi testamentum* pusztai vándorlása, a pusztítással, pusztulással való szembeszegülés, a megtisztulás igénye, az áldozat, a Messiásszerű fordulatvárás, az egyesülés a természettel, a magára hagyatottság, a mivé lett, pedig „szabadítónak”, „megváltónak” indult, a keselyű és az ezt követő néma csönd 1956 csodálatos költői parafrázisa. Miként az *Innen indulnak* is, amelyben az a nap, az a tragédia egyfajta Jézusi alászállásként, pokoljárásként

értelmeződik, mintha az alászállást követően, a halálón túlról, a „temetőnél lentibb / életemből” térne vissza. Ezt azonban egy faramuci feltámadás követi, a viselt „stigma (sebhely) figyelmeztető, valahogy befejezetlen a történet, mert „álcás gyilkosod / többszöröse egy infarktusnak, hét-szer / annyi a maszlag, kizárólagos / a gög, a gúny, eszeveszett önérdék / bandázik, virágéneket tapos, / mondtad: Úristen, én nem vagyok itthon? / mondom: Úristen, én nem vagyok itthon!” A *Féreg viszi az álmat*ban meglepő természetességgel olvad eggyé költészetében a biblikus-mitológikus szüzsé- és motívumkincs a realiztikus elemekkel, mint például a falban a kígyó és a lehallgatás, a megváltásért lehulló alma, amikor nincs bűn, az alma inkább lehullik, hogy bekövetkezzen, aminek kell, így talán majd a megváltás is.

A finom nyelvi, formai megoldások, a részletező, érzéletes leírások a versben is a prózairó alaposágával, a prózában is a lírikus költőiségével, a visszatérő témák, motívumok, az állandóságok és változások vizsgálata, értelmezése a részletek felé csábítja az olvasói figyelmet. Emellett a kötet egészében összegző, számvető jellege mindvégig hangsúlyos marad. Egy korszak, s 1956 mindenkor emlékezet számára történő költői rekonstrukcióját tekintve éppúgy, mint a talán 1980-as évektől gyakori vá váló létösszegző versek fényében. A III. részben szerepeltetett két prózában, az *Ezredesné csillagokban* és a *Ködben*, amelyeket az *Árokból jön a törpe* felejthetetlen kötetből is ismerhet az olvasó, különleges elbeszéléstechnikák, narratív eljárások követhetők nyomon. A két elbeszélő két nézőpontot tesz dominánssá, az elbeszélőt és a levél szerzőjét, melyek a történetiség mellett, a legmélyebb emberi érzésekben, gondolatokban találkoznak, érnek össze, az egyes nézőpontok megértését segítve. A realiztikus elemek, a korjellemző próza felé irányítanak az értelmezést, de különösen a *Köd*, amelyben a levélíró anya és az elbeszélő „anya” kvázi ugyanaz, valóság és fikció, valós és teremtett elbeszélő, a különféle idősíkok, a belső és külső nézőpont, a személyesség szintjei összemossódnak, hangsúlyosabbá teszi azt az ontológiai, összegző jelleget, mely a kötet egészére jellemző.

Hogy a várakozás története hogyan végződik, lesz-e vége, nem tudom. Az ítékezés joga, úgy vélem, nem a miénk. Viszont jogunk van köszönetet mondani, emlékezni, erőt merítve tisztán, szeretettel cselekedni. Ágh István kötete számvetésre, szembenezésre, gondolkodásra inspirálja az olvasót. Valami nagy emberi változásra lenne szükség, hogy ne kelljen megváltva megváltásra várni, talán még nem késő szellemi, morális értelemben „lekapcsolni a biztosítékot, / s mint tenyeret belehelni ezt a házat” (*Csak egy halottól...*), a világot, amelyben élünk.

Ekler Andrea

Emelkedő égtájak Megfordult égtájak;
Serfőző Simon versei
Szépírás – Orpheusz
Bp., 2007.

Új kötetében Serfőző Simon gondolatainak őszinteségével becsüli meg önmagát és tisztel meg bennünket, olvasókat. Együtt lélegzik a korrallal, amely immár nemcsak a jelen, de egy darabnyi történelemmé lett múlt idő is.

Serfőző Simon költészete mindig is a vállalásnak, a közösséggel való azonosulásnak a lírája volt. Legjobb verseiben ezt a rá jellemző stílus eltéveszthetetlen eszközeivel oly módon prezentálta, hogy az ihlet érintette szöveg a hagyomány és a modernség pólusai közt kifeszített szívárványszínű verskorpuszként gyulladt föl. S hogy új kötetében ez ily maradéktalanul sikerülhetett, ahhoz a hagyománytól el nem szakadó, ám a jövőért a korrallal folytonosan perlekedő Én ereje kellett. Serfőző évtizedeken át bírta erővel ezt az intellektuális munkát, állta az élet hullámveréseinek próbáját.

A kötet első ciklusa a *Nagyobb napot gyűjtani* című, mintegy lendületet adó kifutópályája a címadó, a *Megfordult égtájak* felszárnyaló második ciklusának.

Amit az első ciklus verseinek tág ölelésével befog, az a személyes élethelyzet és a nép, a nemzet sorsával való összeolvadás élménye. A kilátóponthoz érkezett életút érzülete, a számvetése, hogy inntől fogva a versek minden sorát a kimért idő fényei sugarazzák be. Hogy a szavaknak és a gondolatoknak inntől fogva önmagukért helytállni képes erővel kell megszületniük. Korunk anomáliáira s az ellentmondásokból fakadó feladatokra, Vörösmartyt idéző filozofikussággal tekint: „Mi miatt halt ki annyi / nekibuzdulás, akarát? / Nem haladt odébb a világ, / ma is úgy ment le a Nap” (*Ma is*). S hogy mi-féle feladat és mennyi munka tornyosul még előttünk, arra a *Falat támasztva* soraival utal: „Honnan a sok dolgoztalan kéz” – kérdi, pedig „Gyűrték a munkát valamikor.” „Szolga kezékké lettek, legyintgetők, / kivertek fogásukból a szorgalmat.” S most, amikor az aládúcolás munkájára lenne szükség, mert „Omlik az ország ereszalja”, tétlenségre kárhozható „Falat támasztva tekintgetnek / a munkanélküli szerszámok.”

A második ciklusban néhány nagy vers felemelő erejével folytatódik a lendület. Számot vet életének fordulataival, többek között a letűnt idők mára bizonyossággá lett élményével, őt is besúgók vették körül (*Most tudom már, Azt láttam*). A költő számot vet csalódással, reménytelenséggel (*Nem itt éltem, Nem hallják?*), majd pályatársakat idéz meg, Bella Istvánt, Kalász Lászlót avagy József Attila alakját. És itt található a tipikus versjegyek alapján klasszikusan serfőzői-

nek tekinthető vers is, a *Megfogyatkozom*: „A kisablakkal éjszakázom itthon. / Levegővel lehülök. / Megfogyatkozom Holddal. / Tekintetem után nézek / messzire a házban.” „Az arcátlanság körülvihog, / bokrokkal belerándulok.” „Menyezetem megaláz, / magasságának fölényével.” S végül szól az immár örökös hiányról, a szülők elvesztéséről (*Kifészítették, Sirató*). Ez utóbbi a kötet azon záró öt verséhez tartozik, melyekben Serfőző Simon minden eddigénél mélyebb tónusú, kiérleltebb hangon szólal meg.

E testamentum-versék vélhetőleg új korszak nyitányát jelentik költőnk munkásságában. Serfőző Simon költészeté eddig is olyan teljesítményigényű líra volt, amelynek legjobb darabjait markáns értékarakter hitelesítette.

Verseiben most másképp kapaszkodnak össze a szavak. Egymás után gördülő mondatai messziről indult és messzire tartó hangokat hordoznak. Szavai mintha egy még ki nem nyílt tér felfedezésére indulnának, egy olyan tér felé, amely nemcsak újdonságokat, de félelmeket is tartogat a megismerő számára. „Mások a reggelek, / amelyeket ébrednek magamnak. / Az éjszakában / más bolygófény suhan. / A madarak, / a magasság kenusai, / más irányba indulnak” – írja, „Mintha megfordultak volna / az égtájak.” „Célponttá vált, / ami eddig cél volt.” Mintha a remény abban az új világban, szemben a korábbiakkal, nem létezhetne másként, csak párban a reménytelenséggel. „Más erők küzdenek, / mint amelyekkel én küzdöttem, / sárkánylábnyomukat / még látni mögöttem.” És mégis, ott, a végső térbe zárva, mintha a szív dobogna, hogy az élni akaró élet hangjait kavargatja a fölszálló üzenetekbe. S hogy ne csak hallhatók, de láthatók is legyenek e hangok, szöveiteit fönt, a végtelenbe tartó útjuk kezdetén figyelmeztetésül valami szokatlan, talán a semmiből érkező fény járja át. Egy minden eddigénél alattomosabb korszak eljövételét, egy paradigmaváltás kezdetét vizionálva, amelyet követően a humanizmus, a tisztesség és a szabadság értékeit vallók kényszerülnének a Föld elhagyására: „Más félelmek korma / rakódik rám. / A jegenyerakéták más / parancsra várnak, indulásra készen, / hogy a völgyek silóiból fölsüvöltsenek, / elhagyják a Földet.” (*Más erők*).

Az itt olvasható öt darab közül a *Sirató* című hosszúnak számító vers az apa elvesztésének fájdalmas éneke, amelyben különös líratechnikai bravúrnak lehetünk a tanúi: a versben megidézett idő és történésfolyam dimenziójában az apa egyéniségével a költő a maga énjét kapcsolja, olvasztja össze és alakít ki egységes sorsmegítést. A világ szemléletében, az élet dolgaiban apa és fiú egysorúvá válásának a lírai történésfolyam azon pillanatában válunk tanúivá, amelyben a szimbolikusan beteljesülő találkozás válik, bár különbözőképpen, de mindkettejük sorsélményévé: „Nem a bajtársak élén, / szakasz szerszámot parancsnokolva, / találtak egyszer csak az ágyban. / Fuldo-

koltál dunna-habokban” – írja. „Szalmaszálad voltam: kapaszkodtál belém, / mentőcsónakod, hogy partot is érj.”

A két alany ilyen együlényegű sorsmegítéssé válása olyannyira elementáris, hogy a versbéli poétikai idődimenzió még az eltérő korosztályhoz tartozásból fakadó, avagy a már azonos időben de külön töltött időszakok egymásba hajlítását is megoldja: „De hol vannak már / azok a szélhalmok, / amelyeken még én is jártam? / Hol a lópaták nyomai, / amelyek utánad rúgtak?” Ennek következménye, hogy a versen végigvonuló idő és történésfolyam mintegy megkettőződik, s az apa hiánya saját cselekedetkévé stilizáltan is megjelenik: „De nem baj, úgy tesztek, / mintha a jászol előtt / régóta nem a semmi kérődzne, / nem az alá kellene almoznom. / Nem a szélnek szórnék ocsút.”

A versben a magyar mitológia egyik érzékenyen átéllyegített motívuma is megjelenik. Míg a *Cantata profanában* az aranyszarvas nyomába eredő, szálláshelyüket elhagyó fiúk, hogy a tiszta forrásból ihassanak, maguk is szarvassá kell változzanak, elveszítve ezzel az övéikhez való visszatérés lehetőségét, addig a *Sirató*-ban megidézett szimbolika metamorfózisában mindez úgy jelenik meg, hogy a fiúnak újra és újra vissza kell térnie szülőhelyére, hogy ihasson a tiszta forrásból. „Nem úgy jöttem én, / sose úgy jöttem, / gyárkémény szarvakkal / ajtódon be ne férjek.” „Jöttem csak, jöttem, / mint aki el sose mentem. / Világot ha jártam, / tiszta forrásból csak itthon ihattam.”

Az apa fájdalmat ébresztő elvesztése jelenik meg a következő mondatokban is: „Csak ne láttam volna” „A templomi lobogókat... / a Máriás zászlót fölemelkedni a szélbe.” S a vers platóján a sziklakemény szavakból emlékkatedrálissá emelt sorok: „rögök vetették utánad magukat. / Az ég tetőzete megomlott, hulltak / föléd a nappalok, éjszakák. A tanyapadlás, / amit anyámmal tapasztottál, hullott / lécestől rád. Hullott szekérkerék, ágydeszka, / rossz taligaláb, sarat kovászoló bakancsod. / Elhajtott tehened bőgött a szélviharból.” S mindaz, ami az apával a földbe száll, az egyúttal az egymást egymásban azonosító kortapasztalat. Egy olyan kor tapasztalata, amely már már megkönnyebbulést ébresztőn kényszerít ki ilyen szavakat: „Jobb már neked ott”, „Hogy már nem tudod meg, / milyen új erőszaknak kellene / a járomba kényszerülő fejek. / Messziről milyen új félelmek suhognak.” Ezért, hogy a sorsmegítésként elvesztett apa kettős fájdalom a fiú számára. Hiszen a veszteség, egy közelgő, önvessző vereség szimbóluma is. „Süvölt a világűr hidege. / Míg a magasból távcsövön, / a Holdon át figyel, / figyel az Isten.” Egy olyan fenyegetően közelgő, megsejtett idő, amelyben az önmagunkat is felülmúló, magabizó erőnkön kívül reménységgel hinni, bízni már csak a Teremtő segítségében lehet.

Bereti Gábor

Az elgondolkoztató alapat

Jász Attila:
XANTUSiana avagy egy
regényes élet kalandjai
Kalligram, Pozsony,
2007.

Jász Attila munkája mindenekelőtt azt bizonyítja, hogy a verses epikának éppúgy jelene-jövője lehet a kortársi (posztmodern) magyar irodalomban, mint amennyire máris évtizednyi múltja van. Ezzel ugyan azt is mondom, hogy nem éppen a Tatán élő szerző az első, aki ide sorolható kötetet vagy mű-részletet jelentet meg mostanában nálunk, ám egyúttal azt is állítom, és elsősorban arra szeretnék kilyukadni: jóval többről van itt szó, mint egyszerű divatjelenségről – még akkor is, hogyha azért szinte minden magára valamit is adó harmincas-negyvenes irodalmi szereplő megpróbálkozik előbb-utóbb a narratív keretbe ágyazott költészeti kontextusképzés ezen módozatával a mai Magyarországon. Évszázados léptékű irodalomtörténeti alámerülést követően az utóbbi dekádban olyan fontos szövegművelési területté vált a regényepika ezen legalább annyira tradíciószigorú, mint kötetlen-intertextuális globálterrénuma, hogy még a reneszánszáról is kevés volna beszélni a műfajnak. Sokkal inkább arra mutat ez a kreatív és sokrétű kódolásbeli visszatérés egy egész nemzedék kezén, hogy a hagyomány egésze nem ismer totális időbeli eltűnéseket egyes temporálisan kimutatható léttel rendelkező jelenségeivel kapcsolatban. Egy ilyen jelenség egyik, újabb, az eredetiséget amúgy nem féltékenyen hajszoló példája tehát a *XANTUSiana* is, amely bőséggel osztozik társainak nagyon sok karakterisztikumában. E közös, egyben talán szinte kötelező érvénye miatt elgondolkoztató alapzat után vizsgáljuk meg mármost, hogy miben különbözik tőlük.

Mindenekelőtt azon sajátosságának megnevező kialakításában, címszerű hordozásában, *ami* ő maga, nevezetesen hogy valamilyen „-iana” vagy „-iada”. *Hümériáda* (Orbán János Dénes), homéri zalániana (Szálinger Balázs: *Zalai passió*), anyegináda (Térey János: *Paulus*), heideggericum (Vörös István: *Heidegger, a postahivatalnok*). Nem, Jász műve nem éri be azzal, hogy (egy) *xantusiana* legyen csupán, neki egyenesen *XANTUSianává* kell válnia. S a latinus veretességű (és általánosságú) nominális jellegzetesség kódolására szolgáló melléknéviség, a gyűjtőszó értékű jelzőközegiség tágas, minden széttartóságot kezelni és szellemileg egységesíteni képes univerzuma kárpótól az előbb említett szerzők hasonló művénél fellelhető tematizáló jellegű címadási gesztus tartalmi színességének

itteni elmaradásáért. Hiszen a nagybetűs címrész értelmében elsősorban maga a központi figura és fiktív beszélő errefelé a tematikus-tárgyalási centrum is, írásai („LEVÉLfogalmazványai” és „NAPLÓtöredékei”) csupán saját kommunikációs holdudvarát, szubsztanciális önazonosságához képest mindössze esetleges-ellényegtelenedő szólam-auráját alkotják meg. A két ciklusra, szakaszra oszló szövegállomány első ötven darabja tehát amolyan „fogalmazvány”, második ötven darabja pedig afféle „töredék” – a szerzői stilizáció szerint saját állagát mintegy jelentéktelenítő, jelentőségkisebbitő gesztussal. És akkor egyszerre felvetődik, hogy *kinek* a fogalmazványa és töredéke?

A kérdés azért fogas, mert egyfelől biztosan nem Xántus Jánosé, a történelmi magyar tudósalaké, aki részt vett a szabadságharcban, majd megjárta Amerikát, ahol indiánokkal is bőségesen találkozott. Ha nem így volna, akkor nem beszélénk róla mint regényhősről, illetve nem figyelénk Jász Attilának az ő figurája, egzisztenciája, szakmai kompetenciája erőterében létrehozott szépirodalmi teljesítményére. Másfelől viszont a kötetkét csinos „append X”, azaz játékosan felvezetett Xántus-függelék zárja, amely „F/elhasznált irodalom” cím alatt egyebek mellett tudománytörténeti, publicisztikai, belletrisztikai (lektúri) műveket kontextualizál oda az uniformizált, előbb három-, majd négy soros prózaverszszakaszokból építkező egyes (eltérő terjedelmű) Jász Attila-versek alá, mint *e látható beszéd* láthatatlan bázisát. S ez képez aztán olyan alapzatot, amely valóban elgondolkoztató. Főleg azért, mert ellenőrizhetetlen a befogadó számára, mely pontokon történik meg az olvasó író által a „f/elhasznált” anyag momentuális átléptetése a „sajátba”, illetve közelebbről honnan is történik ez adott esetekben (amikor például nyilvánvaló, az archaizálásból, szakmaizásból stb. egyértelmű a *felragadás* ténye, és idézőjellel is „legitimizálva” van az átvétel). Nem mintha ezeknek a filológiai nyomozásoknak igazi értelme volna, vagy az elmaradásukkal fellépő információhiány rombolná a különben nagyon is érdekes, finom gesztusokkal tarkított, mozaikos részleteredményeiben hihetetlenül értékes munka élvezhetőségét! Sokkal inkább az a gond, hogy a valójában láthatatlan, és csak bibliografikus formalitással jelzett – és talán soha senki által már felderíteni nem *fogott* (!) – szellemi televénnyel együtt lenne igazán, tényleg és teljességgel érdekes/érdemleges az előjátszott narratívum. Persze, hogyan is volna elképzelhető egy megbízhatóbb megoldás? Mindenesetre a *Xantusiana* jelen formájában felveti a kételyt: vajon meg szabadott-e (így) írni egyáltalán?

Kárpótól persze az a tény, hogy Jász Attila költészete tovább épül, gazdagodik ebben a speciális kontextusban is.

Zsávolya Zoltán

Sokszínű egység Vilcsek Béla:
A telített pillanat
Parnasszus Könyvek,
Bp., 2006.

Nincs ebben semmi ellentmondás. Egy tanulmánykötetet vehetünk kézbe, amelyben a sokszínű tematikát egységes látásmód fogja össze. Egyáltalán nem olyan természetes dolog ez, mint hinnénk. Vilcsek Béla irodalomtörténész azonban nem hajlandó részt venni az irodalmi megosztottságban, sőt, válogatásával jelzi; tudomást sem vesz róla. Megértésével egységesíti az eltérő szempontokat, a különféle beállítottságot. Egyaránt érti Zalán Tibor kétségbeesését, Faludy György lelkesedését, Petőcz András megtorpanását, Szepes Erika bizonytalanságérzetét, Nagy Gáspár megingathatatlanságát, Koppány Zsolt csilapíthatatlanságát, Mátyus Aliz óvatos derűjét. Megkísérel „helyre tenni” olyan kevésbé méltányolt kiválóságot, mint Hubay Miklós, feleleveníti a félretett Gérecz Attila munkásságát, s – természetesen – nem szabadulhat Babbitól vagy Radnótitól. És ez a felsorolás csak töredéke annak, ami a kötetben található. A szerző öszinteségét bizonyítja, hogy sosem válik kritikátlanná: amit másként gondol, azt szóvá teszi. Azzal, amit a hatalmas, feldolgozott anyagból idéz, amivel szemléltet, szintén képet ad önmagáról. A könyvnek Virginia Woolf munkássága, illetve az új irodalmi irányzat(ok) keresésének folyamata ad keretet (ami érdekes módon mintegy féltőn-óvón fogja közre a klasszikus értékeket). E kereten belül megtalálható mindaz, amit Woolf az *Orlandóba* próbál sűríteni. Vilcsek Béla nem csupán az alapműveket ismeri kitűnően, de a hozzájuk kapcsolódó irodalmat is, így mindezek együttes figyelembe vételével alakítja ki véleményét.

Láthatjuk, a rohamosan felgyorsuló változásoknak megfelelő, adekvát kifejezési formákat kereső kísérletezők mennyi nehézséggel találják szembe magukat. Eleve viszolyognak attól, hogy kitaposott útra lépjenek – noha az *egyéniesség* oda is vihető és megőrizhető – de új csapást törni, valami „jobb” irányba vezetőt, s az utánuk jövők számára is járhatót, mintha nem volna elég erejük. Vagy kitartásuk? Talán kedvük sem. Bár abban a hitben keresik az új látás- és kifejezésmódot, hogy többet tudnak felmutatni a létből, ám kiderül; csak *másképp*. Maga Woolf is – szinte kényszeresen keresve az újat, valami új kifejezési formát – siratja a régit, az elenyészőt, legalább valamennyit szeretne megőrizni belőle. Ami talán nem is tűnne el annyira hirtelen, ha nem üldöznék oly lelkesen a – végül is soha meg nem érkező – jobb reményében. Vagy a szépségszisztem munkál? Oly mindegy, hogy éppen ki kerget kit, hiszen a kör végül úgyis összezárul?

Minél mélyebbre ásnak, minél szerteágazóbban, annál inkább az értetlenségre és az érthetetlen szenvedésre kell összpontosítaniuk, mintegy megelőlegezve mindennek az értelmetlenségét. Érdemeiket ez természetesen nem kisebbíti, hiszen a lehető legalaposabb megismerés vágyától úgyve, elsősorban önmagukon kísérleteznek az önkínzásig; amit találnak, arról pedig nem ők tehetnek. (A nagy kérdés inkább az, mihez kezdhetnek e szembesülés után?) Az érzelmi szférát a racionalizmus eszközeivel hitelesen kifejezni roppant nehéz. Az egyensúly fenntartása erős, tudatos elszántság, állandó önkontroll nélkül lehetetlen; az érzelmeik túlbujánzása könnyen eltéríthet a valóságnak éppen attól a tárgyilagosságától, amit elszántan kergetnek. Vagyis azt a „telített pillanatot”, amiben minden lényeges együttesen megragadható. Amit Virginia Woolf (is) egész életén át hajszolt. (Persze mindenfajta kifejezésmód, mindenfajta művészet, az élet egészéből csak pillanat(ok) kiragadására lehet képes). Másik nagy kérdés, hogy kizárólag önmagunkat (önmagunknak?) és magányunkat akarjuk sűríteni *abban* a pillanatban, vagy valamiféle hatalmas összetalálkozás monumentális pillanatát? A személyiség kiteljesedésének vagy felbomlásának pillanata(i) ez(ek)? Felsejlik valami bizonyosság, vagy végleg elveszik valami? Lesz-e folytatás? S mi lesz a folytatás? Esetleg elérkezik az utolsó pillanat; az elmúlás nagy pillanata, ami lehet egy csodás beteljesülés, és lehet maga a tömény iszonyat. De ezt már ki-ki magával viszi az ismeretlenbe.

Akár csak Radnóti. Megrendítő soraitól az ember bármilyen idő távlatából megtántorodik: „*Harminckét éves vagyok, harminckét éve halott az anyám. Érdemes volt? Már négy évvel többet éltem, mint ő. De hát akartam én?*” S mi mindent kellett átélnie, mert csak a számára egyenes úton volt képes járni! Nem tagadja meg zsidóságát, de nem is vallja; nem akar más lenni, mint EM-BER. Tudja, hogy bármely korban ez a lehető legnagyobb kihívás, a legnehezebben elérhető, legteljesebb cél. Emberi tartalommal csak az ember töltheti meg a világot. Ha ezt nem teszi, vagy szándékosan kivonul, kitől kérheti számon a világ kihülését, kiüresedését? És Babbit? (Egyébként a csodálatos *Jónás könyvét* éppúgy tarthatatlan antifasiszta műnek kisajátítani, mint például Camus *pestiséjét*). Babbit saját szenvedése szinte feloldódik a mindenségben. Ellentétben a modern(nek kikiáltott), mindenáron és mindenekfelett önkifejező (irodalmi) szemlélettel: ÉN szenvedek! – kiáltja a világ felé önmagába zárkozva. Ami tulajdonképpen jogos és érthető, hiszen a megváltoztathatatlan alaphelyzet, vagyis, hogy képletesen és valóságosan fel kell zabálnunk egymást, hogy élhessünk, annyira abszurd, hogy vagy eleve feladjuk az egészet – vagy próbálunk értelmet adni neki. Sokszor azonban úgy látszik, egyre kevésbé van igény erre

(is). Már elég az individuum tömegessé burjánzásának, a széthullásnak a bemutatása. Azt a tényt ugyan jól jelképezik, mennyire nem ért(het)ik meg egymást (sem a világot) az emberek; de ennyire nem is akarnák?

Szüntelenül növekvő hiányérzetünkkel együtt növekszik a gyanú: talán jobb volna belátni, hogy a nosztalgia nem feltétlenül üres képzelgés? Hogy a konvencióktól sem kellene félni jobban az indokoltnál? (Nem véletlen, hogy a magukat rigorózus szabályok közé kényszerítők elsősorban nem útmutatást, hanem valamiféle eszmei védettséget remélnek közegüktől.) Meggyőződés, hogy minden formabontó kísérlet tiltakozás az ellen, ami ellen hiábavaló tiltakozni. Vagyis a lét milyensége ellen. Ráadásul bizonyos tekintetben őszintétlen ez a tiltakozás – mégha igaz szándékú is –, mert bármennyire jogosan kritizál, nem tagad(hat)ja meg a benne való részvételt. Ezért válnak a polgárpukkasztók, a minden áron „eredetieskedők” előbb-utóbb komolytalanná, mosolyogtatóvá. (Persze gyakran ők maguk is játéknak tekintik „világmegváltó” próbálkozásaikat.) És ez a tárgyilagosan értelmezett konzervativizmus behozhatatlan előnye: folyamatával bizonyítja, mi állja ki az idő próbáját, min kellene változtatni, s mi az, ami – akár elfogadhatónak ítéljük, akár nem – életünk szerves része.

Miközben Vilcsek Béla őszintén együtt érez valamennyi alanyával, alapos tanulmányainak egyike sem cáfolhatja, hogy a mind mélyebbre merülő, mindent ízekre szedő és bekebelező kísérletek nyomán (következtében?) mintha az irodalom (is) fölfalná önmagát. Mit mond erről Zalán Tibor: „*Ma már föltehetően valóban nincs célja az irodalomnak. A társadalomban nincs benne az irodalom, csak a művelők vannak benne a társadalomban, és próbálják még személyes hitelükön keresztül egymáson túl delegálni a produkciókat.*” Irodalom és élet mégsem választható szét, mert minden műben benne van az ember – legalábbis egy része. Lényétől függetlenül senki nem képes létrehozni valamit. Azért érezzük gyakran hiábavalónak az erőt – s a lehetőségeken – felüli igyekezetet, mert folyvást szembesülünk azzal: csak a díszlet változik (igaz, egyre rohamosabban); de a szereplők változ(tathat)atlanok. Egy idő után Petőcz is úgy véli; a látás- és kifejezőmód szinkronja korántsem magától értetődő: „*A hagyomány és a*

nóvum között a határvonal eltűnőben van: a szemlélet hasonlósága válik egyre hangsúlyosabbá.” S látja azt, amit nyilvánvalóan még sokan, csak nem szeretik beismereni: „*Idő és technika előrehaladtával az emberiség nem lett boldogabb.*” Nem, már nem felfedezni akar, hanem teremteni; de van-e erre felhatalmazása?

Érdekes összefüggés, amire talán maga a szerző sem figyelt fel. Könyvének szereplői a közelmúlt tiltott-túrt kategóriába tartoznak (talán Radnóti és József Attila kivételével; nekik sem a műveik, hanem tragikus sorsuk volt lényeges a korszak számára). Mindazok, akik az ötvenhatos forradalmi eseményekben részt vállaltak, de főként akik ténylegesen annak a szellemiségét viszik tovább, itthon bizton számíthatnak valami folyamatos gyanakvásra és mellőzöttségre – minden időnkénti erőltetett cáfolat ellenére. Hiába jelent meg Faludy önéletrajza számos fordításban világszerte, hiába tett valamennyi nyilatkozatában egyenlőségjelet a fasiszta és kommunista diktatúrák közé, nem tudta elérni, hogy a – finoman szólva – naiv Nyugat ezt egységesebben kezelje. Hiszen nekik az utóbbiról nincs átélt tapasztalatuk. Szintén egy Zalán-idézet, ami vitathatatlanul jellemzi az emberi természetet, s ami a vissza-visszatérő (alkotói) válságok egyik kiváltó oka: „*Aki középben áll, azt minden oldalról ellenség veszik körül. S amikor azt is észrevettem, azok, akik vertek, összeszövetkeznek azokkal, akik verték őket, és csak az úszósapkán változik a címer, akkor végképp összeszavarodtam. Akkor el is hallgattam sokáig, és el is hallgattam körülöttem minden...*” S lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy a tisztesség kénytelen elhallgatni...

Nem csupán az átfogó kritikusi szemlélet teszi egységessé a kötetet, hanem az is, hogy szereplői közül alig akad olyan, aki közel(ebb) jutott volna ahhoz, amit oly szenvedélyesen kutatott. Ahogy szemernyit sem engednek a magukkal szembeni elvárásaikból: ki hogyan küzd meg vele, végülis személyes ügyükké válik. Ezeknek a lényegükben azonos kérdésekre irányuló, különféle (stílus)irányzatoknak valóban együttesen van helyük – mind az életben, mind az irodalomban. Melyek – minden átjárhatóságuk ellenére – egymással be nem helyettesíthetők. Ám közösen kergethetik tovább a(z igazsággal) telített pillanatot.

Wutka Tamás

Felhívás az Új Átlók Művészeti Társaság és a Stádium Kiadó IV. Szépirói Tehetségkutató Pályázatára ezúttal kiemelten Dél-Pest kerületeiben (Pesterzsébet, Csepel, Soroksár, Kispest, Pestszentlőrinc, Pestszentimre)

Az Új Átlók Művészeti Társaság 2000-ben alakult. Elősegíti tagjai – írók, költők, képzőművészek, iparművészek, fotóművészek, építészek, zenei és prózai előadóművészek – pályakezdését. Pályázni lehet: **versekkel** (10 vers) 14 és 25 év közötti fiataloknak; **szépprózával** (1 ív = 16 oldal = 28 800 betűhely) 18 és 35 éves életkor közötti fiatal felnőtteknek.

A pályázók mellékeljék **önéletrajzukat** és **e-mail címüket, telefonszámukat!** Az eredményhirdetésre 2008. április 11-én, a Költészet Napján kerül sor. A legjobb pályaművekből **antológia** készül, amelynek bemutatóját 2008. Könyvhetére (június elejére) tervezzük.

Beadási határidő: 2008. február 4. Postacím: 1204 Budapest, Igló u. 6. II/8. (Telefon: 283-9249)

**Új néprajzi
kismonográfia
a Csokonai-
hagyományokról**

Lukács László:
Csokonai a néphagyományban
Ráció, Bp., 2007.

Csokonai Vitéz Mihály neve falusi gyermekként sem volt ismeretlen számomra. Szüleim mindkét ágon tanító családból származtak, és Fehérgyarmaton éltünk majd tizenegy esztendő koromig. Irodalom- és zenekedvelő édesanyám vidám természetű volt, munka közben mindig dalolt és téli estéken gyakran elővette kis gitárját is. Csokonai Vitéz Mihály romantikus nevét nemcsak hallottam tőle, hanem a *Földiekkel játszó égi tünemény, A hatalmas szerelemnek megemésztő tüze bánt, Óh Tihanynak rijadó leánya* kezdősorú Csokonai-dalokat (címről soha nem neveztük) valamennyi versszakával meg is tanította nekünk. Csokonairól magáról pedig édesapám mesélt, aki egy ideig debreceni diák volt. Ez a város olyan formán jelent meg képzeletemben, ahogyan az ő elbeszéléseiből összerakhattam. Mikor Debrecenbe költöztünk, elvitt bennünket a kollégiumba, elmagyarázta, hogy kik vannak az árkadok domborművein. Csokonai szobráról azt mondta, hogy ez a legszebb költőt ábrázoló magyar szobor az egész országban. Megtanultuk Ruyter admirális és az oszlopra vésett gályarabok nevét, beszélt Bocskairól, Kálvinról, Lutherről, Zwingliről, s természetesen ugyan ezen a falon lévő domborművek alapján Kölcseyről, Arany Jánosról, és természetesen Csokonai Vitéz Mihályról, a kicsapott, Nagyerdőn társaival mulatozó diákról, kinek síremléke előtt is tisztelegtünk vele. Hallatlan öröm töltött el, amikor úgy hatodik osztályos koromban a *Csáthy-helyén*, ahol akkor kis antikvárium volt, egy forintért megvettem (fagylalt helyett) a kirakattól kiemelt *Egy fiatal élet rapszódiaja* című Csokonai életregényt, s elolvastam. A Csokonai-történetek, anekdoták egy részét Szőke bácsitól (a kollégium mindenese volt) hallottam, amikor az iskolával, majd többször egyedül is a kollégium múzeumát megnéztem. Ízesen előadott diáktörténetei Csokonairól és Hatvani, Budai Ézsaiás professzorokról szóló elbeszélései, no meg Nyilas Misi története nemcsak megragadt bennem, de észrevétlen gyarmatiból debrecenivé alakított. Csokonait kézzelfogható közelségbe hozta a Déri Múzeum is, ahová gyakran jártunk be testvéreimmel, barátaimmal, s nem csak az iskolával kötelezően. Csokonai fuvolája, Lilla papagájos képe, ha a régi múzeumra gondolok, azonnal felmerül bennem, csakúgy mint a kollégium gyűjteményében kiállított néhány kézirat és nyomtatvány. Csodálkozva olvastuk és mondtuk: *Földiekkel játszó égi tünemény...* Az es betűt *ef*-nek ol-

vasva. Egyidejűleg persze verseivel is ismerkedtem, s az iskolában is tanultuk őket.

A magyar irodalomnak nagy költőket adó Székesfehérvár melletti kis Zámolyról származó Lukács László debreceni egyetemi hallgatóként kezdett foglalkozni a néphagyományban különösen erőteljesen élő debreceni költővel. A költő születésének kétszázadik évfordulóján az *Egyetemi Élet* diákújság külön Csokonai-számot jelentett meg. Lukács László szerkesztőként így került kapcsolatba Julow Viktor professzorral (aki „száműzetését” töltötte a Déri Múzeumban és Csokonai-könyvét írta), illetve Kilián István irodalomtörténésszel, a jubileumi kiállítás rendezőjével. *Csokonai a néphagyományban* címmel Lukács László cikket tett közzé ebben a számban. Írására Ujváry Zoltán is felfigyelt. Maga a téma különös volta, a jubileumi rendezvények hangulata, amelyben a debreceni szellemiség is megnyilatkozott, s cikkének fogadtatása a jelenség alaposabb feltárására ösztönözte. *Jelenséget* kell mondanom, mert – ezt ő is hangoztatja – ritka dolog az, hogy egy költő, egy művész a népi fantáziát annyira megragadja, hogy magát a költőt természetfeletti erővel ruházzák fel, jövőbe látó jósként tiszteljék, életének sok mozzanata pedig legendává, monda- és anekdotakorré terebélyesedjék, költészete egy része két és fél évszázaddal később is eleven legyen, beépüljön a néphagyományba, tovább írják verseit, megzenésítsék. A magyar irodalomban csak Petőfit érte még ez a népi tisztesség.

Lukács László több mint három évtizedig gyűjtötte könyvének anyagát, átvizsgálva a különböző múzeumok, könyvtárak, kéziratárak anyagát, feljegyezve a még élő néphagyományt, filológiaiilag tisztázva az előkerült szövegek eredetihez való viszonyát. Csokonai nemcsak szülőföldjén és környékén fordult meg, hanem a Dunántúlon is maradandó nyomot hagyott közvetlen, illetve tágabb környezetében. Az ország nyugati fele némely művének színhelye, a táj szépségei és csodái verseinek ihletői is voltak. A szülőhelyén kialakult, a személyéhez, viselt dolgaihoz kötött történetek errefelé is ismertté váltak, sőt tovább gyarapodtak. Országos hírnevét a nagynevű protestáns iskolák, kollégiumok diákjai körében terjedő kéziratmásolatok Pápától Csurgón át, Kiskunhalasig, Sáropataktól Kolozsvárig, Marosvásárhelyig növelték. A kollégiumokban akár csak egy-két évet eltöltött, később mesteremberré, tehetősgazdává vált személyek kéziratoss könyvei, diplomát szerzett tanítók, papok, hivatalnokok gyűjteményes kötetei bizonyosságai annak, hogy mind versei, mind a róla szóló történetek, mind a neki tulajdonított jóslatok (pl. jövődölések csaknem száz esztendő eseményeiről, bal szerencsés napok jegyzéke) a társadalom polgári rétegét is elérték. A nem iskolázott nép pedig *tudós* (*tudomá-*

nyos) emberré, garabonciás diákká, természetfeletti erejű alakká avatta, illetve csavaros eszű, a szorult helyzetből magát mindig kivágó Lúdas Matyi-féle anekdotahőssé tette. Olykor a Hatvani professzor (a Magyar Faust) nevéhez fűződő történeteket is hozzá kötik, hisz mindketten debreceniek, kollégiumbeliek. Így lesz a költőből már nem is reális vonásokkal felrajzolható ember, hanem fogalom: *ő Csokonai*.

A magyar irodalomban üstökösként feltűnő, nagy tehetségű, idegen nyelveket beszélő és európai műveltség-re fiatalon szert tevő debreceni diák, aki lenyűgözi professzorait, a város művelt előljáróit, s egyenlő rangú partnere a nagy tudású, a botanizáló, természettudományt, filozófiát egyaránt művelő, költészetben is jelentőset alkotó Földinek, Diószeginek, Fazekasnak, nem szorítható be a kollégium szabta, átlagos diákokra méretezett szűk mozgási területre. Ezért sok mindent el is néznek neki. Ennek dacára vagy éppen ezért megmarad állandó fegyelemsértő, fékezhetetlen, fegyelmeztelen diáknak, aki minden megnyilvánulásával – mert az egyben átlagon felüli is – átlépi a neki különlegesen tágra mért határokat is. Magára irányítja a köz figyelmét, irigyelt ember a diákság körében, s természetesen vezéregyéniség. Az ilyen emberről természetes, hogy sorra születnek a legendák, neki tulajdonított történetek, s a régi diákelet megőrzött történeti, másutt megtörtént vagy irodalomból merített vándoraneidoták alakja köré rendeződnek, hozzá tapadnak. Képzeltbeli alakja igen sokoldalúvá válik, s önálló életre kelve újabb vonásokkal gyarapodik arcképe.

Lukács László könyve öt fejezetében Csokonait mint természetfeletti tulajdonságokkal bíró hiedelemalakot, mint jövődöbe látó jóst, mint furfangos eszű, magát minden szorult helyzetből kivágó anekdotahőst mutatja be, akinek népszerű alkotásai folklorizálódnak, máig különböző formában tovább élnek (szájhagyomány, kéziratok, ponyvakiadványok, klasszikus könyvek, előadott színdarabok, megzenésített változatok), s alakját, arcát, életének jellemző eseményeit ügyes kezű alkotók, mesteremberek, művészek örökítették meg a leg-

különbözőbb műfajokban (fafaragás, mézeskalács, kerámia, rajz, festmény, dombormű). Mindezeket a feltárt változatok filológiai pontos összevetésével, forrásaik tisztázásával, gyökereik kiásásával, a kiegészítések, módosítások leválasztásával adja közre. Felhasználja az eddigi irodalmat, hitelesíti (kétségbe vonja) korábbi szerzők megállapításait. A leghíresebb történeteket több változatban is közli (pl. *Csapot, papot ott hagyott...; Hallja e kend bácsi, / Messze van Kovácsi?; Gaz a világ, tők a tromf...; Kunmadarasi szánkózás*) és utal irodalmi feldolgozásaikra is (Petőfi, Jókai, Mocsár Gábor).

Csokonai alakja a nép képzeletében, a diák és polgári kézirat irodalomban (*népi szamizdat*) szeretetteljes, természetfeletti tudással rendelkező, anekdotikus figuraként jelenik meg, aki nagy tudású, éles eszű, mindig jót akaró, garabonciás diákként tipikus képviselője a debreceni kollégium diákságának. Csavaros eszű Lúdas Matyi, aki főlényes tudása és költő mivolta miatt mindenre azonnal csattanós (olykor verses – mert költő) választ ad és a legképtelenebb helyzetben is azonnal feltalálja magát. Nincs nála lehetetlen helyzet, ha valami ésszel megoldható. Ez egyben a tudás, az iskolázás, a debreceni kollégium s a debreceniség elismerése is. Ez az úgynevezett debreceni polgári (cívus), a Debrecen vonzás köré tartozó (*Tiszántúl*), a városra (kollégiumra) feltekintő polgárosodó falusi lakosság korabeli értelmiségi eszményképe. A nép azzal, hogy a néphit alakjai közé sorolja (garabonciás diák, táltos), de anekdotikus vonásokkal jellemzi, s Faust helyett Till Ulenspiegelként jeleníti meg, s tekinti magáénak, polgárosulni vágyásáról ad bizonyosságlevelet. Csokonai, a magyar irodalom európai rangú költője, gondolkodója, rövid életének eseményeivel, magasrendű művészetével ehhez a gondolkodó társadalmi réteghez kereste az utat.

S hogy megtalálta, annak bizonyossága az a sajátos jellegű befogadás, amelyet Lukács László alapos és cizellált írása tényszerűen is bizonyít. Munkája fényében el kell gondolkodnunk azon, jól ismerjük-e Csokonai életművét, felfogjuk-e egyáltalán jelentőségét a magyar irodalomban?

Szabó László

A Barankovics István Alapítvány irodalmi ösztöndíja

Az alapítvány első alkalommal hirdette meg egy évre szóló, havonta százezer forintos ösztöndíját, amelyet a zsűri idén Nagy Gábornak ítelt. „A tervezett mű a kádári időszak sajátos jelenségét vizsgálja regény formájában: a rejtélyes papgyilkosságokat. A hol öngyilkosságnak, hol rablógyilkosságnak álcázott esetek közös nevezőjét igyekszem megkeresni. Azokat a motivációkat, amelyek a korabeli hatalmat mozgatták, s az okokat – fiatalok hittanoktatása, békepapi szolgálat elutasítása stb. –, amelyek következtében a papok áldozatokká válhattak. Nem szándékom dokumentarista regényt vagy szociográfiát írni. Ehhez nem állnak rendelkezésre elegendő elérhető iratok. S nem egyetlen ügy rekonstruálása a célom. A rejtélyes papgyilkosságok regényes modelljét szeretném megalkotni: olyan fikciós prózát, amely alkalmas lehet a jelenség lényegének megvilágítására” – írta nyertes pályázatában Nagy Gábor, akinek az ösztöndíjat dr. Mészáros József, a Barankovics István Alapítvány kuratóriumának elnöke 2007. december 6-án, a Magyar Napló karácsonyi rendezvényén adta át. (Nagy Gábor rövid életrajza szerzői lexikonunkban olvasható.)

„Ki figyel a magyar kultúrára?”

L. Simon László:
Versenyhátrány –
A (kultur)politika
fogságában
Kortárs, Bp. 2007.

„A kül- és gazdaságpolitika agilitásával és rugalmasságával szemben a kultúrpolitika a pillanatnyi változásoktól való bizonyos függetlenséget kíván meg. Ezt hosszú lejáratú váltóhoz hasonlítjuk, és lényege főleg azáltal van meghatározva, hogy mindig a jövő generáció számára dolgozik” – idézi L. Simon László Klebelsberg Kunót, azt a magyar kultuszminisztert, aki csaknem tíz éven át, 1922–1931-ig ült Eötvös József székében. Azóta tetemes idő telt el, s a rendszerváltoztatás óta is már csaknem két évtized, de még mindig érvényes az a megállapítás, hogy ő volt az elmúlt száz év legnagyobb formátumú magyar kultúrpolitikusa. Amennyire helyénvaló ez a megállapítás Klebelsbergre, annyira lesújtó napjaink politikusi elitjére vonatkozóan. 1920 után a megmaradt ország a gazdasági élet reorganizációjához szükséges háttérfeltételek jó részétől megfosztva, a háborús veszteségek terheivel és a tönkretett szövetű társadalom lelki traumáival birkózva mégiscsak súlyosabb helyzetben volt, mint az 1989–90-es évek Magyarországa: mára mégis azt mondhatjuk, a rövid távú, pártpolitikai-hatalmi érdekeknek kiszolgáltatott, a költségvetés maradékelvén működtetett kultúra stratégiai ágazatként az elmúlt időszak egyik legnagyobb vesztese lett. Holott a rendszerváltoztatás egyik alapvető céljának éppen a gondolatszabadság biztosítása és a politikának alávetett és kiszolgáltatott kulturális élet autonómiájának megteremtése látszott.

Mi az oka annak, hogy az elmúlt évtizedek politikaformáló elitje mindennek ellenére mégis lemondott az átfogó magyar kulturális stratégia kidolgozásáról? Miért hiányoznak ma a koncepciózus, erőteljes érdekérvényesítésre képes kultúrpolitikusok, pedig a rendszerváltozás idején a humánkultúra társadalmi pozíciói erőseknek látszottak? Miért maradt el mégis a kulturális élet konszolidációja és kárpótlása? Milyen következményei lehetnek annak, ha az állam teljesen kivonul a kultúra finanszírozásából, felválthatja-e a magánmecenatúra az állami finanszírozást? Mi lesz a megyék által fenntartott vidéki kulturális intézményhálózattal, amikor a megyék leépítése, elorsvasztása folyik? Milyen jövő vár a nemzeti emlékezet profitorientáltan nem működtethető őrzőhelyeire, a múzeumokra, a levéltárakra? Privatizálható-e a kollektív emlékezet? A jelenlegi pályázati rendszerek miért nem teszik lehetővé a kultúra intézményei, szervezetei, többek között a könyvkiadók, a folyóiratok számára a hosszú távú tervezést? – sorolja a kérdéseket L. Simon László.

Kötetének 2003 szeptembere és 2007 ősze között született tényfeltáró, helyzetelemző és fogalomtisztázásra ösztönző tanulmányai, vitacikkei a kulturális élet mielőbbi konszolidációjának szükségességére mutatnak rá. A feladat megoldása csak pártpolitikai szempontokon felülemelkedni tudó szakmai összefogással képzelhető el. Az olyannyira szükséges és a szerző által is szorgalmazott szakmai összefogás azonban rövid kivételektől eltekintve mind ez ideig nem valósult meg. Bár egykor a rendszerváltó nagy pártok mögött elismert értelmiségi rétegek sorakoztak föl, kiszorultak a politikából, vagy ha nem, a politika fenntartás nélküli szolgálivá szegődtek, részben pedig kihátrálva a pártok mögül, a politikát hol elegáns távolságtartással, hol lesajnálva szemlélik. Ugyanakkor állandó tapasztalat az is, hogy a politika sem tart igényt kritikus értelmiségi, szakértői háttérmunkára, visszajelzésekre. Ahogy szélesebb összefüggésekre is tekintve L. Simon fogalmaz: „... nemcsak a populizmusra való hajlam, a műveltség hiánya a gond, hanem az is, hogy a mai vezető politikusok nagy része gyakorlatilag teljesen elszakadt a társadalomtól, nincs emberközeli tapasztalatuk, burokokban élnek. Ez a burok egy nagyon erős, saját maguknak megszavazott anyagi biztonság, olyan, amivel a magyar társadalom nagy része nem rendelkezik... A politikába alulról bekerülni egyre nehezebb...” Egyes szűk, elsősorban a szabad demokráciához köthető csoportok kemény érdekérvényesítésének kivételével a humánkultúra közös érdek- és értékérvényesítése sikertelen maradt, s mára a társadalom szemében a nemzeti kultúra tekintélye erodálódott. Ezt a folyamatot csak felerősítette az az időszak, amikor az értelmiségi és művészeti társadalom türethatárát próbálgatva a bulvár és a szórakoztatóipar műfajainak kormányzati szintű támogatása kultuszminiszteri program lett.

A szakmai érdekképviselet és összefogás kudarcának hátterében azonban nem egyszerűen a kulturális élet átpolitizáltsága van, hanem olyannyira más politikai filozófia, nemzet-, kultúrafelfogás és jövőkép, amely ha nem is teszi lehetetlenné, de legalábbis rendkívül megnehezíti közös kulturális nemzetstratégia kidolgozását. Több kultuszminiszter kísérletezett ilyen program felmutatásával, pl. 2004 júliusában elkészült a Magyar Kulturális Stratégia, 2005-ben A szabadság kultúrája című miniszteri kiáltvány, 2006-ban pedig A kulturális modernizáció irányai című tervezet, elkészítésükbe azonban kizárólag kormányoldalhoz köthető szakértőket vontak be. Ez eleve kérdésessé tette kimunkálók részéről a kormányzati ciklusokon átívelő, közmegegyezésre épülő kulturális stratégia megalkotásának szándékát. 2006 májusában írta meg L. Simon a kötetbe felvett A jobboldali kultúrpolitika hiánya című cikkét arról, hogy alternatívát az ellenzéki oldal sem tudott felmutatni.

Uralkodó a felfogás, hogy a kultúra bár bizonyos megszorításokkal, de mégiscsak áru, és a kulturális nyilvánosság területén is piaci törvényszerűségek érvényesülnek. A szerző több írásában hangsúlyozza, hogy e meghatározás korlátai igencsak komolyak, mivel a kulturális piac szabályai csak részben feleltethetők meg a gazdasági, a kereskedelmi élet törvényeinek. (Úgy is fogalmazhatunk, hogy úgy áru a kultúra, ahogy egy országot nem lehet céggként működtetni, s ahogy az ember sem csupán munkaerő.) Mert „míg a gazdaságban szinte minden területen a globális logika, erőforrás-felhasználás és a táguló piac jellemző, addig a kulturális élet legtöbb területén, de kifejezetten az örökségvédelemben továbbra is a helyhez kötöttség, a lokális identitások erősítése a szervező szempont... Az egymás mellett élő, egymásra erősen ható, sok közös gyökérrel rendelkező lokális identitások együttese a legnagyobb érzelmileg átélhető közösségi identitás, ezért a helyi kulturális közösségek támogatásával éppen a nemzeti kultúrát, a nemzeti identitást lehet erősíteni.” A nemzeti közösség kohézióját mindenekelőtt az anyanyelv, az irodalom, a megélt történelem tartja fenn és erősíti. A globális piacra termelő multinacionális cégeknek viszont nem érdekük a nemzeti identitás erősítése, sőt, kifejezetten *ellenérdekeltek* abban, hogy az általuk piacként kezelt területeken erős önazonossági tudattal rendelkező nemzeti közösségek maradjanak meg. Természetes céljuk a korlátlan terjeszkedésnek akadályt jelentő gátak lebontása, legyen szó nemzeti identitásról, anyanyelvről, helyi tradíciókról, amelyek ebben a rendszerben legfőljebb turista-csalogató skanzen-keretekben érdemesek a megőrzésre. A tapasztalat azt mutatja, hogy a nagy nemzetközi cégek általában olyan kulturális projekteket támogatnak, amelyek nem anyanyelvhez kötöttek. Ezért tévút az az elképzelés, amely a magánmecenatúrában látja a nemzeti kultúra építésének és őrzésének jövőjét. A modernkor vívmánya az, hogy a közhatalomnak, vagyis az államnak feladata, joga és kötelessége a közösségi emlékezet, a nemzeti kultúra és intézményrendszerének védelme, amelyhez a magánmecenatúra hozzájárulása kívánatos és szükséges, de természeténél fogva az állami szerepvállalás kiváltására nem alkalmas.

L. Simon az előbb röviden vázolt indokok alapján vitakozik azzal a koncepcióval, amely a globális piac világában az állam minimalizálását, az állami kompetenciák szűkítését, kultúraszervező és -finanszírozó funkcióinak a teljes leépítését hirdeti. Nem csak azért, mert Magyarország kis ország lévén, a nagy piacok törvényszerűségei nálunk nem érvényesülnek (kisebb a piac, a rentabilitáshoz nincs elég fogyasztó), hanem azért is, mert európai, például német példákkal tudja bizonyítani, hogy gazdag, nagy lélekszámú országok is komoly költségvetési forrásokat biztosítanak a nemzeti kultúra fenntartására, illetve a kiemelt intézmények működését védik az esetleges káros piaci hatásoktól. Mint rávilágít, az Eu-

rópai Unióban is „sokszor a támogatások, és nem az értékek, a tehetség versenye folyik.” (Hasznos volna egyszer összehasonlítást végezni arra vonatkozólag, hogy a volt szocialista országokban mi a helyzet ebben a tekintetben.)

L. Simon kötetének címe és kulcsszava is a versenyhátrány. Mert a piaci versenyben hátrányban van a közszolgálat a szórakoztatóiparral, a magaskultúra a populáris kultúrával szemben. Az irodalmi folyóirat elbukik a bulvárlapok piacán: magánmecenást találni esélye sincs, kis példányszáma miatt ugyanis nem vonzó „reklámhordozó”. Ráadásul a piacon, az átpolitizált közéletben a versenyt kívülről befolyásoló tényezők érvényesülnek értékrendekre, világnézetekre vonatkozóan, s az esélyegyenlőtlenséget maga a szabad versenyt hangoztató kormányzat erősíti a gazdasági életben vállalkozások sorsát eldöntő állami megrendelésekkel, a kulturális életben pedig például „közpénzből fenntartott másodlagos hatalmi tényezők (például az állami televízió kulturális szerkesztői)” útján. Ugyanakkor az állam kultúra-fenntartó felelősségét látványosan elkendőző pályázati rendszerrel kulturális műhelyeket, de alapellátást nyújtó intézményeket is folyamatos bizonytalanságban, kiszolgáltatott helyzetben lehet tartani. Az irodalmi folyóiratok például évente, decemberben pályázhatnak a következő évre a Nemzeti Kulturális Alaphoz támogatásért, így az általában januárban meghozott döntésig jövőjüket illetően teljes a bizonytalanság. Mire a megítélt támogatás eljut a szerkesztőségekhez, több hónap telik el. Ezen az áldatlan állapoton egyik kormányzat sem változtatott.

Gazdaságosság, verseny, teljesítmény, hatékonyság, eredményesség – alkalmazhatók-e ezek a gazdasági életből átvett fogalmak a kulturális életben? A szerző Bibó Istvánt idézi, aki az 1940-es években így figyelmeztetett: „bármennyire nélkülözhetetlen is a modern eltömegesedett igazgatás világában az eredményesség biztosítása, az eredményesség kizárólagos kultusza a szabadság és a kultúra pusztulásával jár, éppen ezért a jó bürokrácia ösztönösen – de ha baj van, tudatosan is – ellenáll az eredményesség kizárólagos kultuszának.”

L. Simon László írói műhelyét részben odahagyva vállalt közéleti szerepet, s könyvkiadóként, folyóirat-szerkesztőként, 2004 óta a Magyar Írószövetség titkáráként, majd 2006-tól a Fejér megyei önkormányzat Oktatási és Kulturális Bizottságában is dolgozva ismerte meg a magyar kulturális élet intézményeinek és szervezeteinek finanszírozási, működési és igazgatási gondjait, így átfogó ismeretanyag birtokában összegezhette tapasztalatait. A kultúra társadalmi szerepének újragondolására és ezzel kapcsolatban az egyre sürgetőbb szemléletváltás szükségességére rávilágító kötete vitaindítóan is tekinthető.

Rosonczy Ildikó

Ágh István (1938, Felsőöskéz) költő, író, műfordító. A Hetek alkotócsoporthoz tartozott. 1975-től az Új Írás folyóirat munkatársa, jelenleg a Hitel szerkesztője. József Attila- (1969, 1980) és Kossuth-díjas (1992). Legutóbbi kötete: *Ok-tóberi fogadalom* (versek, 2006).

Bacsik Lüszién (1980, Kazincbarcika) 2003-ban végzett a Miskolci Egyetemen történelem szakos középiskolai tanárként, 2007-ben kapott szociológia szakos diplomát, szociális szakirányon. Dolgozott már üzletkötőként és telefonmarketingesként, de pedagógusi hivatását sosem gyakorolhatta. Kazincbarcikán él.

Boldogh Dezső (Fülöp Gábor) (1967, Budapest) költő. 2003 óta publikál irodalmi lapokban, köztük a Magyar Naplóban is. Budapestben él. Első verseskötete: *Gyalogbeszéd* (2005).

Ekler Andrea (1971, Budapest) kritikus, irodalomtörténész. A pécsi Janus Pannónius Tudományegyetem irodalom-nyelvészet szakán végzett, majd az ELTE Drámapedagógia Társaság dráma szakán tanult. Tanulmánykötete: *Létra az örökléthez* (2004), sajtó alá rendezte Németh László világirodalmi tanulmányainak első két kötetét.

Faludi Ádám (1951, Tata-bánya) író. 1997-ig számos munkahelyen, legtöbbször tanárként dolgozott, ezt követően három évig újságíró, jelenleg szabadfoglalkozású. 1970-től az írás mellett más kifejezési formák is – happening, akció, vizuális költészet, rock – megjelennek alkotásaiban. Legutóbbi kötete: *Országúti firkáló* (novellák, 2004).

Fecske Csaba (1948, Székesfehérvár) költő. 1969 óta publikál. Húsz könyve jelent meg eddig (versek, gyerekversek, mesék). Többek közt Szabó Lőrinc-díjas. Legutóbbi kötete: *Első életem* (2006). Előkészületben: *Fricskamaxi* (humoreszek), *Tolvaj szél* (gyerekversek) és *Az elhasznált idő* (szonettek).

Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. 1964 és 1970 között a *Szomorú Vasárnap* című lap kiadója. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. A francia írószövetség és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagja. József Attila- (2000) és MAOE Életműdíjas (2006). Legutóbbi kötete: *A bolondok királya* (2007).

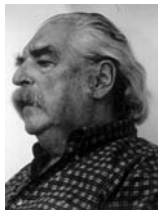
Hegedűs Imre János (1941, Székelyhídegykút) író, irodalomtörténész. Sepsiszentgyörgyön gimnáziumi tanár és szakfelügyelő, 1984-ben emigrált Ausztriába. Bécsben és Budapestben él. Kötetei: *Körfolyosó – bécsi glosszák* (esszék, 2003), *A néma esküje*, (önéletrajzi regény 2004), *Benedek Elek* (monográfia, 2006).

Horváth Elemér (1933, Csorna) költő. 1956-ban elhagyta Magyarországot. Élt Olaszországban, jelenleg az Egyesült Államokban él. Többek közt Graves- (1993), József Attila- (1997), Ady- (1998) és Füst Milán-díjas. Legutóbbi verseskötete: *Talajvíz* (2002).

Lehoczky Ágnes (1976, Budapest) költő. A Pázmány Péter Egyetem magyar-angol szakán végzett 2001-ben. Eddigi két verseskötete: *ikszedik stáció* és *Medallion*. 2005-ben Angliában MA-t szerzett Kreatív Írásból. 2006 októberétől PhD-s hallgató Norwich-ban.

Monoszló Dezső (1923, Budapest) író, költő, műfordító. 1947 és 1968 között Pozsonyban élt. Volt a Csehszlovák Írószövetség magyar titkára, az Irodalmi Szemle szerkesztője. 1968-ban Újvidékre emigrált, 1970-től Bécsben él. József Attila- és Arany János-díjas. Legutóbbi kötete: *Gutaitűttek balladája* (versek, 2002).

Móser Zoltán (1946, Székesfehérvár) fotóművész, tanár. Bicskén él. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és a kolozsvári Sapientia Egyetemen tanít. Írásai a mai magyar irodalommal, a modern magyar művészetrel, fotóesztétikával, a magyar középporral, a népköltéssel és a népzenevel foglalkoznak.

Nagy Gábor (1972, Körmen) költő, irodalomtörténész, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola docense. Magyar és összehasonlító irodalomtudományból szerzett PhD fokozatot 2000-ben. Tokaji Írótábor díjas. Legutóbbi kötete: *Átok, balszam* (versek, 2003).

Oláh János (1942, Nagybörzsöny) költő, író. A Kilenck alkotócsoporthoz tartozott. Az Új Kézirat Kiadó vezetője, majd 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. József Attila-díjas (1994). Legutóbbi kötete: *Por és hamu* (versek, 2002).

Ronoczy Ildikó (1953, Szekszárd) a Magyar Napló szerkesztője. Történészként az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kutatója. Legutóbb fordításában és gondozásában megjelent: *Ivan Ivanovics Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben.* (2002)

Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író, a Magyar Napló szerkesztője. 2006 óta a Könyves Szövetség elnöke. Gérecz Attila- (1995), Édes Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötete: *A másik apa* (versek, 2005).

Takáts Zsuzsa (1938, Budapest) költő, műfordító. Az ELTE spanyol-portugál tanszékének docense volt. József Attila- és Babérkoszorú-díjas. 2004-ben a NKÖM Édes Anyanyelvünk pályázatán I. díjban részesült. Legutóbbi kötete: *Üdvözlégy; utazás!* (versek, 2004).

Wutka Tamás (1951, Budapest) esszéista. Budapestben él. Önálló kötetek: *Benedek István* (1990) *Mindent tudunk* (1994). Publikációk az utóbbi években: Lyukasóra, Új könyvpiac, Kortárs.

Zsávolya Zoltán (1968, Csorna), költő, író. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanít. Legutóbb megjelent könyve: *Poliptichon. Fantomképek a kortárs magyar irodalomról* (2006).

TERÉZVÁROSI VERSES ESTÉK

a FOKUSZ Egyesület rendezvénysorozata a Magyar Írószövetségben

Minden hónap második szerdáján 17 órától kerül megrendezésre a FOKUSZ Egyesület Terézvárosi Verses Esték nevű programja. Célja a kortárs költészet népszerűsítése. Tematikáját zenei előadások színesítik. Hónapról hónapra lehetőséget kíván nyújtani a versszerető közönségnek az ismert és kevésbé ismert

költőkkel való rendhagyó találkozásra. A sorozatot Szentmártoni János szerkeszti és moderálja.

Első alkalommal **Kovács István** József Attila-díjas költő lesz a vendég, akinek verseit a szerzőn kívül **Dinnyés József** előadóművész szóltatja meg.

Időpont:
2008. január 16. 17 óra

Helyszín:
Magyar Írószövetség Klubja
(1062 Bp. Bajza u. 18.)

Minden érdeklődőt nagy szeretettel várnak a szervezők!

A Magyar Napló az alábbi hírlapüzletekben biztosan kapható

Bicske, Bocskai u. 5.	Debrecen, Péterfia u. 18.	Orosháza, Vásárhelyi út 23/a
Bonyhád, Szabadság tér 12.	Dunakeszi, Nádás u. 6. (Auchan)	Pápa, Kossuth u. 30.
Budaörs, Kinizsi u. 1.	Eger, Széchenyi u. 20.	Pécs, Komlói út
Budaörs, Sport u. 2. (Auchan)	Érd, Budai utca	Pécs, Nagy Lajos király út
Budapest V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76.	Fehérgyarmat, Kossuth tér 3-5.	– Alsómalom u. sarok
Budapest V., Váci u. 10.	Fót, Fehérkő u. 1. (Cora)	Pécs, Király u. 20.
Budapest V., Városház u. 3–5.	Győr, Királyszék u. 33.	Solymár, Szent Flórián u. 2.
Budapest X., Örs Vezér tere (Árkád)	Gyula, Béke sugárút 12.	Sopron, Széchenyi tér
Budapest XI., albertfalvai Auchan	Kaposvár, Kaposvár Pláza	Szeged, Zápor u. 4.
Budapest XI., Kelenföldi pu. 19–49.	Kecskemét, Széchenyi tér	Székesfehérvár, Palotai út 1.
Budapest XIV., Stefánia u. (Sport Aréna)	Komárom, Igmándi 11.	Szentes, Alsóret u. 258.
Budapest XXII., Nagytétényi u 37–47.	Koszeg, Városház u.5	Szolnok, MÁV-pályaudvar
Budapest XXIII., Bevásárló u. 2.	Marcali, Rákóczi u. 19-21.	Szolnok, Szandaszolos
Csongrád, Fő tér 2–4.	Mezőkövesd, Mátyás király u. 101.	Szombathely, Szurcsapó u. 4.
Debrecen, Füredi u. 27.	Miskolc, Szemere út 2.	Tapolca, Veszprémi u. 5.
	Miskolc, Szentpéteri kapu 103.	Tatabánya, Gyori út 1.
	Nagykanizsa, Pláza	Törökbálint, Torbágy u. 1/b
	Nyíregyháza, Szeffü u. 75.	Zalaegerszeg, Sport u. 1.

Törzsvásárlói program

Felhívjuk Olvasóink figyelmét a Lapker Zrt. új Törzsvásárlói programjára. Azok, akik rendszeresen ugyanazon a hírlapárúsító helyen vásárolják meg a Magyar Naplót, a program segítségével biztosan hozzájutnak folyóiratunkhoz. Nincs más dolguk, mint az árusító helyen kitölteni egy megrendelőlapot és átvenni egy azonosító kártyát. Ennek segítségével az adott hírlapárúsító helyen minden hónapban hozzájutnak a Magyar Naplóhoz. Csatlakozzon a törzsvásárlói programhoz! Bővebb tájékoztatás a hírlapüzletekben.

Feliratkozás a Magyar Napló elektronikus hírlevelére

Csatlakozzon hírlevelünk népes olvasótáborához és a jövőben rendszeresebb, közvetlen tájékoztatást kap legújabb kiadványainkról, programjainkról. Iratkozzon föl a www.magyarnaplo.hu oldalon, vagy küldje el e-mail címét az info@magyarnaplo.hu címre.

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyvruházunkban is, a világhálón! Internetes rendelésnél a postaköltséget kiadónk állja.

Szerkesztőségünk 500 Ft-os áron,
korlátozott számban
visszavásárolja
az alábbi Magyar Napló számokat:

1995. december	5 db
1996. március	2 db
1996. május–június	4 db
1996. július–augusztus	5 db
1996. november	4 db
1996. december	5 db
1997. március	3 db
1997. december	5 db
1998. január	2 db
1999. november	4 db

valamint **Oláh János Közel** című könyvéből 1 db-ot 2000Ft-os áron. Kérjük, ha a felsorolt kiadványokból példányokkal rendelkezik, keresse kiadónkat! Telefon: (1) 413-6672 E-mail: info@magyarnaplo.hu

